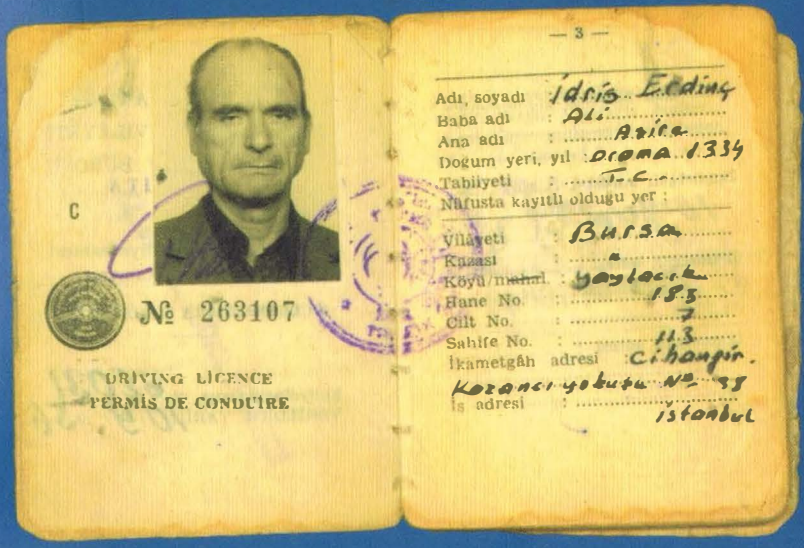
Hikmet Akgül

ŞOFÖR İDRİS

anılar

yar yayınları

Hikmet Akgül ŞOFÖR İDRİS
yar yayınları

Yar Yayınları: 97

İnceleme-Araştırma Dizisi: 17

Türkiye Yayını:
YAR YAYINLARI
Ocak 2004, İstanbul

Baskı:
Zafer Matbaası
Tel: (0212) 512 16 88

YAR YAYINLARI

Kuruluş: 1972

Yönetim:

Başmusahip Sokak 10/1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel : (0212) 511 69 11

04-34.Y.0159.02

ISBN 975-7530-67-0

Hikmet Akgül

ŞOFÖR İDRİS

(Anılar)

yar yayınları

ÖNSÖZ

"Her yere yetişilir
Hiçbir şeye geç kalınmaz ama
Çocuğum beni bağışla
Ahmet Abi sen de bağışla"

Edip Cansever

İdris amca, sen de beni bağışla. Bu kitabı sen yaşarken çıkarmak gerekiyordu. Olmadı...

Şoför İdris ile, ki ben ona hep İdris amca derdim, Ağustos 1993'de tanıştım. Devrim dergisinde yayınlanacak bir röportaj için kendisiyle konuşmaya gittiğimde İdris amca dinamizmi ile beni büyülemişti. O ilk görüşme, resmiyetten uzak, sıcak bir ortamda cereyan etmiş ve bizim o günden sonra sık sık görüşmemizi sağlayan dostluğumuzun başlangıcı olmuştu.

Daha ilk görüşmemizde, İdris Erdinç'in ve yaşamının, hem romanesk ve hem de sol hareketin tarihi açısından önemli tanıklıklar içerdiğini anlamıştım. Bence, Şoför İdris'in anıları yayınlanmalıydı. Bu konuda kendisinin çeşitli denemeleri olmasına karşın, sistematize etmekte zorlanıyordu.

Şoför İdris ile yaptığım röportaj Devrim dergisinde yayınlandıktan sonra bu anıların bir kitap olarak derlenmesini kararlaştırdık.

Ardından Şoför İdris ile uzun konuşma sürecimiz başladı. Başlangıçta onun anlattıklarını bir sistem dahilinde tutmak istediysem de, zaman içinde ipin ucunu kaçırdım. Ve sonunda ortaya çözülmeyi bekleyen kasetler dolusu konuşmalar çıktı. Bunların bant çözümünü yaparken, olaylar arasında kopukluklar, çelişkiler, yanıt bekleyen önemli sorular yeni konuşmalar yapmayı gerektiriyordu. Ancak İdris amcanın sağlığının bozulması bu çalışmaları istediğim çerçevede yürütmemi engelliyordu. Ölümünden önceki son üç dört aya kadar, sağlığının düzelebileceğini ve yeniden konuşabileceğimizi umuyordum, ama onun hastalığındaki gelişmeler bunun imkansız olduğunu kısa bir sürede ortaya çıkardı. Bunun üzerine ben, kasetler dolusu konuşmayla baş başa kaldım. Sonuçta eldeki materyalden ne çıkarılabilirse onu toparlamaya karar verdim. Elinizdeki bu kitap böyle bir çabanın sonucunda ortaya çıktı.

Şoför İdris'in anılarının bir anı, bir roman olarak okumanın dışında, ilgili dönem üzerine araştırma yapan tarihçiler tarafından da, önemli tanıklıklar içermesi açısından değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Bununla ilgili birkaç noktaya değinmem gerek.

Birincisi, bu kitaptaki anılar Şoför İdris'in benim sorularıma verdiği cevaplar ile geliştirilmiştir. Türkiye'ye sosyalizmin girişi ve bunun gelişimi üzerine çalışmalar yapan birisi olarak, ben bu soruları çok zaman bir "tarihçi" gibi sordum. Yani açıklık bekleyen sorulara özellikle eğildim.

İkincisi, Şoför İdris'in verdiği cevapları, bu döneme

ilişkin tarih bilgim çerçevesinde yeniden düzenledim. Yanlış anlaşılmasın, ben İdris Erdinç'in söylemediği yeni hiçbir şey katmadım. Yalnızca Şoför İdris'in yanlış hatırladığı olayları o döneme ilişkin tarihi gerçekliklere göre yeniden düzenledim. Eğer pek bilinmeyen ya da tartışmalı konulara ilişkin yeni bir şey söylüyorsa, onlara hiç dokunmadım. Bunları değerlendirmek araştırmacılara düşüyor.

1930'lu yılların işçi hareketi üzerine Şoför İdris'in anlattıkları, başka çalışmalarda bulamayacağınız bilgiler içermektedir. Bu bilgileri o zamanın günlük gazetelerinde bulamayacağımıza bizzat Şoför İdris işaret etmektedir. Onun deyimiyle, basın inhisar altındaydı.

1946 Sendikal Hareketi ve legal Türkiye-Sosyalist Emekçi Köylü Partisi ile ilgili özellikle Kocaeli özelinde anlatılanlar, başka olgularla desteklendiğinde önemli sonuçlar ortaya çıkarabilir.

1951 Tevkifatı öncesi Şoför İdris'in kurduğu İstanbul Vilayet Komitesi ise bize soru işaretleri bırakıyor. Acaba iki tane Vilayet Komitesi mi vardı? Ya da 1951 tevkifatı sonrası yaşanan tartışmaların ve ayrılıkların bir habercisi midir? 1951 Tevkifatı Esbab-ı Mucibeli Hüküm'ü incelendiğinde, İdris Erdinç'in Arif Nanak'ın hücresindeki faaliyetinin ortaya çıkarıldığı ve bu yüzden mahkumiyet aldığı anlaşılıyor. Kadri Çokuğurlu'nun İdris Erdinç, Zehra Kosova ve Neriman Hikmet'e yönelik suç atımları ise hem komite üyelerince reddedilmiş ve hem de bununla ilgili delil bulunamamıştır. Dolayısıyla bu tür bir komiteye yönelik tahkikat derinleştirilmemiş ve bu faaliyetler gizlenebilmiştir.

Yukarıda yazdıklarım Şoför İdris'in anılarından yola çıkarak nelere ulaşılabileceğinin birer örneği.

İdris Erdinç'in anılarını yazarken tarihin mantığı ile ilgili önemli bir nokta da kendini açığa vurdu: Tarihin geriye doğru yazdığına inanıyorum.

İdris Erdinç ile konuşmalarımız sırasında da bu ister istemez ortaya çıkıyordu zaten. Tarih geriye doğru yazarken, 1928-1952 arasındaki 23 yıl ön plana çıkıyordu. İdris amcanın ısrarla ve önem vererek bu dönemle ilgili anılarını aktarması, tarihin söylediğim anlamdaki mantığı ile örtüşmektedir. Kitabın hacim olarak da bu döneme geniş yer vermesi bundandır. Ve bu kitabın bilimsel çalışmalar için kaynaklık edebileceği dönem de bu kesittir.

Şoför İdris gibi insanların anılarının siyasal boyutu çok önemlidir. Çünkü uğruna yaşamlarını adadıkları bir ideoloji vardır. Şoför İdris için bu sosyalizm olmuştur. Şoför İdris gibi yiğit, devrimci insanlar olmasaydı, bunlar ölümlerine değin inançlarını koruyarak genç kuşaklara dinamizm aktarmasalardı, 1920 yılında kurulan Türkiye Komünist Partisi bugünkü genç kuşaklar için ne anlam ifade ederdi?

Bu yüzden, bu anıları okurken unutulmamasını istediğim nokta şudur: İdris, 14 yaşında, okuma yazması olmayan bir çocuk olarak geldiği İstanbul'da, kendisi de bir tütüncü olan annesinin yönlendirmesiyle bir tütün şirketine girmiş ve orada bir komünist hücrenin yanına düşmüştür. Bu hücre bu çocuğu partiye taşımış ve bu parti bu kişiyi, bu anıların sahibi "Şoför İdris" yapmıştır.

Şoför İdris Türkiye Komünist Partisi içerisinde amele kökenli partililerdendir. Münevver kökenli partililerden kişiliği ve yaşamı ile ayrılmaktadır. Bu da gözden uzak tutulmamalıdır.

Cümlelerin yapısı, kelimeler ve üslup Şoför İdris'indir, buna mümkün olduğu ölçüde sadık kalınmıştır.

Son olarak bir açıklama daha yapmakta yarar var: Bu kitaptaki anıların kaynağı olarak elimizde bir tane video kaseti, yaklaşık 10 tane ses bandı ve bir miktar da Şoför İdris'in kendi notları bulunmaktadır.

Ben Şoför İdris'e teşekkür ediyorum. Bu kitabın çıkmasında harcadığım emeği, onun yaşadığı hayata bir şükran olarak sunuyorum.

Hikmet Akgül
Ağustos 1996

I

Doğduğum topraklar şu anda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde değil. Nevrakop'da (1) doğmuşum. Nüfus kağıdıma bakarsanız, 1334 Doyran yazar. Annemin adı Aşire, babamınki ise Ali. İşte benim yazgım. Nüfus kağıdımda yazılanlardan, babamın adının Ali olması hariç, hepsi yanlış.

Size önce bunun hikayesini anlatacağım. Kendimi bildiğimde yanımda ne annem vardı, ne de babam. Babam gibi kocası askerde olan Saliye teyze bakıyordu bana. Kocası askere gidince iki çocuğuyla yalnız kalmıştı. Çok yakın komşumuz olduğunu, bu kadından, seneler sonra öğrenecektim. Saliye teyze, ailemin ve benim çilemin yakın tanığıydı.

Babam, ben doğduktan iki ay sonra askere alınmış. Önce Selimiye, ardından Arap çölleri, sonra da Çanakkale... Askere gidişinin üzerinden iki yıl kadar geçmişti ki, babamın ölüm künyesi gelir köye. İşte bu ölüm künyesi, o yıllarda bir çok ailede olduğu gibi, bize de felaket getirir. Ailemiz dağılır.

Saliye teyzenin kocasının gelmemiş, babamın künyesi gelmiş. Kara cübbeli bir imam mahalle meydanında ölen-

lerin künyesini okurmuş zaman zaman. Ve her seferinde hıçkıra hıçkıra ağlarmış yakınları ölenler. İmam yine soğukkanlı okumuş ölüm künyesi gelenleri. Onbaşı Ali de varmış bu sefer. Sonunda, Allah rahmet eylesin, vatan için şehit düştüler, demiş...

Artık harp aleyhimize dönmüştür. Nereye gidersen git, her yerde açlık, her yerde zulüm. Eli silah tutanlar askerdi. Kimsenin namusu garanti değil. Hele hele genç ve güzel olanların...

Ve annem bir gün beni bırakıp Saliye teyzeye, kara kayıp olmuş. İki kendi çocuğu, bir de ben... Ortalıkta ekmek, ekmek, diye ağlaşanlar. Her yerde hastalık.

Saliye teyze, beni ve çocuklarını alıp düşmüş yollara. Dere tepe orman geçmişiz. Dokrat, Doyran. Bir Rum köyüne gelmişiz. Dört boğazız. Sonunda hem yatacak bir yer, hem de bir iş bulmuş Saliye Teyze.

O köyde bizi kollamışlar. Harp bitene değin orada kalmışız. Ben yedi yaşında, Saliye teyzenin çocuklarının biri 10, diğeri ise 11 yaşında. Biz şanslıydık. Ne çok insan öldü, açlıktan, hastalıktan. Bizim gibi bir parça ekmek bulabilenler yaşayabildi ancak.

Saliye teyzeye bir gün bir haber ulaşmış: "Nevrakoplu Ali ölmemiş, yaşıyor; oğlunu ve karısını arıyor yana yana." Gitmiş bulmuş babamı. Çok olmuş döneli. Bizi arar dururmuş köy köy. Ateş, ateş, der dururmuş. Saç, sakal karışmış, kir pas içinde. Çenesinde yara dikişleri.

"Seni babana vermek istemedim o zaman" derdi, Saliye teyze. Ölür mahvolurdun. Sana da kendi çocuğum gibi baktım, çocuklar alıştı sana. Hiç kıyamadım seni çocuklardan ayırmaya...

Ben, babamla karşılaşma anımı tam hatırlamıyorum. Yalnız, o kir pas içindeki hali, saçı sakalı kalmış aklımda.

Babamla birlikte düştük yollara. O, zaman zaman bana, yarenlik ettiği insanlara, başından geçenleri anlatır dururdu. Anlaşılmazdı pek ifadeleri.

Selimiye'de askere alınmış. Oradan Hicaz, Katar, Mekke, Yemen... "Ne çok arkadaşım kaldı oralarda" derdi babam. Oralarda sağ kurtulanlar Çanakkale'ye getirilir.

Sevinçliydik. Çanakkale vatan toprağı. Her birimiz dağlar gibi güçlüydük. Birkaç gün istirahat ve temizlikten sonra yerleştirildik Kilitbahir mevzilerine, istihkamlarına... Zabitim dolu gözlerle baktı bana, geldi kucakladı beni. "Ali Onbaşı, bu mitralyöz sana emanet, ölmeden başından ayrılmayacaksın."

Diğer manga arkadaşlarımı da öptü teker teker. Helalleşti onlarla da. "Sizi kanınızın son damlasına kadar, düşmana karşı vatan topraklarının müdafaası için, bu istihkamda vazifelendiriyorum. Arap çöllerinde değil, vatan topraklarındasınız, ölseniz de gam yemeyin." Zabitinden emri alan Ali Onbaşı, mangasını gözden geçirdi: Tüfekleri, kasaturaları, cephaneleri, sırt çantalarını, mataraları, peksimetleri kontrol etti.

Boğazda düşman gemileri... Başlamış bombardıman. Biz öyle bekliyoruz mevzilerde. Zabitimizden emir bekliyoruz. 500 metre sağımızda kurmuşlar gözetleme kulesini. Emirler ordan yayılıyor Kilitbahir mevzilerine. Günler, geceler böyle geçiyor. Şımarık düşman biz sustukça ateş yağdırıyor üstümüze.

Beklenen emir gelmiş zabitten. Ali Onbaşı, emir vermiş mangamıza: Ateş, ateş... Hiç bitmeyecek bir ateş... Ömrü boyunca sürecek bir ateş...

Taktı makineli tüfeğin haznesine şeridi Ali Onbaşı. Ve başladı kurşun yağdırmaya düşman gemilerine. Ortalık toz duman.

Biz söylenenlere inanıyoruz. Kurşunlar isabet eder ölürsek, vatan toprakları sulanır. Ya Arap çöllerinde ölseydik ne olacaktı? Herkes birbirine namus sözü veriyor, son kurşununu düşmanın beynine sıkmak için and içiyor. Bu mevzilerdeki tüm askerler Arap çöllerinden getirilmişti. Büyük zorluklara göğüs germiş usta askerdiler. Bir dilim ekmeklerini bölüşmüş, ölen arkadaşlarını omuzlarında taşımışlardı. Sıcakta yanmış, esmerleşmişlerdi.

Babam anlatırken, sık sık Kilitbahir'den başka, Conk Bayırı, Septül Bayırı, Tekketepe ve Anafartalar'dan da söz ederdi.

Zorluyor İngiliz gemileri boğazı. Ama geçit yok, yok... Zabitimiz Musa, hem emir veriyor, hem de çınlatıyor mitralyözü ile ortalığı. Böyle bir anda, bir top mermisi upuzun uzattı Musa'mızı. Hemen geriye çekildi zabitimiz. Her yer yanıyor, deniz yanıyor, uğulduyor tepeler. Ali Onbaşı görüyor sahilden çıkarma yapmak isteyen düşman gemilerini. Hemen makineliyle tarıyor sahili ve bir yandan da bağırıyor: Ateş, ateş. Sol taraftan düşman zorluyor, tepeye doğru. Hem gemileri, hem çıkartma yapmak isteyenleri tarıyoruz. Arkamızdan top ateşleri yapılıyor. Ateş ortasındayız. İrtibat kalmamış. Ali Onbaşı avazı çıktığı kadar bağırıyor; ateş, ateş. Ama kimse kimseyi duymuyor. Ve bir şarapnel parçası gelip Ali Çavuşun çenesini dağıtıyor.

Ali Onbaşı bakmış etrafına, mevzilerde kan, mevzilerde inilti. Herkes birbirinin üstüne yığılmış. Yanlarına gitmek istemiş ama nafile. Belinden çözmüş kuşağını, çenesini kaldırıp bağlamış sımsıkı.

Ortalıkta ne top mermisi, ne bir inilti. Geçmiş bir iki gün. İşte o arada kendi ölülerini toplayan İngilizler Ali Onbaşı farketmişler. Başı, gözü sarılı bu askere hayretle bakmışlar. Kırmızı kuşağına, çenesine, omzuna... Bu şaşkınlıkla onu da almışlar yaralılarıyla beraber. Kendi hastanelerine götürmüşler. Vücudundaki demir parçalarını çıkarmışlar, çenesini dikmişler. Ve bir süre sonra da salıvermişler Ali Onbaşıyı.

Ölüm künyesi okunmuş Ali Onbaşı, bundan habersiz, düşmüş yollara. Gelmiş nice zaman sonra köyüne. Gelmiş ama köyünde, ne karısı, ne oğlu, ne de birileri varmış. Birkaç yaşlı dışında kimse kalmamış. Açlıktan ölenlerin köpekler uluyormuş baş uçlarında...

Kimseyi bulamayan Ali Onbaşı büsbütün dertlenmiş, kaybetmiş kendini. Düşmüş yollara. Ateş, ateş, diyerek dolaşır dururmuş ortalıkta. Üstünde uzun bir asker kaputu, yırtılmış askeri çantası. Köy köy dolaşır. Ateş, ateş... Çenesindeki yara, dikişler, üstü başı onu anlatmaya yetiyormuş. O künyesi gelmiş bir ölü askerdi.

O zamanlar ortalıkta böyle bir sürü asker varmış. Herkes ailesini arıyor. Onlara yardım eden ise yok. Ne hükümet, ne de müttefikler...

Saliye teyze babama olup bitenleri anlatır: Hatice ölüm künyesi gelince kara kayıp oldu. Ben İdris'e baktım bu zamana dek. O benim üçüncü oğlum oldu.

Ali Onbaşı geçmişini düşünür: Makedonya'nın Nevrokop'unda babası Demirci Mustafa öldüğünde 18-19 yaşlarındaymış. Yoksulluk yılları. Annesi Fatma ve kardeşi Salih. Ali, Doyran Doksat çiftliğinde Şerif Kahya'nın yanında iş bulmuş. Damda yatarmış, otların üstünde. Ali burada annesini, küçük kardeşi Salih'i ve ölü babasını düşünürmüş. Babası Demirci Mustafa, demirden heykel ya-

parmış. Şimdi Ali ise çoban. Şerif Kahya Ali'yi çok sevmiş, ona kızı Hatice'yi münasip görmüş. Evlenmişler, Drama'ya gitmişler. Bir oğulları olmuş, adını İdris koymuşlar. İşte o oğlunu iki aylıkken bırakmış ve ancak şimdi bulabilmiş, karısı Hatice ise "kara kayıp" olmuş.

Babamla düştük yollara. Nerelerden, nasıl, ne zamanda geldik İzmir'e, bilmiyorum, ama şehri, o zamanki halini hatırlıyorum. Meydanda çadırlar, orta yerde kazanlar, fukaralara yemek veriyorlar. Biz yemek nedir, bilmiyoruz ne zamandır. Gittik, bize de verdiler yemek, biz de yedik. Doyasıya yemek yedik. İki-üç gün oralarda dolandık durduk. Babamın ahvali malum. Benim üstümde bir fistanım var, bir de siyah donum. Ben de kir pas içindeyim.

Bindirdiler herkesi koyun gibi bir trene. Bir sürü kasabalardan geçtik. Geldik bir yere. Sonradan öğrendik Muğla imiş. Kaldık biraz da orada. Ne bulursak, kim ne verirse yiyoruz, nereyi bulursak yatıyoruz. Bize sahip çıkan yok, her yer karışık, her yerde muhacirler. Yerliler var, efeler var, bir de biz muhacirler. Biz perişanız. Döndük geriye. Bu kez yayan yapıldak. Ne biz bir şey biliyoruz ne de başkası. O koca yolu yeniden alıyoruz. Niye gittik, niye dönüyoruz? Aslında herkes birilerini arıyor. Annemi bulamasak da Nevrakoplu bulalım istiyoruz. Babam bir de kendi annesini arıyor, ondan haber alacak birilerini arıyor.

İzmir'e geldik yeniden. Yollarda badem ağaçları çiçek açmıştı, o görüntü kalmış nedense aklımda. İzmir yine aynı. Çadırlar, kazanlar. İzmir'i yakmış Rumlar, meşhur İzmir yangını... Çadırlarda insanlar... Yine yemek yedik oralarda. Düştük oradan yine yollara. Babam rahat konuşamıyor. Dikişlerim açılıyor, diye korkuyor, dikiş açılır mı oysa konuşmayla?

Nerede bir kaç hane bulursak orada konaklıyoruz. Böyle böyle geldik Dikili'ye. Nasıl kalmış aklımda. Taş, taş üstüne evler. Ağaç yok, çorak. Bayır, çukur; ova değil.

Deniz kıyısı, kalabalık bir köy. Bizi alıp götürdüler. Çıralı bir kahveye oturduk. Teke derler, tekeli bir köy kahvesi. Bize siniyle yemek getirdiler, yedik güzelce. Babamı suale tutuyorlar. Anlatıyor bir şeyler. Bana soruyorlar, ben bilmiyorum bir şey. Derken bir topal adam geldi. Bacağını Çanakkale'de kaybetmiş. O zamanlar böyle sakat insan çok ortalıkta. Kiminin bacağı, kiminin kolu, kiminin gözü yok. Yemeği yedikten sonra, bu topal adam köylülere, ben bunları götüreceğim benim eve, dedi.

Evi yolun kenarında. Yola bakan kısmında yemeni dikiyor. Tezgahı var orada. İptidai bir makinesi var, dikiyor, gelen geçene iş yapıyor. O akşam yattık orda, sabah bizi aldı hamama götürdü, bizi orada bir güzel yıkattı. Saçımızı, sakalımızı düzeltti. Babamın kaputunu attı. Bizi bir insan kılığına soktu.

Dükkanda bize yatacak bir yer yaptı. Ve biz orada kalmaya başladık. Sonra yavaş yavaş babama o mesleği öğretmeye başladı. "Böyle yap Ali Onbaşı, böyle dik, hadi oğlum İdris, böyle dik". Böyle usul usul, hem babamın konuşmasını açıyor, hem de adamı hayata bağlıyor. Artık her öğlen yemek, akşam yemek, sabah çorba. Ohh, gani gani, biz yedik içtik, iyileştik, güzelleştik... Üstümüz başımız temiz. Dükkanın önünde çalışıyoruz. Gelen geçen köylüler bize bakıyor, laf atıyor. İşte Çanakkale gazisi, hangi cephedeydin? Babam da artık rahatça anlatıyor. Ve biz orada, o köylünün sevgilisi olduk.

Babamı orada alıkoymak, evlendirmek istiyorlar. Beni mektebe vermek istiyorlar. Fakat, biz kesinlikle hayır, diyoruz. Nevrakoplu bulmamız gerektiğini söylüyoruz. Ba-

bamın zaten gözü yollarda. Kafasını annesine takmış. Karısını, benim annemi düşünmüyor.

Dikili'de bir 5-6 ay kaldık. Babam çarık, yemeni dikmeyi öğrendi. Dili dönüyor artık. Ara sıra yine ateş, ateş, diye tutturduğu da oluyor. Bir gün muhtara gittik, dedik, biz gideceğiz. Nevrakoplu bulacağız. Tutturdu babam. Tamam, dediler. Babama eski yazı ile bir kağıt yazdılar. Çanakkale savaşçısı, şu şu, Nevrakoplu, bir de mühür.

Cebine koyuyorlar babamın. Dolduruyorlar çantamızı ekmek, peynir. Düşüyoruz yeniden yollara, anne aramaya. Baba da, oğul da annesini arıyor. Bak şu savaşın işine. Nerede bir ev, akşam orada konaklıyoruz. Babam onların çarıklarını yemenilerini dikiyor, böylece ilerliyoruz.

Aylar sonra Bursa'ya vardık. Bursa'ya, Beşevler vardır, ordan girdik. Dediler ki, buralarda muhacirler var, şuradan buradan gelen. Biz Nevrakoplu arıyoruz. Olabilir, dediler. Muhacirlerin bulunduğu Yaylacık köyüne gittik. Başımıza toplandı yine köylüler. Kimisi muhacir, kimisi yerli. Babam çantasını çıkardı, ipini, iğnesini... Başladı dikmeye. Sökükleri dikiyor. Ekmek getiriyorlar. Para yok. Çorba getiriyorlar. Biz zaten para beklemiyoruz. Para nedir, bilmiyoruz.

Duyuyor köyün ileri gelenlerinden Koca Tahir bizim oraya geldiğimizi. Heybetli bir adam, iri yarı, uzun boylu. Geldi başımıza, hoş geldiniz, dedi, nereden geldiniz, kimsiniz? İzmir'den geliyoruz. "Esas neresi?" Ben babamı dürtüyorum, versene kağıdı, diye. Veriyor çıkarıp kağıdı babam Koca Tahir'e. Alıp okuyor eski Türkçe yazıyı. Kafasını salladı, belli belli, dedi. Seni bu köye yerleştireceğim, salmayacağım Ali Onbaşı, dedi. Sonra bizi bırakıp o kağıtla gitti.

İki yüz hanelik bir köy. Kocası askere gitmiş ve dön-

memiş bir sürü kadın var. Onlardan, babama münasip bir eş buluyor. Aşire isminde bir kadın. Benden bir kaç yaş büyük Emine isminde bir kızı var. Aşire'den nüfus kağıdını, babamdan o kağıdı alıyor, doğru muamele yapmaya. Hiç, ben seni bununla evlendiriyorum, diye malumat yok. Adam hakim, adam çete reisi. Bursa'da Koca Tahir bu işi bitiriyor. Babamı kadının nüfusuna geçiriyor. Evlenmiş gibi de bir kayıt düşürüyor. İşte, benim şimdiki nüfus cüzdanım o zamandan kalma. Annemin adı işte o yüzden Aşire. Nevrakop mübadeleye dahil değil. Bu yüzden doğum yerlerine de Doyran yazıyor. Herşey tamam oluyor. Babama oradan bir ev, bir bahçe, bir de tarla veriyor. Bunlar hep Rumların evleri, yerleri. Hazine yeri olmuş şimdi.

Çağırıyor babamı, çağırıyor Aşire'yi. Topluyor heyeti. Hadi kalk bunun elini öp bakayım, diyor kadına. Bir hoca getiriyorlar, nikahlanıyorlar. Ben de, babam da annelerimizden umudu kesmiş oluyoruz böylece. Ertesi gün de beni elimden tutup Koca Tahir, yarım saat ötedeki Çalıköy'e götürüyor. Orada, Hacıoğlu Kızıl Ahmet derler, ona. "Merhaba Hacı baba, bak sana oğul getirdim." Hacıbaba beni bir süzüp, "Nereden çıkardın bunu" diyor. "Bir Çanakkale savaşçısının oğlu. Bunun anası yoktu, bir ana sahibi yaptım. Fakat onlarda duramaz bu, yazık olur". Ben de pırıl pırıl bir çocuğum. Aldı Kızıloğlu beni, saray gibi bir eve götürdü.

Hacıbaba'nın kardeşini Rum çeteleri kesmiş. Tahtalı'nın altındaki mezarlıkta gömülü kardeşi. Tahtalı-Çalıköy-Yaylacı. Biz orta yerdeki köydeyiz. Rum çeteleri Tahtalı'da baltalarla, nacaklarla kesmişler insanları. Orada mezar duvarlarında resimler de var. İşte bu Hacıbaba'nın kardeşi, söylendiğine göre, orada kesilmiş. Bir oğlu bir kızı kalmış geride. Bir de karısı Saniye abla. Hacı-

baba'nın Üveyde isminde bir karısı var. Çocukları yok. Yeğeninin ismi Mehmet, kız olanı Emine. Bunlar benden büyükler. Başladılar benim üzerime titremeye. Ben gel zaman git zaman onların gülü oldum. Kiler deriz biz, aşağıda kiler var. Var 20 tane küp. Pekmez, reçel, türlü türlü. Hepsinin üstünde bir kabak var. Kaseye dolduruyorum o kabakla yiyorum. Ben her zaman oraya inebiliyorum. Çıkıyorum Saniye teyzeye, ben yoğurt, peynir istiyorum. Tamam oğlum, sana kaymak da vereyim. Böyle, bolluğun içine düştüm. Geliştim, güçlendim, güzelleştim.

O yukarı odaları gezerken, sele derler, selelerle altınlar gördüm. Beşibiryerdeler. 7-8 tane hizmetkarı var. Onlar evin içine giremez. Onların ayrı damları var. Ben orakçılara yemek götürüyorum. Bekçilere götürüyorum. Bana bir at verdiler, bu, dediler, senin. Ona arpa yedire yedire, nasıl yaptım. Peşimden ayrılmaz. Bütün atları geçiyor. Köpeğim var. Mehmet Abim bana tabanca verdi. İnsanlara atmak yok, diye tembihledi. Hayvana, kuşa, kurda... Arkadaşım şapkasını atıyor yukarıya, düşene kadar onu vurabiliyorum bir kaç sefer. Böyle. Bir hayvan kalır dağda. Hizmetkarlar gitmeye korkar. Hacıbaba, hadi bakalım İdris, der. Atlarım ata, benim sesime ses verir hayvan. Giderim bakarım, buzağılamış hayvan. Onu bırakıp gelemiyor. Onu alır atın terkine koyarım, döneriz geriye.

Böylece 4-5 sene orada, Hacıoğlu Kızıl Ahmet'in yanında kaldım. Bir gün babam çıkageldi. Ki, arasıra gelir, beni şöyle bir görür giderdi.

"Oğlum İdris, annen ölmemiş, yaşıyormuş..."

"Deme be..."

"Evet, oğlum."

"Nerede", dedim ben heyecanla.

"İstanbul'da. Oradan kışın buraya gelen tütün işçilerinden öğrendim."

İstanbul'daki tütün işçileri kışın Bursa'nın köylerine gelirler çalışmaya. İşte onlardan öğrenmiş. Yanbolulu Hatçe, İstanbul'dan akrabaları da var. Kendisi ara sıra İzmir taraflarında, ara sıra İstanbul'da, demişler.

Babam bunları söyleyince bir tuhaf oldum ben. Ben o zamana değin can atıyordum anne için. Görüyordum çarşaflı, feraceli kadınlar, ah benim annem de böyle miydi, diye içim yanıyordu. Yüzü nasıldı annemin, hep bunu düşünürdüm.

Hemen babamın yanından koşarak ayrıldım, Hacıbaba'yı buldum. Hacıbaba, dedim, ver elini, öpeyim. Ne var ulan, dedi, ne oldu? Ne olacak, annem ölmemiş, yaşıyormuş, İstanbul'daymış. İyi ya, ben onu hemen buldurur, getirtirim buraya, diyor. Olmaz, katiyen olmaz, ben gideceğim. Aslında, gerçekten bulur getirtirdi. Kendine çoban arıyor, işçi arıyor. Beni de kaybetmek istemiyor. Yok, ben hemen gidip kendim bulacağım onu. Bana para ver. Hacıbaba... Yok olmaz, ne parası, sen bulamazsın. Baktım babam yavaş yavaş gidiyor, arkasını dönmüş. Ben zorla Hacıbabamın elini öptüm ve koşarak babama yetiştim.

Babama anlattım, böyle böyle oldu, para da vermedi. Sanıyor ki, para vermeyince ben gidemeyeceğim. Babam, hadi, dedi, gidelim.

Düştük velhasıl yeniden yollara. Paramız yok. Yine konaklaya konaklaya, bilmem kaç ayda İstanbul'a vardık. Üsküdar'daki, şimdi de yerinde olan, o büyük caminin dibine vardık sonunda. Caminin avlusunda, şurada burada 3-5 gün kaldık. Rıhtıma yakındı o zaman cami. Dalgalar vururdu. Oraları sonradan doldurdular. Paramız olmadığı için karşıya geçemiyoruz.

Sonunda bizi karşıya geçirecek bir mavna bulduk. Yük taşıyor karşıya. Babam karşıya geçerken, askerlik yaptığı Selimiye ile ilgili, M. Kemal ve Dolmabahçe ile ilgili, mavnacı ile sohbet ediyor. Bizi karşıya parasız geçirdiklerine memnun oluyorlar. M. Kemal'in komutasında Çanakkale'de savaşmış, yaralanmış bir gazi, yanında bir çocuk.

Karşıya geçtik. Geldik Galata Köprüsü'ne. Karşıya geçeceğiz. Babama tarif etmişler, Unkapanı'nda, Eyüp'e giderken hemen köşede, demişler, Yanbolulu Hatçe'yi bulacağın yer. Köprünün başında kutular. Bir kuruş muydu, neydi, bir para verip geçiyorsun. "Hani para?" Babam, para yok, dedi, baktılar bize şöyle bir, haydi geçin, geçin, dediler. Yenicami'ye, oradan sora sora biz Unkapanı'nda aradığımız hana ulaştık.

Eski bir han. Eskiden develer kalırmış altında. Üstte ızgaralar var, böyle parmak parmak, altı gözüküyor. Develer çalınmasın diye miydi, bilmiyorum. Han karşısında ise bir polis karakolu vardı. Bugün SSK binası var oralarda. Handa fakir fukara kalıyor. Bir iki lira, her neyse, verip kalıyorlar orada. Ordan tütün işine gidip geliyorlar.

Bize de bir oda verdiler. Bizi gıyaben tanıyorlar. İşte bu Nevrakoplu Ali, diyorlar, Yanbolulunun kocası. Bu oğlu İdris. Bizimle ilgileniyorlar. Babam Han'ın yanında, köprü başında, köşede tezgahını kuruyor, başlıyor çalışmaya.

Bize, Yanbolulu Hatice şimdi Muğla'da, oraya siz şimdi gidemezsiniz, buradan gelip gidenler oluyor, haber ulaştırırız, hemen gelir, diyorlar. Biz de, tamam, diyoruz. Meğerse annem Muğla'da Ahmet isminde biriyle evlenmiş, o yüzden bizi salmıyorlarmış oraya.

Bana bir küfe yapıyorlar. Çıkıyorum Eminönü'ne kü-

fecilik yapmaya. İşte 14 yaşında kadarım. Paket, eşya taşıyorum. İskeleye, istasyona, Cağaloğlu'na. Birkaç kuruş veriyorlar bana.

Annem, bizim haberimizi alınca hemen yola koyuluyor. O zaman Gülcemal vapuru vardı, dört direkli, iki bacalı, büyük bir gemi. O sene en büyük kış olmuştu, kar vardı. İşte annem o vapurla geliyor.

Dışardan geldim, küfeyi bıraktım. Beni bekliyorlarmış. Girdim odaya. İşte İdris, işte annen... Hemen atladım annemin kucağına. Eh be kardeşim, sabaha kadar demeyeyim, ama geceyarısına kadar beni böyle göğsüne bastırdı. Beni iki yaşlarındayken bırakıp ondört yaşında buluyor, bense sanki ilk defa annem oluyormuş gibiyim... Bizim oda değildi, annem ile karşılaştığımız. Babam da odada. Eğmiş kafasını, kasketini düşürmüş, kimbilir ne düşünüyor. Hiç kimse hiç birşey konuşmuyor. Annem ise çekmiş başına başörtüsünü, gözlerinin üstüne kaydırmış, o da öyle yalnız beni kokluyor, seviyor, hiçbir şey demiyor. Ne o ona bakıyor, ne diğeri berikine. Anneciğim benim başımı iki memesinin arasına sokmuş, sanki emziriyor sanırsın. İşten geldiğim gibi, ayaklarımdan ayakkabılar çıkmamış. Ağlamayan kalmadı handa o halimize. Yıllar sonra buluşan ana, baba, oğul, ne acıdır bu be kardeşim. Gel de bunları anlatma... Babam annem bakışmıyor bile, şu hassasiyete bak. Ben bunu değerlendirebiliyorum. Ondan bir anlam çıkarıyorum eski zamanlara dair. Odadakiler başka muhabbet yapıyor: Harbin götürdükleri, getirdikleri, açlık, sefalet, evsizlik...

Bir ara farkettim, babam çıkmış odadan. Babam nerede, dedim, ben hemen. Gitti, dediler, yatmaya. Birisi gitmiş, oğlun seni soruyor, nerede diye, söylemiş. Ben burada yatacağım, demiş. Yalnız yatma Ali dayı demişler. O

zaman babam, "Ben arkadaşlarımla beraberim, yalnız değilim" demiş. Bunu sonradan bir kaç sefer bana da söyledi. Cephedeki arkadaşlarını, o harbin bize getirdiğini, ailemizin durumunu anlatıyordu elbet. Babamda harbin etkisi hiç azalmadı, ölünceye değin sürdü. Bir başka gün bana, vurulduğu zaman, arkadaşlarına ulaşmak, onları öpmek için çaba harcayışını anlatmıştı.

Babam gelmeyince annem açtı yüzünü. Aldı lafları. Bana mı anlatıyordu, oradakilere mi, yoksa kendine mi? Ben hiçbir zaman bunları düşünmedim, diyerek başladı. Ali'nin ölüm künyesi geldiğinde İdris iki yaşlarındaydı. Köyümüzde hiç erkek yoktu, herkes askerdeydi. Harp aleyhimize dönünce, çetelerin ve yabancı askerlerin baskısı artmıştı. Saliye isminde bir komşumuzla beraberdik, onun da kocası askerdi. Herkes böyle iki üç kişi bir arada yaşıyordu baskı korku yüzünden. Bakın size başımdan geçen bir şeyi anlatayım da görün. Bir gün İdris'i bağladım sırtıma, koluma da bir sepet geçirdim, yiyecek bulmaya çıktım. Birden nal sesleri duyunca, eyvah, dedim, mahvolduk. Çeteler o vakitler ortalıkta sıkça dolaşıyor ve kötülük ediyorlardı. Hemen az ilerdeki sazlara girdim. Görünmeyecek bir şekilde oraya sindim, İdris'i de göğsüme bastırdım. At sürüleri yaklaştıkça beni bir titreme aldı. İdris de sanki bunu anlamış gibi ağlamaya başlamaz mı, ne yapsam susmuyor. Sütsüz memeyi emmiyor. Kalktım ve görünmeden dereye doğru yöneldim. Girdim Doksat çayına. Oradan İdris'i ıslatmadan geçemedim. Sonunda dereyi geçip İdris'i yatırdım otlara, ağzından, burnundan, kulaklarından suları emmeye başladım. Orada öyle güneşin altında kuruttum onu. Ancak karanlık bastırdıktan sonra eve dönebildim. Cami olsa yatsı ezanı okunurdu. Böyle tehlikelerden geçerek yaşadı İdris.

Sonunda Saliye'ye dedim, ben buralarda kalamayacağım, İdris'i sana emanet ediyorum. Bulgar, Sırp çeteleri güzel, dul kadınlara kötülük yapıyorlardı. İdris'i Saliye'ye, sonu belli olmayacak bir halde bırakıp, kendimi kurtarmak zorunda kaldım. Köyleri aşarak en sonunda Kavala'ya geldim. İnsan içine girdim, tütünde çalıştım. Ve oradan İzmir taraflarına geçtim. Benim Saliye'den, İdris'den hiç umudum yoktu, onlar oralarda ölmüştür, diyordum. Sonunda Muğla'da evlenmek zorunda kaldım. Ne yapsaydım? Ama çok şükür oğlumu buldum, çok mutluyum. Ancak şimdi kurtuldum ben.

Gece yarılarına kadar anlattı annem, daha bir sürü şeyler. Herkes kendi açısından haklıydı. Belki de en haksızımız babamdı, ölüm künyesi gelmesine karşın, yaşıyor ve yaşayacak olan babam, hep bu haksızlıkla ömür sürdü...

II

Annem 2-3 gün orada beni yıkadı, temizledi, yedirdi, içirdi, velhasıl, yılların hasretini gidermek için çabaladı. Sonra beraber Eminönü'nde Sansaryan Han'a bitişik Tabakoz tütün şirketine gittik. Burada çok işçi çalışıyordu. Burada Kavalalı Çalımlı Hasan ile görüştük. Annem ile önceden beraber çalışmışlar, birbirlerini tanıyorlar. Bizi hemen işe aldı bu ustabaşı.

Orada çalışmaya başladık annemle. O başka bir tezgahta, ben başka. Ben bir tezgaha çırak olarak verildim. Oranın çırağı yokmuş. Bir sürü tezgah var sıra sıra. Bir kışla gibi. Her tezgahta dört kişi var. Bir erkek usta, bir erkek, bir kadın işçi, yanlarında bir de çocuk çırak. Desteleri istif ediyoruz. Şimdi ben bir köy çocuğuyum. Anasız babasız büyümüş kaba bir adam. İşte bana gösteriyorlar. Yaprakları böyle üst üste koy, al bu iple onları bağla. Tamam mı, diyorlar. Tamam, diyorum.

Şimdi benim annemi bulmam, yalnızca anneme kavuşmuş olmaktan ibaret değil. Annem vesilesiyle İstanbul'a gelmiş oldum. Köyde ne olacaktım ben, bir çoban. İstanbul'da küfecilik yapıyordum, annem beni aldı tütüne götürdü. Kadın, tütüncü, istihsalden gelme. Kavala'da

klüp görmüş. Balyaları denize atmışlar, eylemi de biliyor. Bir de hepsinden önemlisi, belki de bunların bir neticesi, beni partiye götüren yolu açmış oluyor.

Bunun nasıl olduğunu anlatacağım. Bu arada annemin Kurtuluş'ta bir ev tuttuğunu, kocası Kara Ahmet'in de Muğla'dan gelerek beraber kalmaya başladığımızı da söyleyeyim. Artık o yıkık dökük handa kalmıyoruz.

İşe gidip geliyoruz. Hem işi, hem ameleyi, hem de cemiyeti tanıyoruz. Ama bu birden olmuyor. Benim tezgahın yanında bir tezgah daha var. Orda da dört kişi var. Oranın çırağı benim yaşlarımda bir kız. Başka tezgahta olmama karşın bana yardım ediyor, gösteriyor, o yaşıtım olduğu için, onunla daha iyi irtibat kurabiliyorum. Ama konuşmalarım kaba, köylü, fakat bu halim bile bu kızın, o tezgahtakilerin bana olan ilgisini eksiltmiyor.

Bu kız Emine idi. Tezgahtaki erkek, eniştesi Çakıcı Mehmet, kadın ise ablası İhsane. Bunlar bana, okuması yazması olmayan, doğru dürüst konuşamayan bana, hem işle ilgili, hem de iş harici yardım ediyorlar. Benim şivem, hareketlerim onların da hoşuna gidiyor. Emine'nin söylediklerine daha bir kulak veriyorum. Bana gizliden çay veriyor. Çırakların çay içmesine izin vermiyorlar.

Çaycı geliyor sabahleyin. Sabahları çay dağıtırlardı. Hemen Emine'nin ablası veya eniştesi, ona göz kırpıyorlar, işaret ediyorlar, çay ver İdris'e diye. Emine bana çay veriyor gizlice. Çayı gizli iç, kızarlar, diyor. İstihsalin(2) ilk öğrettiği şeyler. Benimle yarenliğe başlıyor Emine yavaş yavaş. Simitinden bana da veriyor bir parça. Öğlen paydosunda herkes kendi getirdiği yemeği yiyor. Emineler de bir grup olarak yiyor. Ben annemle yiyorum. Aslında annem ile Çakıcı tanışırlar. Kavala'da falan. Klüpten birbirlerini tanımaları lazım.

Kısa zamanda, Çakıcı'nın, İhsane'nin, Emine'nin diğer işçilerden farklı olduğunu hissediyorum. Kendi tezgahımdaki ustalardan aynı yakınlığı, aynı ilgiyi göremiyorum. Emine bir şeyler çiziyor, soruyor bana, bu ne diye, orak diyorum, biz onunla ot biçeriz. Gülümsüyor, doğru, diyor.

Artık biz zamanla başlıyoruz Emine ile dost olmaya. Ben de artık yavaş yavaş terbiye oluyorum. İşten çıkınca Emine ile beraber yürüyoruz. Onlar o sıralar Kasımpaşa'da askeri hastanenin civarında, ben ise Kurtuluş'ta oturuyordum. O civarda oturan işçiler böyle grup halinde işe gider, gelirdik zaten. Vesait yok o zamanlar. Kayık falan var ama ücretli. Biz Sirkeci'den Unkapanı'na, oradan köprüyü geçerek Kasımpaşa'ya varıyoruz. Ben Emine'yi orada bırakıp Kurtuluş'a kadar yürüyorum. İstanbul o zamanlar hem insan olarak, hem yapı olarak tenha. İşçilerin oturduğu evler tahtadan falan yapılma.

Emine'nin ailesi 1924-25'lerde Kayseri'nin Develi köylerinden göç etmiş İstanbul'a. Babası Ali Sulukır, annesi Seher, ablası önceden anlattığım gibi İhsane. O yıllarda gelip Kulaksız'a yerleşmişler. Babası seyyar tesisatçı. Anne Seher ve iki kız ise tütüncü oluyor. Büyük kızları İhsane tütünde tanıştığı Çakıcı ile evlenmiş ve bir de kızları olmuş, Macide isminde.

Artık bana yavaş yavaş istihsal sürecini anlatıyorlar. "Aman ustabaşı görmesin, kovar" diyorlar mesela, bir şeyle ilgili. Burada ustabaşı ve işten atılma korkusunu hissediyorsun. "Bana 25, sana 15 kuruş veriyorlar, oysa aynı işi yapıyoruz, yahu." Çok etkileyici oluyor bu tarz konuşmalar. Benim ondan az ücret almamı yanlış buluyor, bu farklı bir yaklaşım. Bunları diğer işçilerde göremiyorsun. Bazı işçilere imtiyaz tanındığını görüyorum. Ni-

ye, neden, soruları ister istemez aklıma takılıyor. Saat tam yedibuçukta kapıyı kapatırlar. Geç kalırsan o gün işsiz kalırsın. Akşam altıda çıkarsın işten. İstihsal sürecinin kendisi öğretici. Elini, yüzünü yıkamaya kaçamak gidiyorsun. Bazen beş dakika önce hazırlanmaya başlarsın, ustabaşı bağırır, "Ne o, paydos oldu mu?" diye. "Öğlen yemeğini paydosda yemedin mi, ne yiyorsun şimdi?"

O vakitler sınıf bilinçli işçilerin yekûnu muhacir. Hak alma kavgasını Selanik'te, Kavala'da, Drama'da, şurda burda öğrenmişler. Bunlar getirdi hak alma kavgasını Türkiye'ye daha ziyade. Bu işçiler bizden 10-15 yaş büyükler. Klüp kurmuşlar oralarda, çatışmaları olmuş. O mücadeleyi şimdi burada sürdürüyorlar. İstihsal aynı, sömürü aynı. Niye bizim klübümüz, sendikamız yok, diyorlar. Bunu açıktan söyleyemiyorlar henüz. Ketumiyet var. Patronun beslemeleri duymasın, hükümetin adamları duymasın.

Ben anlatılanları dikkatle ve ilgiyle dinliyorum, olup bitenleri izliyorum.

Dışardan gelen yabancı sermaye ve burjuvazi, yerli sermaye ile ortaklık kurmuş. Yani tütün şirketleri böyle ortaklıklardı o zaman. Bizim yerli sermayenin bunu tek başına yapması mümkün değil, çünkü o bir ağa. Zengin bir ağa. Daha iptidai. Şalvarıyla geziyor hâlâ. Yabancı burjuva geliyor, bakıyor kim zengin burada. Filan ağa. Alıyor onu yanına, ortağımsın, diyor. Sen muhatap olacaksın işçiyle, üreticiyle. Ben dilinden, huyundan anlamam. Şalvarını atıyor ağanın. Ona fötr şapka giydiriyor. Ve ona kendi tecrübelerini aktarıyor, akıl veriyor yabancı sermaye sahibi. Bu işçiler yarın işi aksatmaya çalışabilir, fazla yevmiye isteyebilirler. Bunların başına daima güçlü ustabaşıları koy. Onlara daha fazla yevmiye ver ki, yarın

bir şey olduğunda senin menfaatlerini korusunlar. Bu fikirleri bizim ağaya, bizim yeni yetme burjuvaya, ecnebi burjuva veriyor.

Bunları özellikle anlatıyorum. Hem o dönem bize nasıl anlatıldı, hem de bizim siyasal bilincimiz nasıl oluştu, bu anlaşılsın istiyorum.

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken yalnızca ecnebi sermaye gelmiyor dışardan, sınıf bilinçli amele de geliyor. Beraber geliyorlar. İşçiler mübadele ile geliyor. Onlar burjuvanın taktiklerini biliyorlar. Ona göre onlar da bir plan yapıyorlar. Planları ketumiyet dahilinde yapıyorlar. Bunlara amele önderi deniyor. Bu önderler, tecrübeli işçiler, kimde cevher var ona yaklaşıyor. Her yerde, her istihsalde böyledir bu. İşçi sınıfını Balkanlardan gelen bu muhacir işçiler temsil ediyor.

Tütün şirketleri İstanbul, Bursa, İzmir, İzmit, Adana gibi yerlerde yoğunlukla kuruluyor. Bir de tütünlerin yaş olarak ekimiyle uğraşan ekiciler var. Şimdi bunların çoğu da muhacir. Tütün ekiciliğini geldikleri yerlerden biliyorlar. Şimdi bunların durumu da aynı. Yerli ağa, yabancı sermaye bunları kıskaca alıyor. Ecnebi burjuva ekicilere de ağa aracılığı ile iniyor. Ona yine akıl veriyor. Hasan ağa, bunlara kış ortasında avans ver, şuraya koca bir mağaza aç. Orada basma, patika, başörtüsü, ferace, yemeni, orak biçme aletleri, tımar, pulluk, saban vb. sat. Bunlar alışverişini de burdan yapsın. Gerektiğinde kredi aç, borçlansın sana. Bunlar yazın tarlada tütünü kırarken, dizerken yardımcı ol. Avans ver, hangarlar yapsın. Kuyular açsın, tütünleri yumuşatmak için. Çok ekenler işçi tutsun. Böylece daha fazla tütün kırsın. Yani ağa aracılığıyla avucunun içine alıyor ekicileri şirket. Ve sonunda o tütünler bizim çalıştığımız istihsallere geliyor.

İstihsallere gelmeden bir iş daha var. Piyasa açılıyor. Şirketler bir karara varıyor, şu şu fiyatlar arasında alacağız, diye. Köylere şirketlerin eksperleri geliyor. O tütünleri muayene ediyor. O denklerde ne kadar çürük ne kadar iyi tütün var. Kalitesine bakıyor. Extra mı, orta mı... Ve bütün köylünün tütününü söyledikleri fiyattan alıyorlar. O günün parasıyla 20-30 kuruştu parası herhalde. Bütün şirketler böyle çalışıyor. Tabakoz, Amerikalılar, Felemenkler, Hacı Hasan, Kavala Tahir... Bunlar kendi aralarında anlaşmışlar. Sakın piyasayı yükseltmeyin. Mutabakat hasıl etmişler. Sonrası onların kontrolünde. Devlet, hükümet de onlara yardımcı oluyor.

Köylünün denkleri tezgaha geliyor. Onlar orada nevi nevi yerleştiriliyor.

O 25-30 kuruşa aldığı tütünü, bizim yaptığımız işten sonra 3-4 liraya satıyor. İşte bu durumu o öncü işçiler, hem işçilere hem de ekici köylüye anlatıyor. Bütün çaba, vazife bunun etrafında. İşte bu aktarılınca o işçi ve köylüden bir kitle teşekkül ediyor. Bir kıpırdama başlıyor.

Sen işte otomatikman bu işin içinde oluyorsun. Kavganın, çatışmanın, çelişkinin içindesin, ortasındasın. Burjuva-işçi çelişkisi. Malı meydana getiriyorsun. Fazla-i kıymeti öğreniyorsun. Hemen o tezgahın başında. O işin içinde. Kitaptan değil. Elle tutulur. Bu adamlar beni sömürüyor. Ben açım. Çoluk çocuğum aç. Benim hakkım bu heriflerin kasasına gidiyor. Amele soruyor bu önder arkadaşlara: Devlet bu işe müdahale etmiyor mu? Hemen o uyanık-önder işçi; işçi arkadaşım, diyor, devleti idare eden kim? O ağa, o ecnebi, o burjuva. Bunlar kaynaşmış. Neyi anlıyor işçi? Kendinin bir sınıf, bunların devletle beraber bir sınıf olduğunu. Kendisinin yaşamının perişan, onların şahane olduğunu. Aradaki fark son derece mesa-

feli. Kapanması imkansız bir mesafe. Bizim gibi memleketlerde hak hukuk da yok. İşte amele bunu o istihsalin hemen içinde kavrıyor. Kinleniyor ve kavgaya giriyor. Bundan kaçamaz. Hangi fabrikada, işletmede ne oluyor, takip ediyor. İstişare ediyor. Hak aramada bir birleşme oluyor.

İki üç ay sonra Emine ile kolkolayız. Paydostan sonra onu Nalıncı yokuşuna kadar götürüyorum. Çoğu kez o da beni eve getiriyor ordan, sohbet koyu ise eğer.

Şimdi, o sıralar şöyle bir durum da var. Bu öncü işçiler, abilerimiz, bunlar mimli. Polis bunları biliyor. Bu yüzden bazı işleri, bizler gibi nazarı dikkati celbetmeyecek gençlere yaptırıyorlar. Şunları falanca yere götür, şunu söyle, şunu yap... Bu süreç, işte o orak-çekiç resimlerini öğrendikten sonra. Artık öğle yemeklerini beraber yiyoruz. Akşamları belirli yerlerde beraber oluyoruz.

Aradan geçti bir zaman, beni dövüşe aldılar. Beni gönderdiler Boksör Hasan'a. O da bir tütün işçisi. Benim gibi gençleri dörtlü beşli gruplar halinde alıyor, kırlara götürüyor. Şişli, Mecidiyeköy, Okmeydanı civarları. Kulaksız, Şişli dutluktu o vakitler. Çok müsaitti oralar bu çalışmalar için. O caminin oralarda bir Fransız hastanesi vardı. Yanda tramvay durağı, solda Rum mezarlığı –ki hâlâ var. Arkaları dağ, tepe. Benimle birlikte gelenlerden Hasan, Küçük İbrahim ve Fehmi Kurucu'yu hatırlıyorum. Boksör Hasan bizi böyle 4-5 kişilik gruplar halinde alır, bize dövüşmeyi öğretir, epeyce sopa yemiş bir halde gönderirdi bizi. Diğer gruplarda kimlerin olduğunu bilmezdik, karşılaştırmazdı. İşten çıkarız, randevulara gideriz, ardından da hava kararınca boks derslerine. Bu dövüş dersleri haftada bir veya iki kez olurdu.

Bu boksör Hasanımız sonra ne oldu, bilemiyorum. Bir

kaç kez tevkif edildi. Bizden 15 yaş kadar büyüktü. Soyadını da hatırlamıyorum, belki soyadı kanununa kadar yaşamamıştır.

Boksör Hasan tabii ki partili idi. Onun görevi bu idi. Yani bizim gibi gençlere dövüşmeyi öğretmek. Beni ona Çakıcı gönderiyor. Parti münasebeti yani. Parti bakıyor, istihsalin içinde kimler elverişli. O Hasan buna hemen el atıyor. Seni yumruğa, kavgaya yetiştireceğim. Sen de anlıyorsun zaten. Seni empoze edenlerin olduğunu, bunun da bir eğitim olduğunu biliyorsun.

Günlerden bir gün, bir baktık, el içi kadar beyannameler. Ücretlerimizden Tayyare Cemiyetine %10 kesilecek. Benim elime geçen, hatırladığım ilk beyanname budur. O zamanlar ben henüz okuma-yazma bilmiyordum. Yine bir süre sonra Mehmet Emin'den gelme aynı kuturda beyannameler dağıtılmıştı. Emine okumuştu. İşte, işçiler birleşin, birleşmeyle hak alınır, işverene karşı yekvücut olun, deniyordu. Hatta bu ikinci beyannameyi Mustafa Toprak ve Atiye'nin Ahmet, Eyüp'te İngilizlerin bir kumaş dokuma fabrikası vardı, orada dağıtırken, nasıl olmuşsa içlerinden biri nüfus cüzdanını düşürmüştü de olay olmuştu. Aklımda kalmış. Geçerken söyleyeyim ki, ne ben, ne Emine, biz duvarlara beyanname yapıştırmadık, yerlere atmadık, biz elden verdik hep.

Neyse, Tayyare Cemiyeti ile ilgili beyanname olayına dönelim. Türkiye Komünist Partisi bu olayı protesto ediyor. Ne münasebet, zaten aldığımız nedir, mealinde. Bunun hikayesi şöyle: Ben Emine ile, Kurtuluş'ta Rum kahveleri vardı, orada oturuyorum. Bir süre sonra, ilk kez gördüğüm biri, Emine'nin Mehmet abi dediği, M. E. Ruşen geliyor. (3) Benim hiçbir şeyden haberim yok. Bir sepet ile bizim oturduğumuz masaya geliyor. "Aaa... Emine

ne yapıyorsun burada..." Sepeti masaya koyuyor. "Hadi bir şeyler yiyelim." Biz sepetin üstündeki domates, peynir, üzümden alıp yiyoruz hep beraber. Sonra Emine ile ben, o sepeti alarak kalkıyoruz masadan. Emine o sepeti birilerine teslim ediyor. Sonradan öğreniyorum, onlar beyannamedir ve Emine onları il'e(4) teslim ediyor. Onlar da mıntıkalara. Bir bakıyorum sabahleyin, orda burda işçiler bunları okuyor, konuşuyor. Yani biz, o beyannameleri alıp, onları bizden bir iki yaş büyük abilerimize iletiyoruz.

Emine bana anlatıyor: Amelelerden %10 kesilecek. Bu paralar Hilali Ahmer ve Tayyare Cemiyetine gidecek. Parti bunu protesto ediyor. Bu beyannameleri okuyunca biz hemen karşı çıktık kendi işyerimizde. Bunun üzerine 3 kişi sorguya alındı. İmalathane kapatıldı birkaç gün. Yeniden açılırken de çoğu işçiyi işe almadılar. Bu işyeri Sansaryan Han'ın hemen arkasında idi.

Yani söyleyeceğim, bir süre sonra kendimi parti faaliyetinin içinde buldum. Götürüyorum, getiriyorum. Haber alıp götürüyorum. Ben daha çok Emine'nin yanındayım. Çünkü o hem bilinçli benden hem de tecrübeli. Devamlı konuşuyor. Mesela devlet ve işverenin beraber hareket ettiğini devamlı anlatırdı. Yani senin 10 kuruşunun kesilmesini iktidar emrediyor. Yani hükümet yazı yolluyor, onlar da hemen uyuyor. Ama arada zararlı çıkan da işçi. Bu, işçilere de böyle anlatılıyor. Bugün 10 kuruş, yarın daha fazla. Ve başka şeyler de isteyecekler. Bunu protesto edelim. Lanetleyelim. Bunu kendileri ödesinler.

Beşiktaş'ta bugünkü inzibat karakolunun olduğu yer tütün deposuydu. Koca bir salon. Burada çok işçi vardı çalışan. Burada bir hak kavgası oldu. Ben artık bir şeyler bilebiliyordum. Biraz boks da öğrenmiştim. Artık yaz çı-

kıyordu. O kavgada yalnız ben değil, diğer yetiştirilen arkadaşlar da vardı ve bir sürü kişiyi yere serdik. Kalabalık bir polis grubu gelip bizi alarak karakola götürdü. Ihlamur'a doğru giderken karakol vardı. Bir polis bir kolumda, bir polis öbür kolumda. Tam karakola girerken, biri kolumdan çıktı, ben o bıraktı derken, bir adım sonra, o arkadan bütün gücüyle sağ yanağıma bir yumruk indirdi, eğer sol kolumda güçlü birisi olmasa ikimiz birden devrilirdik. Benim beynim döndü, adeta kendimi kaybettim. Bu polisten yediğim, hayatımda, ilk yumruk oldu. Milleti içeri alan polisler beni o halde görünce bırakın bunu dediler ve beni almadılar. Ki, o yumruğu görmemişti onlar. Benim kulağımdan o akşam bir şeyler akmaya başladı. Bir iki ay devam etti. Fakat antrenmanlar ve faaliyetler sürdü yine.

Parti bana el atmıştı, demek ümit veriyordum. Bir süre sonra tesviye dersleri başladı. Haftada bir veya iki gün, bir-iki saat. Haliç'te tezgahları vardı M. E. Ruşen'in. Bu işim değil. İş dışında gidip orada tesviye öğrenmek için talim yapıyorum. Oraya gidenlerden hatırladığım Burhanettin vardı. O sonra provokatör çıktı. Diğerlerini bilmiyorum. Orada da konspirasyon vardı. Herkes aynı günde değil, farklı zamanlarda gelip ders alıyorlardı.

Bütün bu faaliyetler o 1928-1929 yıllarında oldu: Tütün, boks ve tesviye dersleri, Emine ile beyanname taşımalar, Beşiktaş'taki kavga.

Benim partilenmem bir teklifle olmadı. Ben tütünde çalışmaya başladıktan sonra, böyle yavaş yavaş, parti faaliyetlerinin içinde buldum kendimi. Bir gün baktım, arkadaşlar falan, abiler, beni partili gibi değerlendiriyor. Böyle oldu.

Bir tütün şirketindesin. Orada bir hücre var. Onun için-

desin. Hücre katibi durumu sürekli rapor ediyor mıntıkasına. Bunları sen bilmiyorsun. Onun dışında abilerimiz geliyor bize. M. E. Ruşen geliyor. Emine'yi alıyor, beni alıyor. Vazife veriyor. Emine zaten eskiden beri vazife alıyor. İhsane ablası ise partili. Çakıcı da malum. Hepsi faaliyet içinde. Ben de onların yanına, içine düşüyorum ve kendiliğinden işlere katılmaya başlıyorum. Ben ilk işe girdiğimde, onlar orada bir hücreymiş, yani Çakıcı, İhsane, Emine, bu sonradan belli oldu. Ve ardından boks, tevsiye vs. faaliyetleri başladı.

1929 başlarında Ortaköy'de çalışıyoruz. Çok sık iş değiştirdik. Bazen atıldığımızdan, bazen de parti bizi görevlendirirdi başka işyerleri için. Ortaköy'de Sedenko şirketindeyiz. Vapur iskelesinin ordaydı. Cephesi denize bakan, terası da olan bir bina. Boğazdan geçen Sovyet gemilerindeki orak-çekiç amblemlerini görünce el sallar, yumruklarımızı kaldırırdık. Ustabaşılarına görünmemek için gözcü koymamıza karşın bir gün yakalandık. Filip ve Adnes usta vardı. Emine, Muzaffer Bezgin ve ben ustabaşılarca sorguya çekildik. Ama bir şey çıkmadı.

Yine aynı günlerdi. Akşamdan haber verildi. Yarın Rumelihisarı'nda olacağız. Başka müesseselerde çalışanlara da söylenmiş. Biz Emine ile istihsalden çıkınca, akşamdan gidiyoruz oraya. Hem paramız yok, hem de Emine'nin Nalıncı yokuşundan, benim Kurtuluş'tan Rumelihisarı'na gitmemiz zor olduğu için. Önce istihsalin ordaki bir kahveden veresiye köfte ekmek yiyoruz, çay içiyoruz. Düşüyoruz yola. Hatta bir iki arkadaşa da söyledik, akşamdan gidelim, diye. Kimse cüret etmedi buna. Parola da var orda buluşma için. Gittik baktık kimseler yok. O zamanlar oralar harabe. Mezarlık falan da yok. Orayı sonradan düzelttiler. Ortaköy'den oraya 2-3 saatte vardık.

Vardığımızda hava kararmıştı. Koca ağaçların altında iç içe girdik iki arkadaş, sırılsıklam olduk, öyle yattık. Sabah uyandık, bir süre sonra baktık millet geliyor. Diğer müesseselerden gelen temsilcilerle beraber 40-50 kişi var. Emine'nin ablası İhsane geldi, kocası Çakıcı. M. E. Ruşen, Atılal... İşte orda, çıktı M. E. Ruşen, konuştu. Denizde boğulan Suphi ve yoldaşlarını daima anacağımızı, yaşatacağımızı söyledi. Bu olay, tarihimizin en şanlı sayfasıdır, dedi. İşte kollarımızı kaldırarak 3-5 defa bağırdık, and içtik. Hatta burada M. Emin, Kürtlerle ilgili bir şeyler de söyledi. İyi hatırlıyorum Kürtlerden söz etti. Bu anmada Boz arkadaş yoktu.

Yine bu dönemde, İspanya Cumhuriyetçileri için para toplandı. Komünist Partisi organize etti bu işi. Bu yardımlar yalnızca partililer ve sempatizanlardan alındı. İşçilerden toplanmadı. O dönem için haftada 25 kuruş veriyorduk. Her hafta bir partili gelir, bu paraları toplardı. Bu, aidattan ayrı idi. Bu dönemde I. usta 100 kuruş, II. usta 70-80 kuruş, çıraklar ise 25 kuruş yevmiye alıyordu. Biz çıraktık. Haftada bir günlüğümüzü İspanya Cumhuriyetçilerine veriyorduk. Bu durum İspanya kavgası boyunca sürdü.

1928-30 arasında işçi sınıfı ile burjuvazi arasında, tütünde ve birkaç başka sektörde bazı çelişkiler, çatışmalar yaşandı. İşle ilgili çelişkiler oluyordu. İşten atma, işyerini kapatma, ücret meselesi... İşçi direniyor ve bunun sonucu olan kavgalar hep karakolda bitiyor. Sivil polis geliyor, mesela tütün deposuna. Tezgah tezgah geziyor ve gözüne kestirdiğini alıyor. Kavga yapanları öğreniyor bir yerlerden. Asıl kavga, hak kavgası idi. Siyasi yanı yavaş yavaş gelişiyordu. Ama bu ekonomik kavgalar bizim marksist bakışımızı geliştirdi. Yola, sokağa dökülüyoruz. İşte bu

hak arayışı, bu kavga bilinçlenme yaratıyor. Zamanla çeşitli sektörlerde grup grup oluştuk. Bunu da gayet ketumiyet ve gizlilik içinde yapıyoruz. Yapanlar esas komünistler. Organize edenler onlar. Biz onların şuyu buyuyuz. Önemli işler onların kontrolünde. Kavgada gösterdiğimiz cesaret, karakolda gösterdiğimiz davranışlar sonucu bir seçme oluyordu. Ayrılıyorduk biz. Hangisi bu işleri sürdürür, hangisi nerede yararlı olur, diye bizi tecrübe ediyorlardı. Parti azası olmak kolay bir iş değildi. Bir sürü deneylerden geçiyorduk. Tesviye, motor, boks, şoförlük... Bir sürü şey. Bir yerde okumuştuk, hep de söylenirdi, bunu hiç unutmamak lazım, bir partili, bir komünist binlere bedeldir. İğne deliğinden geçebilecek, her yerde mücadele edebilecek birisi olacaksın. Bunun mektebi istihsaldi, fabrikaydı. Hak arayınca mutlaka tokat yiyeceksin. Şirket haber veriyor. Bu adamı alın. İşte bu dönem böyleydi, biz bu dönemden çıktık, bu dönemde oluştuk. 1932-33'lerden sonra biz biraz kendi kendimize bir şeyler yapabilir hale geldik. İnisiyatif alabilir olduk. Neşriyatları da bu tarihlerden sonra gördük. G harfleri bozuk çıkan bir neşriyatı hatırlıyorum. Kızıl İstanbul değildi. Nemlizadelerle ilgili bir şeydi ve zaten ben aşağı yukarı bu sıralarda okumayı sökebilmiştim. 1931-32'lerde, bir Ana'yı okuyabiliyordum artık.

Yine o sıralar yıl 29 muydı, 30 mu, bir tramvay grevi oldu. Münakaşalar yaşandı. O zamanlar gazetelerden yana dertliydik. O kadar inhisar altına alınmıştı ki, iki satır yazı yazmazlardı. Sabiha biraz değinirdi. Tan gazetesinde çıkardı. Cumhuriyet'in sahibi Yunus Nadi böyle şeylere değinmezdi. Tembihliydi. O dönemde elle tutulur, gözle görülür faaliyet istihsaldeydi. O da neredeyse tütünden ibaret. Onun dışında Haliç tersaneleri, Demiryolları ve tramvay var. İçlerinde en tecrübelisi tütün amelesiydi.

Ekonomik hak kavgasının işçileri nereye götüreceğini Komünist Partisi biliyordu. Eylemlerin organizatörü Komünist Partisi yöneticileri idi. Bu dönem önde olan M. E. Ruşen, Hüsamettin Özdoğu, Dede Ahmet gibilerdi.

Beşiktaş'ta iskelenin karşısında, Yıldız'a doğru olan yerde, büyük bir Tramvay durağı vardı. Bütün işçiler o depoda toplandı. Biz tütüncüler dayanışmaya gittik. Çünkü orada partinin hücreleri var. Tramvay işçileri ücret ve bazı sosyal haklar için greve gitmişti. Grev boyunca tramvaylar çalışmadı. Aralıklarla oldu. Yani bir gün çalışıyordu tramvay, sonra birkaç gün durduruluyordu. Münavebeli olarak. Yine tersane ve demiryolu işçileri de vardı. Yalnız Beşiktaş değil. Eminönü'nde de toplanıldı.

O zamanlar eylemlerde, direnişlerde, grevlerde, şimdi yapıldığı gibi, öyle oynama falan yok. Herkesin kaşları çatık. Gayet sert. Hiçbir zaman vuku bulmadı bizde, hak ararken oyun oynayalım. Güleryüzlü olalım. Zaten sonu hep kavgayla bitmiştir. Polisin müdahaleleriyle. Şimdi ben şaşırıyorum görünce, hem protesto ediyor, hem hak arıyor, hem de eğlenceye gider gibi. Tuhaf bir şey. Hak, bizim bildiğimiz, kavgayla, dövüşmeyle olur bu. Rusya'da 1905'de, 1917'de böyle şeyler olmuş mudur?

Kimisi tramvayı çalıştırmak istiyor, idare yani, işçiler rayların üstüne yatıyor. Kalkıp da oyun oynamıyor. Konuşmalar oluyor ama şimdiki gibi değil. Ne için grev yapıldığı anlatılıyor, ondan sonra eylem, kavga. O eylemden hatırladıklarım, bir Aşçı Kadir, bir Şaban. Orada, eylemde aşçılık yapıyor. Dükkanını kapamış onlarla beraber. Arif Nanak o Aşçı Kadir'in yeğenidir. O işçilerin içinde komünistler var. Ama kimdir, hangi bölgedendir, bilinmiyor. İllegalite. Mesela Emine, kadın sorumlusu gibi bir şey. Eylemi yönlendiren bunlar. Hareket halinde, orda gö-

rüyorum, sonra bir daha göremiyorum. Bir süre ortadan kayboluyorlar.

Sene 1930. Atatürk o dönemde Fethi Okyar'a parti kurma direktifi veriyor. F. Okyar harekete geçiyor. Bu durumu Komünist Partisi hemen değerlendiriyor. F. Okyar partiyi kursun, çoğulcu yapı olsun. Bu siyaseti tüm vilayetlerde ortaya koyuyor.

Bir gün Emine, haydi bu akşam toplantı var, oraya gideceğiz diyor. Niçin gidildiğini bilmiyorum. Gittik, Taksim Abidesinin dibine. Gidiyoruz, bir bakıyorum, kalabalık. Tramvaycılar kendi giysileri ile. Kurşuni şapkalı. Haliç işçisi. Abidenin dibi dolu. Herkesin eline açılıp kapanan kağıt fener veriliyor. Kırmızı mavi. Açınca uzuyor. Ortasında bir mum. Sonbahar. Kışa giriyoruz. Hava kararmak üzere. Orda İhsane, Çakıcı var. Eylemi İsmail, Conga Ali, Hüsam, Fırıncı, işçilerden Remzi, Besimi, İbiş Aydınlatan, Topal Hasan, Topal Yunus organize ediyor. Emine bana gidiyoruz dediyse, direktifi ya İhsane, ya Çakıcı, ya da İsmail'den almıştır. Ben tabii ona sormuyorum.

O zaman İstanbul'da toplam amele sayısı 50 bin kadarmıştır. Bunun çoğu da tütün işçisi. Oysa bu kadar kişi şu 95 1 Mayıs'ında vardı. O zaman İstanbul'da toplananlar kadar işçi vardı son 1 Mayıs'da. İstanbul'un nüfusu 700 bin falan. Herkes birbirini ismen olmasa bile gıyaben tanıyor. Tramvay'dan başka vesait yok. Karşılaşıyorsun tramvayda. Yolda karşılaşıyorsun. İstanbul tenha, işçi muhitleri belli.

Başladık yürümeye. İstiklal Caddesi'nden aşağı doğru. Ve birden başladık bağırmaya: "Yaşasın Fethi Bey, varsın kursun partisini, biz de kuralım amele partimizi." Sloganı ilk kimin attığını, kimlerin organize ettiğini göremiyor, bilemiyorsun. Konspirasyon. Yürüyor ve arada bir bağırı-

yoruz. Orada beyanname falan dağıtılmadı. Yürüyüş şekli, kol kola da değil, karmaşık da değil. En önde tütüncüler. Sonra tramvaycılar, denizciler, demiryolcular. Adım adım yürüyoruz, yavaş. O dönemde İstiklal caddesi şimdiki gibi aydınlık değil. Hâlâ Osmanlıdan kalma gaz lambaları. Her akşam onları yakarlardı merdiven dayayıp. Özellikle Gümüşsuyu'nda bu hep yapılırdı. Galatasaray'a yarım saatte vardık. Oraya kadar kimse yokken etrafta, ordan itibaren palaskalı polisler belirdi. Ama önümüzü kesip müdahale etmiyorlar. Tünele varınca, her tarafın kesildiğini gördük. Oraya kadar Emine ile kol kola gelmiştik. Kitleyi orda ablukaya aldılar.

Eylemin örgütleyicileri ve çoğunluğu tütüncü. Bu işi Balkanlardan öğrenmişler. Annem de onlardan. Amele cemiyeti, klubü istiyoruz. Henüz sendika demiyoruz. İstihsal adamlarıyız.

Tünel'de çevrelendik. Varız 200 kişi. Kaçan, çekilen oldu. Özellikle örgütleyiciler çekilmek zorunda. Kaçanlar, çekilenler bizi ilgilendirmiyor. Bizi ite kaka Yüksekkaldırım'ın başındaki karakola doldurdular. Odalara, bahçeye. Orası şimdi müze olmuş. O gece ve ertesi gün orada kaldık. Neden böyle oldu? Polis az. Bir iki kişiyi Üsküdar'a götürmek çok zaman alıyor. Oturacak yer yok, sıkış sıkışız. Tuvaletsizlikten altını pisletenler oldu. Bize en kötü işkence o oldu. Üçüncü gün sabah dokuz gibi polis bizi aldı karakola götürdü. Bizim için, bunlar komünistlik istedi, diyor. Gözüm ilişiyor, kırmızı bir kalemle eski yazı. Kasımpaşa Karakolu'nda. Bahriye hastanesinin ordan Nalıncı yokuşuna vuruyoruz. Tık diyemiyoruz, Osmanlı zihniyeti var. Yeni bir devrim yapılmış, Cumhuriyet kurulmuş, yeni yazı gelmiş, kimsenin bunları taktığı yok. Hususi notları eski yazıyla tutuyorlar. Önce Emine'yi bı-

raktılar, sonra beni Elmadağ yokuşundaki karakola getirdiler. Aynı muameleyi bana da yaptılar: Bir daha düşersen kemiklerini kırarız senin...

Orada da ifademi aldıktan sonra, beni Akarca yokuşundaki annemle oturduğum eve getirdiler. İlk meselemiz bu oldu. Aynı muameleyi bütün eyleme katılan amelelere yapmışlar. Birçok vilayette bu tür eylemler olmuş. Sonra Fethi Bey'in kurduğu parti kapatıldı.

Polis beni eve bıraktığında, annem zaten meseleyi biliyor. Öğrenmiş arkadaşlardan. Beni belki de aramıştı. Ama o karma karışıklıkta nerede olduğumuz belli değil. Annem bana herhangi bir telkinde bulunmuyor, o gayet rahat. Çünkü aynı ruh halinde.

Emine'ye annesi babası bir şeyler söylüyor tabii. Ablası da savunuyor tabii onu. Zaten İhsane ve Çakıcı karakola düşmedi o zaman. Partili oldukları için, herhangi bir şeye sebebiyet verdirmemek için kaçmışlardır onlar.

Bu Serbest Cumhuriyet Fırkası olayının hemen akabinde, aynı senede, bir başka elle tutulur meselemiz daha oluyor. İnönü Atatürk'ü Dolmabahçe'de ziyaret edecek. Parti bunu fırsat bilerek bir beyanda bulunmak istiyor amele adına. İşçilerin sosyal hakları, iş kanunu, iş güvencesi mevzularında bir beyan. Kimin hazırladığını bilmiyorum. Yine Taksim abidesinin dibinde buluşuyoruz. Selanikli Remzi isminde bir arkadaş getiriyor. Kocaman bir zarf içinde dosya. Memurların barem kanunu var da işçilerin niye yok? Bir hukukumuz, cemiyetimiz, emekli sandığımız yok. Bu talepler bir zarfın içinde. Dilekçe. Yine grup grup işçiler. Yine tütüncüler fazla. Partili partisiz işçiler. Yine bir 500 kişi varız. Serbest fırka eyleminden daha kalabalığız. Arabayla gelecek, anıta çiçek koyacak, ordan Dolmabahçe'ye gidecek.

Fakat bir haber geliyor: İnönü meğer motordan inince, arabalara binip Taksim'e değil Tophane'ye yönelmiştir. Fındıklı tarikiyle Dolmabahçe... Bunun üzerine bir şaşkınlık. Hemen akabinde koşmaya başladık Gümüşsuyu'na doğru. Nasıl seğirtiyoruz. Oralar mezarlıktı. O askeri hastane yoktu. Sağ bölgede Alman Sefarethanesi ve diğer binalar vardı. Stadyum da yoktu. Askeriyenindi. Ağaçlıktı oralar. Atlar vardı oralarda. Arkası da gazhaneydi.

Arnavut kaldırımından yapılma merdivenlerden uçuyoruz adeta. Emine de koşanlar arasında. Remzi hemen o zarfı benim elime tutuşturuyor. Benden onbeş yaş kadar büyüktü o. Eğer yetişemezsek, saraya girecek, veremeyeceğiz. Bağırıyoruz: Paşam! Paşam! Polislere ne dendiyse bize müdahale etmediler. Döndü paşa bize: Paşam, dedim, meselelerimizle ilgilenmenizi rica ediyoruz. Memurların barem kanunu var bizim yok, dedim. Aldı paşa, şöyle bir baktı, kafasını sallayarak ayrıldı. İşçi bakanlığı, klüp, kanun, güvence, emeklilik gibi şeyler vardı o dilekçede.

III

Antremanlar ve tesviye çalışmaları 1932'lere kadar devam etti. 1932'den sonra ben Şoför Halit'e verildim. Araba dersleri. Ve ondan sonra da arabayı kullanmaya başlıyorum. Gündüz tütündeyim, geceleri Şoför Halit ile beraberim. M. E. Ruşen, beni bizzat Şoför Halit'e teslim etti. İşte sana İdris, dedi. Halit de tabii ki partili.

1932'de Defterdar'da partinin bir kongresi oldu. Burada sekreterlik M. E. Ruşen'e verildi. Biz direkt Emine ile beraber Ruşen'e bağlıyız. Onun sevgilisiydik biz. Benim için çok önemli bir önder oldu. Ona her zaman sadık kaldım.

O yıllarda 1 Mayıslarda mutlaka bir beyanname dağıtılırdı. O yüzden 1 Mayıslardan önce mimli komünistler tevkif edilirdi. 1 Mayıs'ın hemen akabinde bırakılırlardı. Halk Partililer sokak başlarını tutarak komünist arardı. O dönem parti faaliyetlerini M. E. Ruşen, Hüsamettin Özdoğu ve de Fırıncı Ahmet organize ediyordu. İşçi militanlar arasında da Rüşdiyeli çoktu. Künteci Ramazan, Çakıcı, Hulusi (Fehmi Kurucu'nun yeğeni), Kurucu İsmail. Fehmi benim yaşıtımdı. İşte biz işçiler arasında, Halk Partili-

ler ve onlara sempati duyan işçiler, amele arasında provokasyon yapardı. 1 Mayıs'tan önce sokaklarda sabaha kadar gezerlerdi. Bir şey görürlerse, bir beyanname bulurlarsa onları mükafatlandırıyorlardı. Ama biz de onlara karşı geri durmuyorduk.

Yıl 1933. M. E. Ruşen'e bağlıyız. Ona hep Emine ile gidiyoruz. M. Emin sekreter seçildikten sonra da bizi bırakmamıştı. Beni, Emine'yi, Atiye'nin Ahmet'i. 1933 affı ile Nazım Hikmet'in yanından hapisten çıkanlar oluyor. M. Emin diyor ki, bu kişilere iş bulmak lazım. Bunu sizin çözmeniz lazım. Mehmet Emin bu vazifeyi Topal Hasan'a, Emine'ye, bize veriyor. Şunu hemen belirteyim ki, biz o zaman Mehmet Emin'in parti sekreteri olduğunu bilmiyoruz. Bir müddet sonra bunu öğreniyoruz. Neyse Mehmet Emin diyor ki; İdris, Nazım'ın yanından çıkanlara iş bulmak lazım. Benim dışımda Ulveli Ahmet ve Dursun'un Mümin'e falan da söylüyor.

Biz o zamanlar Karaköy'de Kurşunlu Cami sokakta Tabakoz tütün şirketindeyiz. Kış, soğuk, kıyamet. Yazıhaneye çıktık. Çalımlı Hüseyin ustabaşı. Hapishaneden çıkanları işe alalım, onlara da tezgah açalım, dedik. Diyebiliyoruz, çünkü ismimiz var. Kavgacıyız. Kaç kişi diyorlar? Nazım'ın yanından çıkanlar Conga Ali, Mehmet Atılal, Seyit Atılal, Tellal Emin, Arap Besim, İbiş Aydınlatan. Bu arkadaşlara tezgah açıyoruz. Amacımıza vasıl oluyoruz. Onlar sabıkalı oldukları için iş bulmaları zor. İşyerinde onlarla fazla bir münasebetimiz yok. Merhaba, merhaba. Başka diyalog yok. Böyle giderken, yirmi gün sonra, bir baktık işveren yirmi tane garibanı sokağa attı. Paydos zamanı yapıyor bu işi. Sen sen gelme, iş yok, diyor. Partili arkadaşlara bir baktım, başları önlerinde. Orada Ulveli Ahmet'in bir hücresi var. Bu arkadaşları işe biz aldırdı-

ğımız için hemen harekete geçiyorum. Pantolonumu giydim. Hüseyin Usta, dedim, iki hafta önce hapisten çıkan arkadaşlarımızı işe aldınız, şimdi ise karda soğukta bir sürü garibanı sokağa atıyorsunuz. Atılan arkadaşların gönlü bu durumu kaldırmaz. Bunlar usta işçiler. Hatırlı işçiler. Baştan hiç almasaydın. Bak, dedim, eksperler falan hep bakıyor, bu akşam kuş olup da bacadan çıkasın. Yoksa halin haraptır. Kesin hareket ediyoruz. Yarın öbür gün değil, bugün. Bunun sonucuna da hazırız. Hapis, ölüm ... Bu konuşma sırasında o ağabeylerimiz, otur İdris yerine, dese oturacağım. Ama tasvip ediyorlar. Başları öne eğik. Çünkü onlar tecrübeli. İleri bizden. Ne yapıyorsunuz Emine, İdris, demediler. Ağabeylerimiz de paydos vaktini beklemeden dışarı çıktı. Yolun karşısına geçtim. Emine yanımda. Ülveli Ahmet, Dursun'un Mümin bir grup civarda. Bekliyoruz. Çıkan işçileri uzaklaştırıyoruz kapıdan. Önemli bir şey olmadıkça müdahale etmeyin. Kavganın önemini biliyoruz. Çünkü bunlar Nazım'ın yetiştirmesi. Ağabeylerimiz. Kavga Parti'nin önde gelenleri ile ilgili. Rüşdiye mezunu işçi bunlar. Balkanlardan gelmiş çoğu. Herkes ne olacağını merak ederek etrafta bekleşiyor. Mesele biz gençlere bırakıldı. Boşuna öğrenmedik o boksu. Beslemeler topluca çıktı. İstifçileri, kavgacıları. Kapıdan iki üç adım attıklarında Ülveli Ahmet'in hücresinden Dursun'un Mümin fırlayarak ustabaşına yumruğu indirdi. Bence iyi bir yumruk olmadı. Çünkü omzuna isabet etti ve adam etkilenmedi. Ama onun yumruğunu takiben hemen fırladım, uçarcasına yumruğu adamın burnuna indirdim. Hemen arkasından gelen ikinci yumrukla devrildi. Diğerlerine, sokulanı da indiririm, diye bağırdım. Kimse sokulmadı. Ve adamın üzerine çıkıp yumrukları indirmeyi sürdürdüm. Kimse sokulamıyor, çünkü etraf işçi dolu. Kan gövdeyi götürür. Ve herkesin duyacağı bir şekilde,

senden bu işçilerin hıncını alıyoruz, diyorum. Düşünün o zamanlar daha 19-20 yaşındayım. Bir tutam da saçını aldım orada. Utanarak söylüyorum bunu, onun birkaç cesur kardeşi var Kasımpaşa'da. Kahvede onların önüne attım, yazıklar olsun, dedim, Balkanlardan gelen ağabeylerinize bu yapılır mı? Tabii bu kişisel bir kavga değil, Komünist Partisi'nin bir kavgası. Döven dövülen belli. Komünist Partisi'nin gücü gösterildi. Olay anında polis intikal etmedi. Geceden sonra polis peşime düşüyor. Ertesi gün işe gitmek yok tabii. O saçları da önlerine fırlattıktan sonra kara kayıp oluyorum.

Nasıl mı? M. Emin'den direktif alıyorum, Emine vasıtasıyla. İdris 1-2 ay kaybolsun. Tam o sıralar ismimiz bir de tersanede dağıtılan bir beyanname olayına karışıyor. Peynir, ekmek, domates sepetlerinin altında el içi kadar beyannameler. Bunlar bize verildi. Ama dağıtımı biz yapmadık. Biz bunları Haliç'te Conga Ali'ye teslim ettik. Conga Ali de orada dağıtanlara veriyor. Bunlar Atiye'nin Ahmet, Mavro Mustafa, Conga Mustafa falan. Bunlar tersane işçilerine dağıtıyor beyannameleri. Nasıl oluyorsa bizim adımız da ortaya atılıyor. Kaybolmak için ikinci bir sebep daha oluşuyor.

İzmir'e gidiyorum. Orayı ben seçiyorum. Birinci neden, orada teşkilatın olduğunu biliyorum. Daha önceden gidip gelmişim. Kerim Soyka'ya bir şeyler götürmüşüm. K. Soyka'yı, Cazım Aktimur'u bilfiil tanıyorum. Daha kısa bir süre önce onlara Emine ile bir paket götürmüştük. İkincisi, Annem var İzmir'de. Gizlenmek açısından daha uygun burası. K. Soyka annemi tanıyor zaten. Bu gelişimde Emine yok, ben yalnız geliyorum İzmir'e.

İzmir'in Bornova taraflarında Karabağlar var, oraya gidiyorum. Bir Osman yoldaşımız vardı, onu buluyorum

öncelikle. Osman ile K. Soyka'ya ve anneme haber ulaştırıyorum. Annem, yılın bir kısmında İstanbul'da, bir kısmında İzmir'de oturuyor. Torbalı Seyidiköy'de annemin evi barkı var. Orada kalıyorum 2-3 ay. Gittiğimde kıştı. İşte bahara doğru İstanbul'a geri dönüyorum.

İzmir'den dönünce Sedenko'nun Maçka'daki tütün şirketine giriyorum. İdris Usta, Filip usta var orada, onların yanına giriyorum. 1929'da Ortaköy'de gemilere yumruk sallıyorduk ya, işte o şirket bu ve İdris ve Filip ustayı oradan tanıyorum. İdris usta lazdı. Filip rum veya İtalyandı. Sedenko da bir tüccar. O da rumdu galiba. (5) Bir tür işçilerin mümessiliyiz, o yüzden bizi sahipleniyorlar. İşçiye ihtiyaç olmasa bile işe girebiliyoruz. Yoksa orada huzursuzluk çıkarırız, o yüzden bile bile alıyorlar. Benim gibi bir sürü kavgacı militan var.

Faaliyet hep var. Öğlen paydosunda ya Ortaköy'e, ya da Tophane'de Felemenkler var, oraya, yahut da Boğazkesen'e gidiyorum. Temas ediyoruz, istişare ediyoruz. Hemen geriye dönüyorum işe. Bu durumu tahmin ediyorlar belki ama polise de şikayet edemiyorlar. Korkuyorlar. Çok nadir provokatör çıkıyor.

Her istihsali kontrol ediyoruz. Her yerde elimiz var. Ve direktifler Vilayet Komitesinden geliyor. Ya Hasan'dan geliyor ya Conga Ali'den. Biz o dönemde sorumlu değiliz. Bir yerlere bağlıyız. Ama her şey bizim üzerimizden yürüyor. Onlar ketumiyet içinde. Gençler işi götürüyor. Dayak yiyen, dövüşen bizleriz. Abilerimiz yukarıda. Çakıcı, İhsane de öyle.

Şimdi ben İzmir'deyken, galiba 1934'e girmeden, Haliç'teki matbaa evi tasfiye ediliyor. Bu olayda ben yokum ama gelince olayı öğreniyorum. O zaman matbaa evinde Boz Mehmet, Bastoncu Fevzi, Selanikli Remzi, karısı,

Topal Yunus ve Ayşe abla kalıyor. Boz Mehmet görevle Samsun taraflarına gidiyor ve orada tevkif ediliyor. Bunun üzerine Bastoncu Fevzi hemen evi dağıtıyor. 1933-34 kışında oluyor bu. Ki beyannameler orada hazırlanıyordu. Harfler bir mendille kuyuya salınıyor. Ama ev basılmıyor, bir şey çıkmıyor. Ve bu ev aynen, Kasımpaşa Samancı meydanının üstünde yeniden kuruluyor. Şimdi orada benzinci var herhalde. Orada bir evin bodrum katına getiriliyor matbaa. Bu yeni oluşumda Yunus ile Ayşe yok. Remzi, hanımı ve Bastoncu Fevzi var. Bastoncu Fevzi'nin hanımı yok. Bir de bir entelektüel vardı gelen giden. Bodrum katta tezgah kuruluyor ve neşriyat devam ediyor. O bölge işçi muhiti. Remzi'yi oraya girip çıkarken görüyorum. Bunun üzerine bana orda oturduğunu söylüyor. Ama matbaayı söylemiyor bana. Bir hücreye de muhafızlık vazifesi veriliyor. Çevreden evi ve etrafını gözlüyorlar. Bir hareketlenmede anında boşaltalım diye. Şüpheli kişiler bildiriliyor. Bu hücreden benim bilgim var. Evin konumu da müsait. Meydan gözetlenebiliyor. Bunları, o yılların neşriyat işlerinin nasıl olduğu, neresinin seçildiği, bu işlerde kimlerin vazifelendirildiği bilinsin diye söylüyorum.

1934'ün ortalarına doğru Emine'nin ablası İhsane, eniştesi Çakıcı bizi evlerine çağırıp, karşılarına oturttular. İhsane, "Biz, evi terk edeceğiz, bir süre görüşmeyeceğiz", dedi.

Çakıcı o sıralar 35 yaşlarında falan. İhsane de öyle. Bizden 15 yaş falan büyükler. Bir de 7-8 yaşlarında Macide isminde bir kızları var. Çakıcı da Balkanlardan. O sıralarda öğrenmiş mücadeleyi. Klüplerde çalışmış, sonra bu Kayserili kızla, İhsane ile evlenmiş, onu yetiştirmiş ve işlere koşmuş. Bu arada Emine'yi de yetiştirmiş. O sıralar

üst düzey partililerin sık teması çok sakıncalı. O yüzden irtibatları, işlerin çoğunu Emine ve İhsane üstlenmiş. Sonra da bana el attı, ben de işlere koşturmaya başladım.

Kurtuluş'taki evlerinde, yemekten sonra, evi boşaltacaklarını bize söylüyorlar. "Bizi bir süre göremeyeceksiniz. Başka illere gideceğiz." Emine de ablasına, "Ben, 2-3 gün önce M. Emin abimle konuştum. Bursa'nın köylerinde kadınlara, kızlara, yaşlılara hakaret ediyorlarmış. Kuyulara kapatarak dövüyorlarmış. Bilhassa haydut, işçi düşmanı ustabaşılar yapıyor bunu. Bunlar dövülecek, vazifeliyiz." Tam bunları söylerken M. Emin Ruşen de gelmez mi oraya. Tabii onlar irtibatlı, özel işleri var onların da. Ablası Emine'ye, ama oraya yalnız mı gideceksin, diyor. Emine, yalnız gitmeyeceğim ki, diyor, İdris ile beraber gideceğiz. Herkes de bir gülümseme.

İhsane şöyle diyor: "Biz şu inançtayız ki, siz birbirinizle iyi anlaşıyorsunuz, mutlusunuz, umarız bunu ebediyete taşırsınız." Ama gözleri dolu. Öpüşüp vedalaşıyoruz.

Hiç bizim aklımıza Moskova geliyor mu? Ölüm geliyor da aklımıza, Moskova'ya gidecekleri gelmiyor. Ve nereden bilebiliriz ki, bir daha birbirimizi hiç göremeyeceğimizi.

Sonları ne oldu bilmiyorum? Soramadım da herkese. Yalnız Macide'nin yüzbaşı olduğunu duyduk Sovyetler Birliği'nde. Bir kişi vardı, adı Şükrü müydü neydi, kurtuluş savaşında Akdeniz'de çetecilik yapmış biri, tek ondan bilgi alabildim.

Bu Şükrü, N. Hikmet'in de arkadaşı idi. Birinin raporu ile Sibirya'ya gönderilenlerdendi. N. Hikmet 1951'de yurtdışına çıkınca öğreniyor onun Sibirya'da olduğunu. Hemen yetkilileri arıyor. Şükrü'yü ordan kurtarıyor. Moskova'da buluşuyor Nazım'la sonra. Şunu hemen söyleye-

yim, bu bir tahribat, bu duruma çok düşen oldu. Demek ki, partinin içinde bunları yapabilecek hilekarlar varmış.

İşte bu Şükrü bir ara Türkiye'ye geldi. Yabancı bir karısı vardı. Boğaz'da komünist bir arkadaşın evinde kaldı. Ben o sıralar taksicilik yapıyordum. Onu götürmüştüm oraya, buraya. Bu yukarda söylediğim bilgileri ondan aldım. Macide'nin yüzbaşı olduğunu da o söyledi. İhsane ve Çakıcı Sibirya'ya gönderildi gibi bir şey söylemedi. Teşkilat içinde olabilirler, dedi.

Macide belki de hâlâ yaşıyordur.

1934'de yukarı giden grubun başkanı Puni Remzi'ydi sanırım. Grupta İhsane, Çakıcı, Macide, Z. Kosova, Çelik Mustafa ve Samsunlu Şevket de vardı. Bunlardan Samsunlu Şevket hâlâ yaşıyor. Zehra da yaşıyor.

Emine bir taraftan da Topal Hasan'a bağlı. Bursa meselesini ona anlatıyor. Topal Hasan da diyor ki, biz bir grup arkadaş Bursa'ya Nazım'ın ziyaretine gideceğiz, siz de gelin Nazım'la tanışmış olursunuz. Biz, diyor, bir grup gideceğiz. Siz beraber gelin. Şu gün, şu saatte cezaevi önünde buluşalım. Mehmet Atılal, Seyit Atılal, Tellal Emin falan hep beraber gideceğiz.

Emine ile önce İzmit'e gidiyoruz. Orada Şaziye ve Kunduracı Hüseyin ile görüşüyoruz.

Şaziye'den biraz söz edeyim. İsmi geçecek bundan sonra sık sık çünkü. İzmitli Şaziye olarak bilinir. Tütüncü bir ailedendir. Babasının ismi Mehmet, annesinin Fatma. Gülsüm isminde bir kızı vardı. Sıradan bir işçi ile evliydi. Kendisi parti faaliyetlerinde aktifti. Kunduracı Hüseyin'in hücre sekreteri idi Kocaeli'nde. Zaman zaman İstanbul'da da faaliyet gösterdi.

İzmit'te Emine daha çok Şaziye ile ilgileniyor, ben de

daha ziyade Kunduracı Hüseyin ile. Vaziyeti onlara da söylüyorum. Sabahleyin Gölcük tarikiyle Yalova, sonra Bursa.

O tarihlerde Emine 20 yaşlarında. Onun nasıl böyle ailesinden ayrı hareket ettiği düşünülebilir. Aslında babası da, annesi de onu tutmak istiyor. Ama Emine ev kızı değil ki! İstihsalde o. Sonra İhsane daima kardeşini müdafaa ediyor. O amelelerle meşgul, kızı serbest bırakın, diyor annesine, babasına. İhsane de aynı durumlarla karşılaştığı için, şimdi Emine'ye hem arka çıkıyor, hem de ortam sağlıyor.

Vardık Bursa'ya. Tam ziyaret günü. Bursa'nın alt tarafında, Soğanlı köyü ile Bursa arasında cezaevi. Bir baktık bizim arkadaşlar orada birileriyle münakaşa yapıyor. Fötr şapkalı, papyon yakalı, iyi giyinmiş birileri. Besbelli polis. Münakaşa yapıyorlar. Biz sokulmamaya karar verdik. Onları orada bırakıp, doğru Aşire annemin evine gittik. Hani babama bir ev verilmişti ya, oraya. O ev hepimizin. Bursa'nın 25 km. dışında orası. Bu, oradan ayrıldıktan sonra ilk gidişim. 5-6 sene geçmiş aradan. Hiç unutmuyorum, bizi nasıl kucaklıyor, hemen bize 2-3 tane reşat altını, gidin kendinize yorgan alın, çamaşır alın, şu bu, sizi everecem burada. Biz birini alıp gerisini veriyoruz, aman ana, etrafa duyurma, gürültü çıkartma, diye de tembihliyoruz. Neyse bir şeyler aldık. Köylü beni hatırladı tabii. Bu Ali Onbaşının oğlu, Kızıloğlu'nun kahyası. Orada kaldık bir 15 gün. Emine ile orada artık evlendik biz. Biz orada, Bursa'nın öteki tarafında bulunan Değirmenci Kızık ile irtibat kurduk. Orası Bursa'nın sol tarafı. Koca langarlar var. Kış günleri. İşçiler köle gibi çalıştırılıyor orada. Bu köy Çekirge'nin tam tersi istikamette.

Değirmenci Kızık'a gidip, biz İstanbul'dan geldik, tü-

tün işçisiyiz, iş arıyoruz, diyoruz. Hemen alıyorlar bizi. Hatta bize hemen para verip peylemek istiyorlar. Almıyoruz tabii. Önce çalışalım, diyoruz. 100 m. uzunluğunda saçlardan yapılmış langarlar. Aralarda 2-3 tane soba. Langarların dibinde herkese bölme verilmiş. Zavallı işçi toprağın üstüne hasır, çuval koymuş, orada yatıyor. Demet demet tütün yapıyorlar. Tütünleri yumuşatmak için kuyular yapılmış. Buharlı sular kaynatılıyor oralarda ve tütünler yumuşatılıyor. Yumuşayan tütün demet oluyor. Demetler denkleştirilip fabrikaya bizim önümüze geliyor. Kuyular ev gibi. Büyük künteler asılı. Tavana değin ağaçlar koymuşlar. Tütünler oraya asılıyor, altında da su kaynıyor.

İşte o kuyularda işçiler hakarete maruz kalıyor. Eli sopalı bir adam dolaşıyor ortalıkta. Ben hadise arıyorum tabii. Ağanın adamı gözümüzün önünde ihtiyar bir işçiyi itiyor ve düşürüyor yere. Başlıyor hakarete, vurmaya. Ben hemen sıçrıyorum. Emine beni tutuyor ve bu hareketi o adam da görüyor. Dur ben konuşacağım, diyor. Emine buna: "Ayıp değil mi bu adamı dövüyorsun." O sırada adam da bize yönelmiş. "Bak sen bizi burada elbet döversin, ama sana ne diyeceğim, bu adam var ya, seni dışarda perişan eder, bak yarın arife, Şeker Bayramı, Bursa'ya indiğinde görüşürsünüz. "

O zamanlar da çok cüsseli değilim, 60-65 kiloyum. Fakat işçilerin %95'i bizim hangi amaçla geldiğimizi biliyor. Yarın görüşürsünüz, diyor, Emine. Adam fıttıracak. Biz eşyalarımızı toplayıp çıkıyoruz. Bir köye gidip eşyalarımızı bırakıyoruz. Sonra Emine ile Soğanlı köyüne varıyoruz. Orda da 100 kadar işçi var. Bizi tanıyorlar. Meseleyi anlattık. Yarın Tuz pazarında bulaşacağız. Emine'nin o köyde tanıdıkları var. Bir çocuk buluyoruz 13-14 yaşla

rında, bir de eşek. Eşyaları yükleyip geldik Bursa'ya. Çocuğu bir yere bırakıp gidiyorum, buluşma yerine. Baktım bir grup halinde geliyorlar. Esnaflar etrafta. Orada şöyle bağırdım: "Allah, Muhammet aşkına, şimdi şu adam beni dövecek, sakın karışmayın, meseleyi öğreniriz." Bu laf bitince herif elindeki paketleri attı yere ve üzerime fırladı. Bir yumruk çıkardı, bir kestim o yumruğu, indirdim ben, hemen ikincide yerde. Bu, hem güç hem de metod. Boksör Hasan bize bütün kuvvetin kollarda nasıl toplanacağını, nasıl vurulacağını, bütün bunları öğretmişti. Aynı, Çalımlı Hüseyin'e yaptığım gibi adamı yerde yumruklamaya başladım. Şu işçilere nasıl hakaret edersin? Bir yandan da vuruyorum. Adamı kana buluyorum. Hemen ensemde bir el. Ani bir dönüşle onu da yere indirip, oradan uzaklaşıyorum hemen. Çocuğu buluyorum. Ve yola koyuluyorum. Soğanlı köyüne gidiyorum. Bende yara bere arıyorlar, yok tabii. O gece bu olay çevreye yayılıyor. Bayram vesilesiyle geniş bir yayılma oluyor. M. E. Ruşen'lere bile ulaşıyor. Bu esnada İhsane ve Çakıcı gitmiş olmalı. Henüz daha bahar gelmemiş. Boz Mehmet Sinop taraflarında. Daha o dönemde Neşati Doktor var. Nazım'a bakıyor. Parti bunları bu olayları belki neşriyatı ile duyurmuştur. Benim senin nereden haberimiz olacak. Bu Komünist Partisi'nin çalışma şekli. Yani bizim kavgalarımız. Şimdi biz o durumda köye gidemiyoruz. Bir yere gidemiyoruz. Mecburen Kızıloğlu Hacı Ahmet'in yanına gidiyoruz. Emine'yi görüyor, kim bu, diyor, hanımım, diyorum. Aşire anam bizi almıştı ya evine, biz orda ilk kez evlendik, 10-15 gün evlilik durumumuz oluyor. Hacı Baba senin yanında kalacağız. 2-3 gün onun hanında kalıyoruz. Paramız bitiyor.

O kavganın ardından ben ordan ayrılınca polisler damlıyor oraya. Bu adamı yerden kaldırıp bir eşeğe bindiri-

yorlar. Doğru hastaneye. Biraz da kış. Orasını burasını sarıyorlar. Doktorlar, ne oldu, diye sorunca, yanındakiler, bir işçinin dövdüğünü söylüyor. Onlar Değirmenci Kızık'a gecenin birinde-ikisinde varmışlar. Yerde kar varmış. Her yeri sarık vaziyette o çiftliğe gelmiş ve durumu herkes görmüş.

Hacıbaba bizi 2-3 gün hanın bir odasında yatırdı.

Oysa Hacı Baba'da 4 yıl çalışmışlığım var. İstemek de işime gelmiyor. O dönemde Neşati'yi ben tanımıyorum. Köye, Aşire anneme gidemiyorum. Karşımızda bir fırın var. Çuval dolu bir araba geldi. Emine'ye dur, dedim, fırladım. Bu unu ben boşaltırım bana biraz para verirseniz. Tamam, dediler. O elli kiloluk un çuvallarını içeriye taşıdım. Yani yoksulluk da beraberimizde. Bir komünistin yapamayacağı şey yoktur. O para bitmeden, Hacıbaba, sizi Halil ağanın yanına vereyim, diyor. Halil ağa onun arkadaşı. Onun odaları müsait, diyor. Çıkayım ben adamın yanından, belki Halil ağanın orda iş de bulurum, diyorum. Hacıbaba'nın yanında çalışamam. Çalıştırmaz, zaten beni köye gönderip çoban yapmak istiyor. Emine de var bir de nasıl olsa. Tamam, dedim, gidelim. Benim beslemem evlenmiş, benim orada olmuyor Halil ağa, sen ona bir oda ver, o kökenden Yaylacıklı, diyor. Çantamızı falan toparlayıp Halil ağanın orda arka bir odaya yerleşiyoruz. Halil orda bize bir iş de buluyor. Birinin evinde demet yapma işi. Ve artık o kişinin evinde çalışmaya başlıyoruz. Biz orada, gümüşe benzer liralar vardı, onlardan 8-10 tane para kazandık, biriktirdik. Ekmek almaya gidince yarım çuval alıyoruz. Her zaman çıkmayalım diye. Tarhana, peynir, çay... Akşamları da bunları yiyoruz.

Bir gece vakti kapımız vuruluyor, dalmışız uykuya, bir omuz vurup kapıyı açıyorlar, biz bir sıçrıyoruz, hemen yü-

zümüze projektörler. Biz onları göremiyoruz, onlar bizi görüyor. "Kimsiniz siz, nereden geldiniz buraya?" Bunların meselesi şuydu: Meğer Nazım'a gelen 8-10 kişiymiş. Üstelik bunlardan biri Değirmenci Kızık'ta bir adam dövmüş. Gelenlerden sabıkalı olan eski komünistleri yakalamışlar, yenileri ele geçirememişler. Hanı, hamamı, kahveleri, bekar odalarını arıyorlar. Yabancı, bilhassa İstanbullu arıyorlar. Bizi de biraz yabancı görüyorlar herhalde.

"Yaylacıklıyız biz, ne diyesiniz siz", diye konuşuyorum. Hacıbaba da Halil Ağaya söylemişti ya, bunlar Yaylacıklı, diye. İkna edince çekip gidiyor bunlar. Fötr şapkalı sivil polisler. Eyvah, bunlar bizi arıyor, diye düşünüyoruz. Ne yapıp yapıp burdan kaçmak gerek.

Orda bir han var. Pirinç handan İzmir'e gidiyor arabalar. İki günde bir İzmir'e gidiyorlar. Çuvallar yükleniyor. Hemen gidiyoruz, biz Yaylacıklıyız, alın size 4 lira, nerdeyse bir Reşat parası, götürün bizi de İzmir'e. Tamam diyorlar ve bize çuvallar arasında bir yer yapıyorlar. Eski bir kamyon. Bir gün bir gecede İzmir'e varıyoruz. Oradan Torbalı'ya. Annem orada çünkü. Emine'yi de zaten biliyor. İhsane'yi ve Çakıcı'yı biliyor. Bir süre istirahat ettikten sonra annem bizi alıp tütün çardaklarına götürüyor. Oralarda, sazlardan çardak yapmışlar. Aylarca oralarda kalıyoruz. Daima çardaklarda kalıyoruz. Biz Bursa'da bir buçuk ay kadar kalmıştık. O dönemde Sabiha'nın Çitra Roy'u çıkmıştı. (6)

Emine, Ana'yı, Fransız İhtilali'ni ezbere anlatıyor. Çardaklar bölgeye yayılmış. Burçak yoluyorlar. Annem, işte size iş çıktı, diyor. Biz para almadan, yalnızca yemek yiyip, bunların arasında dolaşıyoruz. Emine durmadan anlatıyor. Biz oralarda 35 ilk yazına kadar kalıyoruz. Aşağı yukarı bir yıl. Tabii bu dönemde Çakıcı, İhsane, Emi-

ne, İdris İstanbul'da ortalıkta yok. Polis bizim de İhsane ile gittiğimizi sanıyor.

Biz İzmir'e giderken hava ilkbahar serinliğindeydi. Tütün çapalıyorlardı, burçak dikiyorlardı. O yaz, yazın sonuna dek oralarda kaldık. Burçaklar kızarmaya başlamıştı. Nerde işçi, biz ordayız. Emine'nin karnı İzmir'de şişmişti. İşçiler mevsimlik, Anadolu içlerinden gelmeler. Topraksız insanlar. Söke, Torbalı, Cuma ovasına gelmişler. Emine anlattıkları ile onların dikkatini çekiyor, onu can kulağı ile dinliyorlardı. Ağa ile olan ilişkilerimizi çok iyi anlıyorlardı. Çünkü Çitra Roy'da pamuk tarlaları, ağalar, beyannameler var. Bunlar insanlara etki yapıyor. Şimdi Emine bunları anlatınca, bir İç Anadolulu adam, hiç unutmam, karısı Gülizar'a, "Anladın mı gı?" diyor. O da, "Anlamam mı hiç, anlamam mı, o boynu kara yeller yeyesice, o Hasan ağa bize böyle etmiyo mu, bizi ne kadar borçlandırdı, bize kışın buğday, arpa verdi, bizi borçlandırdı, biz yaz gelince, buralarda üç-beş kuruş para kazanacağız, o paraları ona, o gavurun hınzırına verecez, o boynu kara yeller yeyesice." Bu bizim için çok önemli. Her işçi kafilesinde böyle. O yaz o kadar işçilerle dolaştık ki, Emine ile simsiyah olduk. O köylü ile, o işçi ile beraber olduk, o gece öten çırçırları, gece öten böcekleri, ekin tarlalarında, demetlerin arasında yattık, yedik, içtik, okuduk, çalıştık. Üç kitap: Çitra, Ana, Fransız İhtilali. Bunun sonuçlarını yıllarca sonra bile gördük. 80'den sonra, Söke'de, oraların yerlileri aynen bu lafları bize söylediler, yani Çitra'yı, Ana'yı rençberlerin, işçilerin bildiğini söylediler. Böyle tesirimiz oldu.

Bu dönemde annem Seyidiköyü'ne taşınıyor. Çünkü orda iki kardeşi var: Nazmi ve Osman dayım. Kara Ah-

met, babalığım, Torbalı'daki evini satıp bu Seyidiköy'de 5-6 odalı bir ev yapıyor. Bahçeli...

İzmir'de K. Soyka ve bir başkası, saklanması gerekti, annemin bu evine gelmiş, aylarca gizlenmiştir.

Bizim İzmir'de bu faaliyetlerimiz İstanbul'a zamanla geliyor. K. Soyka vasıtasıyla geliyor. İşte bu dönemde İdris'in ismini, Cazım, Eylem koyuyor. Cazım, sen bir eylem adamısın, diyor bana. Eylem adamı adını o çardaklardaki faaliyet dolayısıyla verdi bana Cazım ve Soyka. Bu eylem adı o sırada mahdut kaldı. Fakat o kelime 1936'da can buldu, yayıldı.

Ben bütün faaliyetlerimle bu adı taşıdım. Yıllarca. Ben bir önder, bir lider, bir ileri gelen değildim. Merkezdekilerle kol kola, yan yana oldum ama, ben karar süreçlerinde yokum. Ben eylem ve kavga adamıyım. Neferim ben. Ama inisiyatif sahibi bir nefer. Eylemi yaratıyorum, zincirliyorum onu bir yere, halkalar takıyorum. Eylemin içinden yön, yol buluyorum. Eyleme eylem katıyorum. Ben iddia sahibiyim. Kalkarım şimdi binlerce işçiyi sokağa dökerim. Bu artık benim sanatım haline gelmiş. Bir fabrikaya gireyim, tamam. Tecrübelerim var. Karar alma, politika çizme, entelektüelindir. Onların. Doğru versinler kararlarını. Ben militanım, kavgacıyım, eylem adamıyım. Ben döküleceğim sokağa ki, siz de döküleceksiniz. O aldığınız kararlar sokakta vücut bulacak. Kan orda, ölüm orda, hayat orda...

Nazım'ın dediği gibi, sen yanmasan, ben yanmasam... Seksen yaşında kafayı yardıracağım ki, genç bundan ilham alsın, ben bunu yapmazsam o genç eylemsiz yetişir.

Soyka, annemde kaldığında, annem ona gazete, Tan-Cumhuriyet getiriyor. Böyle. Annem ile Soyka benden önce, herhalde Yunanistan'dan tanışıyorlar. O, İdris'in an-

nesi. Ortaköy'de arkadaşlarıyla birlikte çektirilmiş bir resmi vardır annemin. Onlar, istihsalden arkadaşlarıdır. Annem bu kişiliğini yıllar sonra da kanıtladı. Efkarı umumiye. Pahalılığa karşı koca bir kitleyi İzmir'de sokağa döktü. Annem saftaydı. Cazım'la, K. Soyka'yla beraber. Cazım'la İzmir'den tanışıyor, ama Soyka ile önceden.

Kerim Soyka, harika bir insandı. Ölene kadar öyle kaldı. Partide bir ara ona önem verilmedi. Ama ben verdim. Partide bir ara K. Soyka, Troçki Mehmet, Gandhi Nihat, Baba Haydar... dışlandı. Partide bu türden iç çekişmeler, çekememezlikler oldu. Nazım da, Ş. Hüsnü de, Kıvılcımlı da bizimdir. Biz bunların her dönem direktifine amade olduk. Şimdi de öyleyim. Herkesle beraber olmaya çalışıyorum. Küçük yanlışları büyütmemek lazım. Onların içlerinde cevahir var çünkü. O varsa tamam.

Önceden de İzmir'e gidiş gelişlerim oldu. Her gidişimde K. Soyka'yı mutlaka görürdüm. Onun işlettiği bir han ve kahve vardı. Havadis sorar, konuşurduk. Senede bir iki kez kesin giderdim ve bir ay kadar kalırdım. Her gittiğimde bir şeyler götürürdüm. Bunlar şifahi şeyler de olurdu.

Benim haricimde Emine de tek başına giderdi. O çevreyi o da biliyordu. Ben de, Emine de, öylesine gezmek için gitmezdik, amaçlı olurdu. İtimat var karşılıklı. M. Emin Ruşen bir şey verir, tamam. Ama içinde ne var, nedir, bilmem. Hâlâ bilmem.

Şimdi Emine ile evliyiz, ama bu işler farklı. Aramızda da konspirasyon var. Söylemezdi bana.

IV

Biz o İzmir tarlalarından 1935'de İstanbul'a döndük. Beşiktaş'ta bir ev tuttuk. Emine'nin karnı şiş. Babam ile tanıştırdım onu. Analığım vardı. Emine 1935'in kışında Yüksel'i doğurdu. Ocak veya Şubat. Nüfusunu zamanında çıkaramadık, o yüzden tam tarihini bilmiyorum.

Zaten Emine'nin değil, Hatice'nin üzerine kayıtlıdır Yüksel.

Ahırkapı'da çalışmaya başladık. Yüksel'e ustabaşının hanımı bakıyordu. O işte yaza kadar çalıştık.

Biz Ahırkapı'dayız. O günlerde yine Nazım'ın çevresinden çıkanlar oldu.

Bununla ilgili duyduğum bir şeyi anlatayım. (7)

1933 senesinde Nazım'ın yanından çıkan arkadaşlar, dışarıya çıktıklarında hemen işe koyuluyorlar. Bu sıralar biz İzmir'deyiz. Fakat ne oluyorsa 2-3 ay faaliyet yürütmeden içeriye alınıyorlar. Seyit Atılal, Mehmet Atılal, İbiş Aydınlatan, Conga Ali, Tellal Emin ve Arap Besim içeriye alınanlardandı ve bunun hikayesini defalarca onlardan dinledim. İçeriye alınanların tecrübelisi İsmail Bilen. Konuş, diyor polis İsmail'e, teşkilatı nasıl kurdunuz,

kimler var? İsmail, eyvah, diyor, bunlar Nazım'ın yanından yeni çıktı, bunlar feci dayak yiyecek, perişan olacak, kırılacaklar. Nazım bunlara marksizmi, materyalizmi, leninizmi teorik olarak öğretmişti. Bu arkadaşlar benim gibi okumamış değiller, her biri eski rüşdiye mezunu. Çoğu kez eski yazı kullanmışlardı. Nazım yoldaşın verdiği dersleri çok iyi kavramışlardı. Bu yoldaşlar, şimdi Sansaryan Han'da duvara dayalı, yiyecekleri dayağı bekliyordu. İsmail gençleri düşünüyor, Nazım'a karşı rezil rüsva olacağını düşünüyor. Ve sonuçta bir taktik izliyor: Polisi üzerine çekerek gençleri kurtarmak. Hemen karşısındaki polisten başlayarak vurmaya başlıyor. Ceketini fırlatıp atmış, önüne gelene vuruyor. Hemen takviye polisler gelip İsmail'i kötü şekilde dövüyorlar. Çatısını, belini kırıyorlar. Ama taktik başarılı oluyor, gençler dayak yemekten kurtuluyor. İsmail'i bir kuytuya atıyorlar. Bu olayı haber alan N. Hikmet şu şiiri yazıyor. (8)

Gece gelen telgraf
dört heceden ibaretti:
"Vefat etti"
İmza yok.
Bu dört hece bile çok.
Bakıyorum duvara:
duvarda bir yara–
duvarda bir resim–
vefat edenin,
elimle çizmişim.

Saat bir.
Saat üç.
Saat beş.

Polis düdükleri, saatlar...
Yatağım bozulmamış.
Çekmecemde kâatlar:
bazıları
onun el yazıları.
Gece gelen telgraf,
dört heceden ibaret...
Şafak söküyor–
Odam
geceden ibaret.
Avuçlarımda
ellerinin gölgesi dolaşan adam
demir parmaklıklardan gördü don sündüzünü.
Mahpusane doktoru
örterek paltosuyla upuzun yatanın yüzünü:
– Tamam!
dedi.
Bunu belki evvelki akşam
dedi.
Evvelki akşam
ben...

Satıcılar geçiyor mahalleden.
Bakıyorum
gece gelen
telgıafa.
O mükemmel bir kafa
mükemmel bir yürek,
yumruklarıyla erkek
gözleriyle çocuktu.
Hudutsuz ve Allahsız bir baştı o.
Yoldaştı o.

Düşmanlar kına yaksın
dostlar girsin saflara
Sen gözyaşı göstermeden ağlıyacaksın
gece gelen telgıraflara...

Gece Gelen Telgraf'ı böyle işliyor Nazım. O olaya tanık olanlar bu şiiri okuduktan sonra, sözkonusu kişinin İsmail olduğunu anlıyorlar. İçerden çıktıktan sonra bu gençlerle bir şeyler yapmaya çalıştığı için bu dayağı yiyor İsmail. Ötekilere de birer ikişer vurup, hadi gidin, diyorlar, başka bir şey yok.

Şimdi dönelim Ahırkapı hadisesine. Ahırkapı'da 3-4 salon var. Her salonda 300-400 kişi. İki bine yakın işçi var. Tam o sıralarda bir beyanname okuyoruz. 20x15 kutrunda bir beyanname. Emine getiriyor beyannameleri. Yine o sıralarda veya bir ay sonra, Emine, Kunduracı Hüseyin'e bülten götürmüştü. Bülten şöyle başlıyordu, aklımda kalmış, "Nemlizadelerin ve Derebeylerin Sömürüsü". Beyannamede ne yazıyordu? Öykü şu: Nemlizadeler eski derebeyi sistemi ile amelelerin kanını emmektedir. Köle muamelesi yapmaktadır. Böyle şeyler. Nemlizadelerden istemimiz 10 kuruş zam ve her ayın ortasında avans. Beyannamenin işçilere dağıtılması üzerinden bir on beş gün geçti. Bu arada hazırlıklar yapıldı. Ve sonunda bir grup mümessil gönderildi patronun yazıhanesine. Şifahi olarak taleplerimiz anlatılacak. O mümessillerin çoğu Ortaköy tütüncüler grubundaki işçilerdir. İşte, Kocakafalı Hüseyin ve diğer arkadaşlar. Bunların hepsi partili değil. Ama eylem partinin kontrolünde ve o gruptaki partili arkadaşların inisiyatifinde. Mücadele bütün ameleyi ilgilendiriyor. O yüzden bu talepler etrafında amele bütünleşiyor. Nemlizade, işçilerin mümessillerini geri çeviriyor. Arkadaşlar

salona dönüyor. Nemlizadeler taleplerimizi kabul etmedi, hatta bize sertçe davrandı, diyor, mümessil arkadaşlarımız. Bunun üzerine işçilerin içinde bulunan bilhassa partililer ve sempatizanlar, üstlerini giyiniyor. İşi terkedelim, diyorlar. Bunun üzerine amele de galeyana geliyor. Bizim için uğraşanları niçin yalnız bırakalım. Yazıhaneden de bu arada polise telefon edilmiş oluyor. Polisler fabrikayı çeviriyor. Biz de kapıların etrafındayız. İstifçiler, beslemeler barbarlık yapıyor. Fedailer onlar. Onlar daha çok kızıyor bize. Biz o istifçilerle dalaşmaya başladık. Polis bu itiş kakışa müdahale edince, ortalık birden karışıyor. Sorumlu ve partili işçiler naralara başlıyor: Durmayın arkadaşlar, haklı mücadele yapıyoruz. Biz bu adamlardan 10 kuruş zam istedik, oysa bunların bize yaptığına bakın. Troçki Mehmet, ki o dönemlerde partiden dışlanmış, ne duruyoruz, diye bağırıp duruyor. Baba Haydar, o da hasta veremli, ne duruyorsunuz? Mavro Mustafa yıkıldığı yerden, ne duruyorsunuz? Atiye'nin Ahmet yerde, polislerin altında. Öbekler oluşmuş, vuran vurana. Ortalık karışık. Bu arada Atiye'nin Ahmet polisin elinden kurtulup, bir taş kapıyor, atacak ama atamıyor, herkes iç içe. Baba Haydar, alttan çekilip çıkarılıyor. Bilhassa kadınlar daha çok çırpınıyor. 2000 işçi, aşağı yukarı 500 de polis. O civarda yer yerinden oynuyor. Bir aralık Emine'nin sesi kulaklarıma geldi. Emine kapanmış Mavro Mustafa'nın üzerine. Yakın zamana kadar hanımı da yaşıyordu. Mavro Mustafa'ya vurdurmamak için kendini siper ediyor. Polis Emine'yi saçlarından çekiyor. O da kucaklamış Mavro Mustafa'yı, bırakmıyor. En son gördüğümde Emine'nin o kızıl saçları dağıtılmış, ağzından kanlar geliyor. Ayırdılar ikisini. Maalesef hiçbir gazeteci yok ortalıkta. Bu çatışma 1-2 saat sürdü. Öncü işçiler çekilme sırasında bağırıyor-

lar, "Yarın Sultanahmet'teyiz tüm işçiler. Ne yaptık da dayak yiyoruz?" Dağılmaya başladık.

Tam vilayetin ordan aşağı iniyoruz. Yakılan Tan gazetesinin önüne geldik, dört yolun olduğu yere. Düzgün giyinmiş bir grup, işçilerin üzerine saldırdı. Biz orada gafil avlandık, yumruk yedik. En çok Osman isminde bir arkadaşımız vardı, o dayak yedi. Hatta çekip almaya çalıştılar onu aramızdan. Ertesi gün bu havadis, yanılmıyorsam Son Posta gazetesinde, hem Osman'ın resmi de vardı, çıktı.

O gece ertesi günkü eylem için hazırlık yaptık, doğru dürüst uyumadık. Herkesi çağırıyoruz. Ertesi gün Sultanahmet Meydanı, o devrede topraktı zemin, hınca hınç doldu. Bütün muhitlerden 2-3 bin işçi. O ameleler orada toplanırken, biz erkenden vazifeli olarak Cağaloğlu'na gittik.

Kalabalık, Sultanahmet'e akın ederken, biz, Seyit Atılal, Conga Ali, İdris, geliyoruz bugünkü İstanbul Lisesinin karşısındaki tahta binaya. Cumhuriyet gazetesinin taş merdivenlerden çıktık, giriş katındaki camlı kapıyı vurduk, girdik içeri. Gözlükleri takılı Yunus Nadi... Hemen Conga Ali söz aldı: Efendim, biz dünden beri hak kavgası yapıyoruz. Nemlizadelerden 10 kuruş zam istedik, ay ortası avans istedik, buna karşın ise Nemlizade polis çağırdı ve dövüldük, hiç mi duymadınız bunu, niye Cumhuriyet gibi bir gazete, 6 oku var, neden buna ilgi göstermedi, neden iki satır yazı yazmadı? Adam tek kelime söylemiyor, öyle gözlüklerinin üstünden bizi süzüyor. Conga Ali, Seyit Atılal konuştu fakat adam tek bir söz etmedi. Gene de polise telefon etmedi, demek o kadar bir sol tarafı varmış. Polise telefon etse, hemen gelirler, işin öncüleri diye bizi alıp götürürlerdi. Zaten ikisi Nazım'ın ya-

nından çıkmış. Tabii bu arada Tan gazetesinin önündeki vakayı da anlattık. Vilayetin altında dövüldüğümüzü. Hiç kimsenin bunu da yazmadığını.

Neyse çıktık dışarı, biz de o kitlenin içine girdik. Kitle coşmuş. Saat on oldu. Kadınlar başladılar bağırmaya. "Dövülmeyeceğiz, hakkımızı sonuna kadar savunacağız. Yaşasın ameleler." Orada partinin kimleri var bilmiyoruz. Her taraf polis. Ama daha çok fabrikanın çevresindeler, orayı muhafaza ediyorlar. Demiryolunun orada geçit var. Orada üç-dört sıra olup barikat kurmuşlar. Tabanca yok polislerde. Kadınlar, onların en ön sırasında Emine yoldaş, nara atıyorlar. Yürümek değil bizimki, seğirtiyoruz adeta. O geçide gelindi, etraf dolu, halk da geliyor. Gülhane Parkının oraya kadar, askerleri teçhizatlandırmışlar, tüfek taktırmışlar. Demiryolunun üzerinde 15 metre mesafeyle askerler sıralanmış. Trenler çalışmıyor. Palaskalı polisleri kadınlar göğüsleriyle yarıyor, o barikatı dağıtıyor. Barikat dağılınca, insanlar akmaya başlıyor, askerler müdahale etmiyor, seyrediyor yalnızca. Başlarında subaylar. Bütün polis teşkilatı orada. Yine burada da bir gazeteci, fotoğrafçı yok. Tabii ki hepsi ve bu arada Cumhuriyet gazetesi hiç kımıldamadı yerinden. O barikatı geçen işçiler etrafa dağıldı. Balyaları dağıtacaklar, yangın çıkaracaklar korkusuyla, zabitler hemen içeri girdiler. Kabul edin amelelerin isteklerini, diye baskı yaptılar. Dışarı çıktıklarında, tamam, dediler, kabul ettiler. Hemen bir sevinç, düğün, bayram. Askeriye hiç kimsenin burnunu kanatmadı. 10 kuruş istemiştik, 15 kuruş verdiler. O dönemin en büyük kavgası ve zaferi oldu bu eylem. Her yere yayıldı. Gazeteler yazmadı ama yine de yayıldı. Bütün tütün istihsallerinde bu eylem bir sevinç yarattı.

Ahırkapı eylemi, o zamanın işçi mücadeleleri içinde

en büyük hak alma kavgasıydı. Daha önceden bu yekûnda bir kalabalık toplanmamıştı. Bu eylem işçilere sevk ve idare açısından da tecrübe kazandırdı. Partinin gücü arttı. İşçilerin hak alma bilinçleri oluştu, gelişti. Nitekim bu olay, sonraki eylemlerde hep gözönüne alındı, değerlendirildi. Ahırkapı grevinin etkisi İstanbul ile sınırlı olmadı. Diğer illere de etkisi oldu. Çıkardığımız en büyük ders, sıradan işçiyi polise düşürmemekti. Kavgayı asıl yüklenecek ve eziyete katlanacak olanlar, partili işçilerdi. Bu eylemin ardından hücreleri dağıtmadan çoğaltma kararı aldık, çalışmaları hızlandırdık. Bu hücrelerde Marksist-Leninist bilinci geliştirmek, disiplin oluşturmak ve sadakati sağlamak önemliydi.

Bu eylem, Ahırkapı grevi, yaz aylarında olmuştu. Biz Emine ile orada bir-iki ay kadar daha çalıştık. Oradan çıkınca Beşiktaş'ta çalışmaya başladık. Evimiz hâlâ Kurtuluş'ta idi.

Ahırkapı grevinin üzerinden iki ay geçmişti ki, İstanbul il sekreteri Conga Ali, bir gün koluma girdi, "İdris, Yunus'la bir ev bulup beraber oturacaksınız." Sonra, Topal Yunus, Conga Ali ve ben, üçümüz bir toplantı yaptık. Conga Ali toplantının öneminden söz etti. "Parti size önemli bir vazife verdi. Emine, Ayşe, İdris, Topal Yunus bir ev bulup beraber oturacak, evi parti, toplantı için kullanacak. Evin kirasını parti ödeyecek." Bize verilen görev evi korumak, çevreyi gözetlemek, güvenliği sağlamak. Hiçbir partili ile veya sempatizan ile temas kurulmayacağı söylendi. "Biz arkadaşlarla her onbeş günde bir gelip size misafir olacağız. Ne zaman gelirsek gelelim, siz gelip gidenle hiç ilgilenmeyeceksiniz. Kimseyi görmeyecek, kimseyi tanımayacaksınız."

Conga Ali, evi Pangaltı'nda tutmamızı istedi.

Ben bu yeni görevi hareketsiz buldum. Topal Yunus bunun üzerine bana bu vazifenin önemini anlattı. "İdris, parti sana öylesine güveniyor ki, ev tutturuyor, oraya oturtuyor. Bu büyük bir vazifedir. Buna layık olmak lazımdır." Ben hatalı düşündüğümü anladım. Topal Yunus tecrübeli bir marksist leninistti.

Dolapdere Akarca Sokak'ın arkasında üç odalı müstakil bir ev bulduk. Biz kollektif olarak yaşamaya başladık. Conga Ali'nin dediği gibi bazı yoldaşlar her 10-15 günde bir gelip toplanıyorlardı. Biz kimseyi görmüyorduk.

Mahallede yoksul insanlar oturuyordu. Taşlı yollar. İmar yok. Lağımlar açıktan akıyor. Kiralar düşük. 3-5 lira bir kirası vardı herhalde bizim tuttuğumuz evin. 5-6 ayı peşin verdik.

Evin bahçesinin etrafı tenekelerle çevrilmiş. Bahçesinde bir kuyu var. Zeminden az yüksek girişi. Toplantı odasının penceresinden atlayarak kaçmak mümkün.

Bir gün bir şey olmuştu, tam hatırlamıyorum, kahve mi, bir şey götürmüştüm her halde, İsmail'in oturuşu gözüme çarpmıştı. Ayakları dizlerinden bükük, sanki koşmaya hazır, o halde oturuyor, o çeviklikte. O oturanın İsmail olduğunu o zaman bilmiyordum tabii. Sonradan Conga söyledi. Ve uyarılmıştım bir daha böyle bir şey yapmamak için. Benimki acemilik. Tam da içerdekileri görmemiştim zaten. Kapının önünden dönmüştüm.

Pencerenin önünde oturur, geleni gideni kontrol ederdik. Partililer gelirken tek tek onları göremiyoruz. Sokak kapısı kapalı olduğu için vurulur, biz açıp hemen geri döneriz. Yalnızca Conga önde olur, biz dönünce diğerleri de doğru odalarına giderler. Hep gece gelirlerdi. Sokaklar da şimdiki gibi aydınlatılmış değil. Gelenlerin sayısı 5 ile 10 arasında değişirdi.

Şimdi, bu gelenler kimdi? İstanbul Vilayet Komitesi mi, Merkez Komitesi mi? Benim kanaatimce onlar Merkez'di. Çünkü vilayet komitesi bu buluşmaları daha rahat gerçekleştirebilir. Merkez'ler böyle toplanır. Conga Ali onların içinde mi, yoksa bu sistemi mi düzenliyor? Tabii ikincisi olmalı. M. Emin'i görsem tanıyacağım ama emri var Conga'nın. Kapıyı aç, dön, yürü. Ne dinleme, ne görme. Konspirasyona riayet. Şimdi bile o zaman kimlerin geldiğini bilmiyorum. Ancak kitaplardan o dönem kim yönetici, kim merkez, onu okuyarak değerlendirebiliyorum. Conga Ali il sekreteri. İl Komitesi ise o rüşdiyeliler. Troçki Mehmet, Baba Haydar Nazım'cı. Onları hiç görmedim partide. O dönemde Reşat, Zeki, A. Fırıncı dışarda olabilir. H. Özdoğu da olmalı.

Şimdi, bu evde İdris'in bir dayak yeme hadisesi var. Topal Yunus bir gün, "Bir topal keçi bir sürüyü bozar," diyor. Şimdi ne demek bu? Topal Yunus deneyimli. Neşriyat evinde kalmış. Şimdi gelip bunu söylüyor. İdris ondan 10 yaş küçük, bu laf onu çok üzüyor. Üzerime alınıyorum.

Ben de, "Sen topalsın Yunus, öyleyse bir sürüyü bozarsın", diyorum. İş ciddiyetleşiyor. İdris alıyor eline bir odun parçası. Bu işi bir sonuca getirmek lazım çünkü. Sırtını veriyor duvara, kaldırıyor ayaklarını. Vur, diyerek, ona küfürler savuruyor, tahrik ediyor. O günkü çocukluk, cahillik, saflık işte. Topal sinirleniyor ve başlıyor vurmaya sopayla ayaklarıma. Vurdukça tahrik ediyorum.

Yunus yorulana kadar ayaklarımın pestilini çıkarıyor. Konu komşu duymasın, partililer duymasın diye çıt çıkarmıyorum. Bir saat öyle kalıyorum orada. Sonra kalkıp o sopayı alıp, Topal, yat bakalım. Topal yattı mecburen, kaldırdı ayaklarını, ben ona vurmak yerine sopayı yere fırlatıyorum. Bu güzel bir şey. Sonradan takdir de edildi.

Ben o zaman 10-15 gün bir yere çıkamadım. Yunus vicdan azabı çekiyor. Gidiyor bu vak'ayı Conga Ali'ye anlatıyor. Conga ifrit oluyor. Senin gibi deneyimli bir insan bunu nasıl yapar. Bak o sana vurmadı, provokasyon yaratmamak için bağırmadı da. Büyük hata yaptın Yunus, diyor Conga Ali. Ve kalkıp o da bu meseleyi İsmail'e anlatıyor. İsmail öfkeleniyor. Deneyimli bir arkadaş bunu genç bir arkadaşa nasıl yapar, diyor. Ondan sonraki ilk toplantı zamanı bizim odanın kapısı bir ayak darbesiyle açıldı. İri yarı bir insan. "Topal, topal, senin topal bacağına bilmem ne ederim. Sen genç arkadaşını nasıl döversin?" Odanın içinde dört kişiyiz. "Marksizmi, kavgayı bilen bir adamsın sen. Bak o sana vurdu mu?" Ben hemen fırladım. "Yok, dedim, suç bende. Tahrik ettim onu. Söylememem gereken şeyler söyledim. Ayşe ablama küfür ettim. Topal Yunus çok zor dayandı. Suç bende. Keçi sözünü o bir şeye istinaden söylemiş. Ama ben bunu aksi yordum. Topallığına yordum. Bizi bozacak mısın diye sordum." İsmail sinirli bir şekilde hiçbir söz sarf etmeden çıktı odadan.

İşte o olaydan sonra ben bir 15 gün yattım. Emine işe gidip geldi. Hamur falan koydular ayağıma.

Şimdi o günleri anımsayınca, gözümde o güzel arkadaşlar, onları hiç kınamıyorum, bu hayat bambaşka bir hayat. Bana gelirken akşamları bir şeyler getirirdi Topal Yunus, Saray muhallebicisinden. O da İdris, İdris diyerek öldü. Ayşe abla beni hep tenkit etti, niye gelemedin, diye. Gidemezdim ki. Ben Kocaeli'ndeydim o zaman. Emine'den iki sene sonra falan da öldü.

Ayaklarım iyileşince Beşiktaş'ta çalışmaya başladım. Kollektif yaşayışımız gayet iyiydi. Bizim yeni doğan Yüksel'imiz var, Topal Yunusların Orhan'ları var. Hepi-

miz çalışırdık, işe giderdik. Çocuklara Ayşe ablaların hısımları bakardı biz işteyken.

Parti evi 1935 Eylül'ünde açılmıştı. Ve kış ortasına kadar durdu. Abbas yılbaşından önce geldiğine göre o gelmeden kapanmıştı.

Şimdi, ev niye kapandı? Remzi Sakof isminde bir arkadaş vardı. Sovyetler Birliği'nden gelmişti. Nasıl oluyorsa bu arkadaş yakalanıyor. Yakalandığını Conga Ali gelip bize söylüyor. Ve bu R. Sakof bir iki kişiyi içeriye düşürüyor. Konuşmuyor, tahribat verdirmiyor ama yine de bir iki kişi alınıyor. Bunlardan biri İstanbul il sekreteri Conga Ali. İşte biz bu Remzi yakalanınca hemen evi boşaltma talimatı alıyoruz. Bizim bilgilerimize göre Sakof evi bilmiyor. Ama gelmiş de olabilir. Ama evi dağıtmak zorunda kaldığımıza göre onunla ilgili bir tarafı var. Bir sakınca teşekkül etti ki, biz bu evi kapattık. Ne Remzi, ne de Conga Ali Sansaryan Han'da konuşuyorlar. İşkenceye direniyor yoldaşlarımız. Yaklaşık iki ay kalıyorlar içerde. Tevkifat genişlemiyor. Yalnız polis her yerde İsmail'i arıyor. Özellikle Laz İsmail'in dayaktan kurtardığı Seyit Atılal ve arkadaşları, İsmail'in yakalanmaması için çırpınıyorlar.

Evi dağıtınca biz Beşiktaş'a gidiyoruz. Balıkpazarı'nın oralara. Bu arada annem de İzmir'den gelmişti. Böyle ara sıra gelir, iki üç ay kalır, giderdi. Annem, Makbule Hanımın konağı derler, orada bir ev tutuyor. Bu evi biz Akarca'dan geldiğimiz için tutmuyor, daha önceden tutmuştu. Bilhassa torunu Yüksel yüzünden bizi boşlamıyordu. Yüksel'i bizden koparmaya çalışıyordu. Yüksel bir süredir annemdeydi. Biz ev dağıtılınca direkt annemin yanına gittik. Bize de o konakta bir daire tuttu. Koca bir saraydı o konak. Balık pazarının üstünde. Abbas Ağa soka-

ğı idi. O konakta boş oda çoktu. Topal Yunus da oralarda kaldı bir ara.

Çok zaman geçmemişti Beşiktaş'a geleli. Bir gün Akaretler'de, bir el omzumdan tuttu. Bu Akaretler'de ne çok şey yaşadık. Orada denize bakan tarafta Felemenklerin bir kumpanyası vardı. Yine Nemlizadelerin bir tütün şirketi vardı oralarda. Tütün bölgesiydi o civar. İşçiler hep oralarda toplanırdı. Tam o Boğazkesen'in civarları. O bölge benim hayatımda önemli olmuştur.

Neyse, bir el omzumda. Fötr Şapkalı, iyi giyimli, sarıya çalan bir tende, orta boylu bir adam. İlk defa görüyorum.

– Sen İdris misin?, diyor.

37-38 yaşlarında var. Sert bakışlı, ama güven verici.

– Git ya şurdan.

Mizacım böyle benim, gayet sert. Polis mi, ne bu adam? Bana bakıp gülüyor adam.

– Ne gülüyorsun yahu, kimsin sen?

Bu tuttu, en geriki lafı en önce söyledi.

– Ben İsmail'den geliyorum.

Birden şaşırdım, heyecanlandım ama yine de ihtiyatı elden bırakmıyorum.

– Ne diyorsun yahu?

– Beni İsmail, Emine ile sana gönderdi.

Adam direkt böyle söylüyor. Sonra da:

– Emine'ye ablası İhsane'den selam var.

Evet yukardan bu arkadaş.

– Çakıcı, kızları Macide...

Tamam, diyorum içimden, bu arkadaşı İsmail gönderdi.

Beşiktaş'ın üstünde Çırçır var, oraya gittik. Ihlamur'un orada. Konspirasyon gereği ismini sormuyorum, "Ahbap" diyorum. Ahbap ile orada son durumları konuşuyoruz. Yarın Emine ile beraber Ahbap ile orada görüşmeyi kararlaştırdık. Giderken yalnızca, kaldığın yer garantili mi, dedim, evet, diye cevap verdi.

Eve gidip Emine'ye durumu aktardım, çok sevindi. Ablasından da havadis alacak ya. Topal Yunus ve Ayşe abla ile son görevimiz üzerine de konuşacağız, demişti Ahbap.

Bu arkadaşın adının Abbas olduğunu, işkencede öğrenecektim. O da Balkanlardan gelme. İzmit'e iskan olmuşlar.

Ertesi akşamı dar yapıyoruz. Nihayet üç arkadaş buluşuyoruz. İlk önce Emine ablasından havadis alıyor. Orada ne yapıyorlar, sosyal durumları falan. Ahbap'dan orada okuduklarını, Macide'nin mektebe gittiğini falan öğreniyoruz. Bu Ahbap, İsmail dışında kimseden söz etmiyor. M. E. Ruşen'den de söz etmiyor.

Biz artık tamamıyla ikna olduk. Samimiyet hasıl oldu. Yoldaşımız oldu. Ama ismini hiç sormuyoruz. Peki ahbabcığım, tamam ahbabcığım, böyle... Abbas sonunda asıl meseleye değiniyor ve talimatını veriyor: "İsmail, tevkifat olunca dışarı çıktı. Moskova'da şimdi. Yeniden parti evini teşkil edeceğiz. Esas görev sizde olacak. Benim yanımda Matildi isminde bir arkadaşım var. Bir ev tutacağız. Dört kişi kollektif yaşayacağız. Yeniden teşkilatlanmaya başlayacağız. Devam edeceğiz yolumuza. Evi bizden başka bilen olmayacak. Bu bir parti emridir. Yoksa eski evin durumuna düşeriz."

Bize bir miktar para veriyor, evi tutmak için. Vermese de hallederiz ama o veriyor. Kalkıp Kurtuluş'ta bir ev tutuyoruz. Kilisenin batısına doğru, Bulgar mezarlığına nazır, bir mevki. Pencerelerimiz Bulgar mezarlığına bakıyor. Tahta bir ev. Bir rum kadıncağızın evi. O da kızıyla oturuyor.

Biz birer oda paylaşıyoruz. Salon ve mutfak da var. Beşiktaş'taki birkaç eşyayı, zaten bir şeyimiz yok, buraya taşıyoruz. Onlara da bir şeyler uyduruyoruz, tamamlanıyor ev meselesi. O rum kadıncağız bize bir tahta masa veriyor. Haftalıklarımızı getirip o masanın üstüne bırakıyoruz. Abbas ve Matildi de bir şeyler koyuyor ve bu para bize yetiyor. Yüksel'e ise annem bakıyor.

Abbas bir süre sonra Emine'ye vazifeler vermeye başlıyor. Mesela şöyle: Cağaloğlu'na, falan matbaaya git, önce iş arar gibi konuş. Sonra orada şu şahısa sana birisi iş teklif edecek, de. Böyle çeşitli ara mevzularla asıl görüşmeyi gerçekleştiriyor. Abbas buluşma anına kadar açığa çıkmıyor.

Emine bu yeni çalışma şekline intibak ediyor zamanla. Emine randevuyu sağlayınca, buluşma şu şekilde oluyor. Diyelim ki, ben işten geliyorum. Hep beraber yemeğimizi yiyoruz. Saat oluyor 8-9. Hava kararıyor. Hadi bakalım İdris, şöyle bir gezelim, diyor Abbas. Ne ben, ne evdekiler işin derinliklerini bilmiyoruz. Samimi bir itimat. Komünist Partili olma... Mesela, neden adını sormuyorum? Bir terbiye var çünkü. Söylerse kendi söyler, sormak yok.

"Hadi İdris gezmeye çıkalım, beni takip et, çalmasınlar."

Esprili söylüyor. O çıkıyor önce, ben de arkasından. O uzaklaşınca önden, ben başıma bir kaşkol bağlıyorum.

Zaten kıştı o sıralar. Abbas'ı 15-20 metre geriden takip ediyorum. Kiminle görüşecek bilmiyorum, çok zaman öğrenemiyorum da, ama biriyle görüşecek kesin. Vazifem belli. Bir tehlike anında onları uyarmak ve gerekirse müdahale ederek onların kaçmasını sağlamak. Buna bekçi ve polisin müdahalesi de dahil. O boksu bana boşuna öğretmediler ki. Adamın düdük çalmasına fırsat verdirmeyeceğim. Fakat böyle çetrefilli bir duruma düşmedik. Ama böyle bir durum vuku bulsaydı, hiç direktif falan beklemeden yumrukları indirecek ve onların kaçmasını sağlayacaktım. İşte Komünist Partisi. Bu gücümüz vardı. İşte bu bir güzelliktir, elle tutulur.

Matildi genellikle evde kalırdı, yemekleri o pişirirdi. O dışarıdaki işlerle pek görevlendirilmezdi. Okuma, yazma işleri ile uğraşırdı. O da yukardan gelme idi. Matildi rumdu. Zaten oturduğumuz civarda yaşamışlığı vardı.

İşleri bu şekilde yürütüyorduk. Ve anlaşılıyordu ki, Abbas yoldaş diğer illere de el atıyordu. O illerle irtibat kurma, teşkilatlanma, neşriyat götürme... Bu işlerde Emine de görev alıyordu. Her ilden mesul bir yoldaş ile temas ediliyordu. Ve onunla temas ediliyordu yalnız. Benim anlayabildiğim, Abbas, merkezi güçlendirmek istiyordu. Eskilerle de teşrik-i mesaisi oluyordu. Kısa bir sürede bir canlılık yaratmayı başardı Abbas yoldaş.

Abbas yoldaş tecrübeli idi. Oysa bize, ilk tanışmamızda, İstanbul'u iyi bilmediğini söylemişti. Ben sanki o yüzden muhafızlık yapıyor gibiydim ilk başlarda. Hatta bir tarihte Sultanahmet'teki mahkemeye götürülürken jandarmanın elinden kaçmış ve sonra yukarı gitmişti. Teşkilat onu Kocaeli'nden İstanbul'a almış.

Böyle, faaliyetler tam yolunda giderken, Abbas'da bir telaş başlıyor. Meğerse Abbas Moskova'dan beş kişilik

bir grupla gelmiş. Biri kendi olmak üzere, Matildi, İstefo, Postacı İstefo bu, Şekerci Mustafa, Tornacı Burhanettin. Bu arada bunlar da değişik vazifelerle faaliyet yürütüp durmuşlar. Nasıl Emine randevular ayarlıyorsa, nasıl ben muhafızsam, bunların da ayrı ayrı vazifeleri var. İşte bu gelenlerden tornacı Burhanettin tevkif oluyor. İşte, Abbas'ın telaşının nedeni. Bu Burhanettin, her nedense bir tokat bile yemeden, her şeyi anlatıyor, konuşuyor. Beş kişi olarak Moskova'dan geldiklerini de anlatıyor. Ve başlıyor tevkifat. Herhalde adreslerini de veriyor polise.

Sırayla Şekerci Mustafa ve İstefo içeri alınıyor. Sonra Topal Yunus içeri alınıyor. Demek o da veriliyor. Biz işte o zaman düşünüyoruz. Bu bize gelebilir. Biz dağıtalım bu evi. Topal Yunus dayanamaz. O beni ve Emine'yi biliyor. Diğerleri tanımıyorlar bizi. Topal Yunus ve Ayşe'nin bizleri ele vereceği göz önüne alınarak ev dağıtılıyor. Her ne kadar biz Abbas'a güvence veriyorsak da, o da bize güveniyorsa da, işi sağlama alıyoruz. Hatta bize bir ara ayrılma teklif ediyor. Bizden çıkmaz ama sen bilirsin, diyoruz. Bizim Emine ile bir andımız var. Ant içişimizi unutmadık. Tamam, diyor, o zaman beni itimatlı bir yere götürün. Seni Kocaeli'nde güvenli bir yere götüreceğim. Oldu, diyor. Meğerse babası da Kocaeli'ndeymiş. Bir de genç bir kardeşi varmış.

Fakat daha Kocaeli'ne gitmeden, evi dağıttıktan bir iki gün sonra yılbaşı gelmişti. Yılbaşında son bir kez bir toplantı yaptık. Ben aldım Abbas Yoldaşı, hususi olarak Emine Yoldaşla bir yılbaşı toplantısına, bir yemeğe götürdüm. Orada hafif bir içkiyle oturduk, yılbaşını kutladık. Kişiler benim en çok güvendiğim insanlardı. Yemeğe üçümüz gittik, Matildi yoktu. Gittiğimiz arkadaş Arnavut Rıza, karısı Naciye hanım. Aynı mahalle. O mahalleden yine

Cemali, onun hanımı. İsmini unuttum. Başka bir semtten Selanikli Remzi. Bu arkadaşlarla oturduk yılbaşını beraber geçirdik.

Bu yemeği ben önceden ayarlamıştım. Tabii tevkifat başlamış ve biz evi dağıtmışız. Topal Yunus içerde. En önemlisi bizim açımızdan o. Remzi'nin de tanıdığı. Benim bu toplantıyı yapmamın nedeni şu, yani Abbas bir müşkülatta kalırsa, bunlara sığınsın. İtimat başlatma amacıyla. Yatacak bir yeri ve parası kalmayabilirdi.

Bu kişiler, yemekte olanların hepsi, partili ve benim arkadaşlarım. Abbas, Emine ile birisini çağırırsa kimdir bu, ya Conga Ali, yahut İstanbul ilinin diğer temsilcileri. Bunlar da İstanbul ilinden. Ben işçileri bilen bir insanım. Laz İsmail neşriyatı yaptığı zaman dağıtmışım. Bunlar da bu neşriyatı okumuşlardan. Ahırkapı grevine katılmışlardan.

Başka türlü toplanmak zor. Yılbaşını vesile bilerek, işte bunlar benim arkadaşım, İsmail'in de arkadaşları. Seni göterceğim İzmit'e, ama bunları da bil.

Tabii ki yemekte tevkifat konuşuluyor. Kimler var içerde. Ben hepsini tanımıyorum. Emine randevuya gittiklerini tanıyor. Aman tevkifatın bize gelmemesi için dikkatli olalım. İdris'e, Emine'ye gelebilir. İdris bu arkadaşı getirdi buraya, demek merkezden. Ona her türlü yardımı yapalım.

O gece uyumadık. Ertesi gün Abbas orada uyudu. Diğerleri evine gitti. Sabah erkenden Abbas'ı alıp Kocaeli'ne götürüyorum. Yılbaşından sonraki ikinci veya üçüncü günde. Kocaeli'nde Kunduracı Hüseyin'e. İşte sana partimizin bir mensubu. En güçlü arkadaşımız. Şu tarihte Moskova'ya gidenlerden. Bunları da bilgi olarak veriyorum. Tamam, anlaşıyoruz.

Ben dönüyorum İstanbul'a. Biz de Emine ile annemizin yanına taşındık. Beşiktaş'a. İsmet Paşa konağına. Ben Dolmabahçe'de bir yerde çalışıyorum. Gümüşsuyu'ndan inince sağ tarafta. Cami kadar koca bir bina. Askeri binanın yanında tütün deposu. Gümüşsuyu'ndaki mektep o sıralar yeni yeni yapılıyordu. Cemal ve Remzi de aynı tütün şirketinde çalışıyor. Bir yanımda Cemal bir yanımda Remzi. Tam karşımızda ise, o kadar muhterem, o kadar mütevazı ve insancıl bir adam var: Hasan Işık. Boz Mehmet'in ağabeyi. Öyle ona yüreğim yanar. Onlar da Kavala'dan mübadil gelmişler. Balık pazarında Abbas Ağa yokuşunda, bir yerde ev vermişler. Bu adamcağız bu evin yanıbaşında sonradan basma kumaşlar sattı. Boz Mehmet o sıralar ortalıkta yoktu. Şahsen tanımıyordum, ama adını duyunca gözlerim yaşarıyordu. Emine de tanımazdı Boz ile Hasan'ı. Biz M. Emin Ruşen, İhsane, Çakıcı kanalındayız. Hasan ile konuşurduk arada bir. Beni severdi, ama kimliğimi bilmezdi. O partili değildi, kendi halinde bir insandı. Cemal ile Remzi de onun yaşındaydı. Ben ise çok genç. Bütün gün ağzımda işçilerin ekonomik ve sosyal mücadelesi. Sonra bir gün öğrendim onun Boz Mehmet'in kardeşi olduğunu. Evet, diyorum, onu çok seviyorum. Neden seviyorum? Ki bir bavul yakalattı, günlerce dayak yedi, tırnaklarını söktüler. Ve ben Boz'u kahraman diye vasıflandırıyorum. Yalnız ben değil, herkes böyle değerlendiriyor. Hasan, tanımadığım birine duyduğum sevgiye şaşırıyor.

Neyse, orada kadınlı erkekli 1500 işçi çalışıyordu. Şükrü isminde bir usta vardı. Dandiniz isminde bir usta vardı. Çalışıyoruz. Ve bir yandan da hapishaneyi düşünüyoruz. Tevkif edilenleri. Yunus 10-15 gün olmuş tevkif edileli. Bilmediğimiz kişiler varmış tevkif edilen. Yunus'un tevkifi bizi çok düşündürüyor. Emine yoldaş da,

Hayrettin iskelesinde Felemenklerde, Avusturya-Türk tütün deposunda. O kendi işine, ben kendi işime gidip geliyoruz. Ama hazırlıklıyız. Polis gelebilir. Her şeyi göze almışız, ölümü bile. Hiç kimseyi ele vermemek konusunda yeminliyiz.

Böyle devam ederken ayın 10'u oldu. Öğle üzeri geliyor ustabaşı, İdris, diyor, bu gelenler senin için. 2-3 tane fötr şapkalı, sivil polis. Zaten bizim nazarı dikkatimizi celbetmişti, yazıhaneye girerken görmüştük. İşte, onlar girdikten 2-3 dakika sonra usta beni çağırdı. Kim bunlar, dedim. Polis, dedi. İçimden, bekliyordum zaten, dedim. İş pantolonumun üstüne giyiyorum pantolunumu, ceketimi. Bunlar ise yazıhaneden çıkmış, işçilere ve bana bakıyor. Bütün işçiler sapsarı kesilmiş. Bir kaygı, bir telaş işçilerde. Bu beni kahretti tabii. O anda elimi kaldırarak, "ne oluyoruz arkadaşlar, niye sapsarı kesildiniz, bu adamlara benim verecek tek kelimem yok. Erkek gibi gidiyorum, ölmezsem, erkek gibi geleceğim." Tabii bu arada polisler üzerime çullandı. Emrullah, Süleyman, Kara Kemal koluma girdiler. İşçiler biliyordu bizim ön safta yürüdüğümüzü, onlar için çabaladığımızı.

Oradan ite kaka çıkardılar. Bir tramvaya bindik, doğru Sansaryan Han'a. En üst kata çıkardılar. İkindiyi az geçti. Hemen gözlerimin içine bir resim tuttular. Papyonlu, gayet güzel, gayet toplu, ahbabım. "Söyle, Abbas nerede, hemen söyle." Şaşırdım. Ahbabım bu ama, adı da Abbas. "Abbas mı, ne Abbas'ı", dedim. Bunu dememle birlikte yumruklar üzerime inmeye başladı. İkinci defa resim gözlerimde. "Ne Abbas'ı yahu, ben Abbas falan tanımıyorum. "

Ama fotoğraftaki, bir süredir birlikte olduğum ahbabım. Yeniden çullandılar, falakasız pestilimi çıkarıp attılar

bir köşeye. Biraz düşün bakalım, dediler. "Gidin ya, ne düşünecem. Beni öldürseniz de tanımıyorum bu adamı." Bakın şimdi, bunu hiçbir yerde yazmadım ve konuşmadım. Ama belki altı kağıt olabilir. Böyle bir demet bantlanmış kaymeler. "Bu para senin, hayatını harcama." Gidin ya, bilmiyorum, dedim. Ne parası, parayla çıkar mı tanımak. Şaşırıyor adamlar, her tarafımı morartmışlar. O ameliyatlı kulağım perişan. O kulağımdan kanlar, irinler akıyor. Takın, dedi biri, bunu falakaya. Kollarım arkadan kelepçeli. Ayaklarım falakada küt küt... Of, demek yok. Kuduruyorlar. Of, çıkmıyor. O anda Emine'yi, onunla andımızı düşünüyorum. Emine ne oldu acaba? Alındı mı, alındıysa nerede? Kesin alınmış olmalı. Hiçbir gün Emine çıkmıyor ortaya. Günler geçiyor, yok. Ay geçti, yok. Öldürdüler mi Emine'yi? Bir tek bu düşünce beynimi hırpalıyor. Hırsımı ah dememekle alıyorum. Onları böyle çatlatıyorum. O yılbaşı yemeğinde bulunan herkes meğerse alınmış. O toplantıda Şaziye de vardı, onu da almışlar. Zaten Şaziye de bizimle İsmet Paşa konağının bir odasında kalıyordu. Emine onunla iyi arkadaştı. Kocası lâlettayin birisi idi. Benim de iyi arkadaşımdı. Şaziye ile bir resmimiz olacaktı. Beni çok severdi.

Yemektekilerin tümü müdüriyete alınmış. Arnavut Rıza, Naciye, Şaziye, Cemali, Selanikli Remzi. Bir tek Remzi'nin hanımını almamışlar. Cemali'nin hanımını ise getirdiler, saldılar hemen. Gerisi hep alınmış. Onları tabii bir buçuk ay sonra görüyorum.

Diğer alınanları bir buçuk ay sonra öğreniyorum, görüyorum. En son gün gördüm. Ayaklarımın altına vurulacak yer kalmadı. En son bu nefesimi kestiler. Bu sırada İstefo, Şekerci Mustafa, Yunus dayakla bitirilmiş. Şekerci Mustafa ile İstefo, Abbas'la beraber geldiklerini itiraf et-

mişler. Sonra Matildi alındı, o da bırakıldı, bir şey olmadı ona.

Şimdi, o yemekte beraber olmuştuk ya, o yemek işte polise verilmiş. Abbas'ın o yemekte olduğu. Ama ben yine kabullenmiyorum. Anlıyor benim kilit adam olduğumu. Polis yeniden yükleniyor bana. Bunun nerede olduğunu bilse bilse bir bu İdris biliyor. Takın ellerine kelepçeyi, takın falakayı. Ben bağırıyorum: Yaşasın Stalin, Yaşasın Dimitrov, Yaşasın TKP'li yoldaşlar. Bir iki vurdular, yok artık, vurulacak yer yok, ben de artık alıştım zaten. Aldılar paltomu attılar üstüme, oturdu biri yüzüme, biri de üstüme. Patlayacağım, boğuluyorum. Nefes alamıyorum. Konuşacağım bile diyemem, öyle bir haldeyim. İşte o anda, hiç kimseye değil, kendime, İdris yoldaşım, gidiyorsun, dedim. Eğer ben bugün mücadele ediyorsam, taviz vermiyorsam, hıncımı alıyorsam, oradaki direnişten, o laftan alıyorum gücümü. Ben kendi değerimi biliyorum, ben işçi sınıfına kendimi adadığımı, yeminimi tuttuğumu, Emine yoldaşı muhafaza ettiğimi... İşte o anda üstümden kalktılar, ittiler köşeye. Bir kova suyu döktüler kafamdan aşağı üstüme. Ve ben sürünerek, gittim orada bulunan başka bir kovaya kafamı soktum, sonra da o pis suyu içtim. İşte o beni rahatlattı. Adamlar da bırakıyor zaten o pis suyu içeyim. Ben de nasıl içiyorum. İçimde bir iç donu, iki pantolon, ne yapar insanı onlar, günlerdir. Tam bu sırada kapı açıldı, bir baktım, Emine yoldaşım, iki kişi kollarımda. Şöyle bir bakışıyoruz. Ben, caniler, caniler, diye bağırdım. Her halde, işte, birbirlerini görsünler gibisinden gösterdiler bizi birbirimize.

Söylemeyi unutuyordum. Babamı ve annemi de oraya getirmişti bu gestapolar. İkinci veya üçüncü gündü. Yüksel bile vardı yanlarında. Yalnızca şöyle bir gördüm. Ba-

bam bağırıyordu: Bunları öldürecek misiniz, caniler? Babamı o vakit sorgulamışlar. Bir Çanakkale savaşçısı olduğunu, çenesinin dikişli olduğunu, hayatını anlatmış. Babamı fazla sıkıştırmadan bıraktılar. Anneme bir iki laf ettiler ama hakaret etmediler.

Emine'yi alıp götürdükten sonra, beni de sürükleyerek bir hücreye fırlattılar. Akşamüstüydü. Sabaha doğru kendime geldiğimde bir baktım, kar yağıyor. Cam kırık. Dar, uzun bir yer. Kaybetmişim kendimi. Ortalık kan, revan, pislik. Günlerdir aç, susuz. Bir şey attığımı hatırlamıyorum ağzıma. Zaten ölümü istiyorsun. Şafak vakti uyandım. Kar serpmiş içeriye, buz gibi soğuk. Baktım kollarım bağlı değil. Canıma tak etmiş her şey. Hemen kuşağımı çözdüm. İlmik yapıp parmaklığa astım. Asacağım kendimi. Tam teşebbüse geçerken bir ses geldi: "Ne yapıyorsun İdris arkadaş, bu günler hep geçer." Ben küt diye düşmez miyim yere. Bu bir yoldaş olmalı, dedim, bir yoldaş sesi. O sesin sahibini göremedim. Sonradan bir baktım kapı aralık. Polis nöbet tutuyor. Herhalde bir polismiş öyle söyleyen. Demek onlar da böyle şeyler bekliyor. Hemen aklıma Sabiha'nın Çitra Roy'u geldi. Eyvah, yanlış yaptım ben, dedim. Onda da vardı. Sabiha hanım da eleştiriyordu. Kınamışlardı Çitra'yı, niye intihar ediyorsun, diye. Doğru dedim, benim yaptığım yanlış.

Bir süre sonra, ben bunları düşünürken, 3-4 polis geldi. Beni sürükleyerek bir yere götürüp attılar. Ortalık biraz aydınlandı. Her yer pislik. Ufak bir lamba var. Başımı kaldırdım, öbekler. İyice dikkat ettim, insan var burada yahu, dedim. Meğerse biri Topal Yunus, biri İstefo, biri Şekerci Mustafa. Ben sayıklıyormuşum, kuşağım orada kaldı, diye. Sonra söküp getirip verdiler. Ortalık aydınlanınca iyice, onları da artık görmeye başladım. Morarmış

her tarafları. Tanımak zor. Acaba Emine, diyorum. Böyle yattığım yerden elimi kaldırıyorum: selam. O duygu, o güzellik. Onlar da bir canlandı. Tabii o sırada Yunus'u tanıyorum yalnız. Sen kimsin? İstefo. Sen? İdris. Sen kimsin? Şekerci. Böyle tanışıyorum. Bir iki gün geçti biraz toparladım. Şekerci, bakıyorum daha fazla hırpalanmış. Bacaklarında kesikler var. Yunus'un durumu da çok kötü. Bak onu anlatamadım. Bu Yunus'u bir iki kez getirdiler. Benim yanıma, ben falakadayken, "Konuş İdris arkadaş, biz ölüyoruz." Ben, "giit, giit, namussuzlar." Bu bağırışım nasıl yankılanıyor Sansaryan'da.

Yeni attıkları hücrede bize ekmek zeytin vermeye başladılar. Ayaklarımız sarılı. Bir 8-10 gün sonra ayağa kalkabildik. 40-45 gün garanti, ama neredeyse iki ay kaldık. Bu arada bizi iyileştirmeye çalışıyorlar. Ayaklarıma bir şey sürüyorlar, sonra bezle sarıyorlar. Böyle giderken, bir gün bir baktık ortalıkta bir telaş, bir koşuşturma. Az sonra anlaşıldı: Türkiye'nin Hariciye Bakanı gelmiş, o burayı nedense teftiş ediyor. Söylendiğine göre tesadüfen uğramış müdüriyete. O zaman 1. Şubenin şefi Aziz Bey'di. Etrafında dayakçı polisler: Muhittin, Şükrü, Kara Kemal, Kürt Emrullah... Belki de bir durum var, biz bilmiyoruz. Belki de müdüriyetten çağırmışlardır. Adı sanırım Tevfik Rüştü Aras'tı. Kapıdan önce şöyle bir baktı, girdi içeri, arkasında o gestapo sürüsü. İşte, dediler beni göstererek, bizi bu uğraştırıyor. Geldi yanıma omzuma dokundu, gözlerime bakarak: "Türk devrimcisi", dedi, komünist filan demedi. Sanki sever gibi. "En gençleriymiş, en küçüğüymüş." Hemen bizi o günden sonra, yaralarımız falan henüz iyileşmemişti, müstantikliğe götürdüler. Sirkeci'de, şimdi büyük postane olan yerdeydi müstantiklik. Girer girmez Emine sıyırdı gömleğini, sırtındaki yaraları gösterdi. Fanilası yapışmış sırtına. "Buna can dayanır mı? Bi-

zim hiçbir şeyle ilgimiz yok." İfade bu kadar. Müstantik halimize şaşırdı. Etlerimiz gömleklerimize yapışmıştı. Bu onu şaşırtmıştı. Şekerci Mustafa ile İstefo'yu ayırıp, bizim hepimize, siz gidebilirsiniz, dedi. O Burhanettin yok ortalıkta. O çıkmadı müstantikliğe. İlk Sansaryan Han'a getirildiğimizde orada toparlak birisi vardı, işte Burhanettin bu, dediler. Daha sonra onu görmedim bir yerde.

Biz Topal Yunus, Cemali, Arnavut Rıza, Emine, Şaziye çıktık, hiç paramız yok. Tramvaya binemedik. O halimizle yürüye yürüye Beşiktaş'a geldik. Şekerci Mustafa ile İstefo tevkif edilerek cezaevine gönderildi.

Herkes evine dağıldı. Bir süre dinlendik, kendimize gelmeye çalıştık. Yine aynı işyerlerimizde çalışmaya başladık. Hani demiştim ya, eğer ölmezsem erkek gibi geleceğim karşınıza. Nasıl bir sevgi tezahürü işyerinde. Herkes gözleri ile beni tebrik ediyor. Fakir gazetesi bizim bu durumumuzu işçilere yayıyor.

Derken bir gün Boz çıkmaz mı karşıma. Bu karşılaşma da Akaretler civarında oluyor. Biri önüme geçerek, "Dur bakalım küçük Yoldaş", dedi. Birden şaşırdım. "Kimsin sen, Boz musun yoksa?" Gülüyor. Tarife uyuyor çünkü. Sarıldık. Ben, dedim, senin için ağlıyordum be Boz arkadaş. Sen, dedi, küçük kahramansın, Emine kahraman, dedi. Sizi kutlarım. Herkesin ağzında sizsiniz. O vakitler hep böyle sevgi tezahürü. Sonra tabii kıskançlıklar başladı. Bütün amele beni tutuyor. Neyse, biz dost oluyoruz. Beşiktaş'tayız. Kardeşi de zaten söylemiş benim onu ne kadar sevdiğimi. Hem benim ordan nasıl gestapo tarafından alındığımı, bunları da söylemiştir Boz'a kardeşi. Fakat Boz, bunları şimdi hiç söylemez. O zaman şaşırmış: Bu iki genç nereden çıktı? İdris-Emine. Sonradan öğrendi tabii, bunlar M. Emin Ruşen'in, İhsane'nin, Çakıcı'nın

etrafında. Bir aile gibiyiz. İsmail var etrafımızda. Son durumu konuşuyoruz. Abbas'ı arıyorlar, diyorum. Boz bilmiyor, Abbas nerede? Bana, gitsin teslim olsun, diyor Abbas için. Şu işe bak ya. Ben tabii Abbas'ın nerede olduğunu söylemiyorum Boz'a.

Ben işe gidip geliyorum, tam Boz ile görüşmemizden birkaç gün sonra, Remzi diyor ki, Abbas'dan haber var, İdris benimle Ihlamur'da falanca yerde görüşsün. Hani onlarda yılbaşı yemeğinde tanıştırmıştım ya, Cemali'yi bulmuş. Cemali Remzi'yi, Remzi de beni. Daha yaralarım berelerim geçmemiş. "İdris benimle görüşsün. Ihlamur deresinde İdris'i bekliyorum." Aynı tezgahtayız Remzi ile, tanıdıklarımız aynı. Orda söylüyor: İdris arkadaş, Abbas bu akşam seni bekliyor. Ne, diyorum ben heyecanla, ne demek yahu bu? Olur mu be arkadaş. Ne arıyor buralarda, biz ne zorluklar aştık. Akşam Emine ile konuşuyorum. Böyle böyle. Emine, git İdris, diyor, gitmek lazım. Gidelim, yavrum, doğrudur. Yüksel'in eline kömür torbasını veriyorum, yüksek sesle, kapıdan çıkarken, hadi oğlum gidip kömür alalım. Aynı evde, İsmet Paşa konağında oturuyoruz. Yürüdük aşağıya, Kömürcüye doğru. Tam karşısı şimdi sinema oldu. Ver şurdan iki kilo kömür. Oğlum sen burada otur, ben şuradan balık, sana da şeker alayım, oldu mu? Kömürcü amcanın yanından ayrılma. Yüksek sesle. Çünkü, polis takip ediyor. Yüzde yüz. –Yolda da oğlanla böyle konuşmuşum hep, kömür alacağız, balık alacağız, şeker alacağız. Bıraktım oğlanı oraya. O virajı nasıl alıp, nasıl fırladım. Kayboldum. 2-3 dakika sonra Ihlamur'dayım. Yıldırım gibi. Baktım, Abbas karşımda. "Abbas, yoldaşım, yarın öbür gün tahakkuk ederse beni tanıdığın vururum seni." Cahillik işte. Kıyar mıyım? Gülüyor. Sarmaş dolaş. Öpüştük, nasıl? İdris, diyor, ben Kocaeli'nde duramadım. Cemali'de ve onun bir tanıdığı var,

onda barındım. Cemali içerdeyken daha, gelmiş karısını bulmuş meğer.

Bir gece Cemali'nin evinde kalmış. Karısı hemen ertesi gün Cemali'ye gelmiş temasa. Onlar daha rahat görüşebiliyor. Onlar 2-3 kişi birarada kaldı. Daha rahatlar. Böyle, böyle, demiş. Cemali, Hüseyin'e gönder, demiş. Hüseyin, Cemali'nin ağabeyi. Bu Hüseyin partili falan değil. Yani bir Hüseyin'den kurtulup bir Hüseyin'e gidiyor.

Ben İzmit'te barınamadım. Bir kere ben İzmitliyim. Oraya yerleşiğiz. Ufak bir yer. 15-20 gün kaldım orda. Olmadı, Kunduracı Hüseyin'in aile etrafında rahatsızlık hissettim, diyor. Ve mecburen döndüm. Gelip Cemali'nin karısını buldum. Ertesi gün de Hüseyin'e gittim. Kolhozlu Hüseyin 60 yaşlarında bir tütüncü. Şimdi buradayım ama bu sür git süremez. Ne yapacağımızı hep beraber düşüneceğiz. Ben her şeyi biliyorum, Cemali'nin hanımı anlattı. Nasıl öpüyor beni. Şimdi İdris, sen Emine'yi bana gönder. Emine'yi bir yere göndereceğim, para isteyeceğim. Bak üstüme, başıma, ayağıma. Bir şeyler alıp, bir ev tutacağım öncelikle. Sonra atlatırız, diyor. Ben biraz kaybolurum, siz de polisin gözünden biraz silinirsiniz. Tamam, diyorum. Bütün bu konuşmalar 10 dakika içinde oluyor. Ve ben ordan yeniden gidiyorum Yüksel'in yanına. Balık, şeker alıp geldik eve. Emine'ye durumu anlatıyorum. Böyle böyle...

Üç gün sonra aynı yerde seni bekleyecek. Tamam. Emine o gün Abbas'a gidiyor. Emine'yi kime gönderiyor biliyor musunuz? Hasan Ali Ediz'e. Emine gidiyor Ediz'e, o zamanın parası ile 25 lira getiriyor Abbas'a. Büyük para o zaman. Demek Emine daha önceden de Ediz ile onun arasında irtibat sağlamış. Hiç şeysiz, hemen vermiş parayı. Büyük para. Emine hemen ertesi akşam para-

yı getirip Abbas'a veriyor. Ve bu parayı verdikten sonra Hüseyin'in evinden çıktı çıkacak, bizim Abbas, yakalanıyor. Bizim tahminimiz Cemali'nin karısı polisi takıyor peşine, o götürüyor polisi Abbas'a. Çünkü Cemali Abbas ile direkt görüşmüyordu. Takip sonucu Abbas yakalanıyor. Kadın hüsnüniyet sahibi ama işte, cahillik. Takip, çünkü hepimiz takip altındayız. O zaman tevkif olanlar hep takipte. Yani aşağı yukarı biz içerden çıktıktan 1-1. 5 ay sonra yakalanıyor. Tabii olay bizim çevreye hemen yayılıyor. Öğreniyoruz. Yine tevkif gelebilir. Bu arada Arnavut Rıza ve karısı Naciye tevkif ediliyor. Abbas'a içerde ne yaptıklarını bu Naciye ve Rıza anlatıyor sonra bize... Nasıl sürüklüyor, nasıl dövüyorlar. Pestilini çıkarıyorlar. O ise ne diyormuş bakın: Aynı laf. Hiç unutmam bunu: "Stalin gelip bana emir vermezse, tek kelime konuşmam." Bu işkenceler sonucu Abbas kendini kaybediyor, akli dengesi bozuluyor.

Arnavut Rıza ve karısı çıkınca, diyorlar böyle böyle, Abbas'ı delirttiler, Bakırköy'e attılar.

Rıza ile karısı, evet yılbaşında yemeğe geldi ama, neyin nesi bilmiyoruz, İdris ve Emine ile geldi, demişler. Beni de ikinci kez almaya lüzum duymuyorlar. Zaten asıl kişiyi yakalamışlar. Bizi alsalar, yine kabullenmeyiz ya.

Kimsenin kimseyle teması yok. İşe gidip geliyoruz yalnızca. Bir gün iş çıkışı yaşlı bir adam, köylü tipli, yanıma yaklaşıp, oğlum sen İdris misin, diyor. Öyle, amca. Ah oğlum benim başıma neler geldi. Oğlumu delirttiler, attılar Bakırköy'e. Abbas Bakırköy'de bir yukarı bir aşağı, İdris-Emine diye söyleniyormuş. Ne olur bir oğlumu görün, belki bir yararı olur. Amelelere sora sora beni bulmuş. Tamam amca, dedim, sen merak etme.

Emine ile konuşuyoruz, gidelim mi, Emine, gidelim,

tamam. Yalnız birisine danışalım, habersiz gitmek olmaz. O zaman da ortalıkta Boz var. Tanışmıştık ya. O zaman Boz yeni gelmişti bir yerlerden. Hapis yatıp gelmişti. O da bizim gibi tütünde çalışıyor.

Çıkıyoruz Boz'un karşısına. Boz hadiseyi biliyor. Bizim tevkifatımızı. Abbas'ı da şahsen olmasa bile, bir partili olarak biliyor. Onun geçmiş faaliyetlerini biliyor ve tanıyordur. Çünkü bu ortaya çıkacaktır sonradan.

– Boz arkadaş, mesele böyle böyle.

– Siz Nazımcı mısınız? Gidin yahu, siz Nazımcı mısınız?"

İşe bak, biz şaşırıyoruz. Gerçi Nazım muhalefetini biliyoruz. Ama Boz da bizim sevgilimiz, Nazım da sevgilimiz. Nazım'ı nasıl ayırırsın? Biz böyle bakıyoruz o zamanlar. Boz, niye böyle söylüyor bize. Belki Nazım'ı sevmiyor. Belki o olmadığı süre zarfında bizim yaptığımız işleri sevmiyor.

Bu durum karşısında biz karar veriyoruz, Reşat'a gidelim. Ben gidiyorum Reşat'a. Reşat yoldaş, Abbas Bakırköy'de, Boz'a gittim, bize böyle böyle dedi. Reşat'ın da o dönem Fatih'te bir odun deposu var. Dede Ahmet ile odun satıyor orada. Böyle böyle oldu Reşat yoldaş. Reşat'ın bu odun deposunda biz ona yardım etmiştik. Tanışıyoruz. Kolhozlu Cemal, ben, Halil, İzmir'de şimdi, orda istif yaptık. İhsane-Çakıcı gittikten bir süre sonra tanıştık Reşat'la. Zaten burada yoktu, sonra geldi dışardan. İşte o sıralar tanıştık. Dede götürdü bizi o odun deposuna herhalde.

Reşat beni dinledikten sonra, iki kolunu yana açıp boynunu büktü, 'ne diyeyim yoldaş' der gibi. Hiç laf etmedi. Biz anladık tabii. Eve gelip durumu Emine'ye anlattım. Konuştuk. O zaman yapacak bir şey yok, dedik. İşi

oluruna bıraktık. Ve hiçbir yoldaş oraya gitmedi. Abbas orada tek başına bırakılmış halde öldü. Abbas böyle ölmemeliydi.

Babası yine karşıma çıktı bir yerde. Adama bir şey diyemedim ve çok mahcup oldum.

Abbas'ın ölümünün ardından geçti bir zaman, Şekerci Mustafa'yı çıkardılar hapisten. Ağır hasta diye. Bir süre sonra da öldü. 36 işkencelerinden sonra bu ikinci ölümüzdü. Bu neticeler kaçınılmaz şeylerdi. Baskılar, işkenceler, hapisler birçok yoldaşımızı yıprattı. Künteci Osman, Hulusi Kurucu, Cemil Çelik peş peşe öldüler. Cenazelerinde kalabalık bir kitle vardı. Özellikle C. Çelik'in cenazesi şaşırtıcı şekilde kalabalık oldu. O 1935, 36, 37, 38 yıllarında, tütüncü kesimden oldukça çok yoldaşımız aramızdan ayrıldı. Bu sınıf mücadelesinde hayatlarını kaybedenleri ben unutmadım, onlar bende yaşıyor, bir gün bütün komünist hareket onları değerlendirecek, kendilerini saygıyla anacaktır.

Ben nasıl yaşadım, işte bunu, bilemiyorum...

Hayat, devam etti. Abbas yoldaşımız öldü. Tophane'de felemenklerin tütün deposunda çalışıyorum. İşte bu sıralarda üzerinde Dimitrof ile Ş. Hüsnü'nün resminin olduğu bir beyanname okudum. Kurtuluş'un karanlık sokaklarında Beyoğlu bölge sekreteri Topal Hasan, elindeki illegal beyannameyi, Türkiye'nin hangi program ve metotlarla çalışacağını gösteren beyannameyi bana verdi. Mıntıka katibi olarak hücrelere okutulmak üzere. Beşiktaş mıntıkasında Baba Hüsnü, Abdi Azer, şoven İsmail, Seyit Atılal, Baba Haydar, Troçki Mehmet, Hristo Prodromis, Arif Nanak, Küçük Ali gibi komünistler vardı, bu yoldaşlara da ulaştırıldı. Aklımda fazla bir şey kalmamış. Dimitrof'da mebus paltosu gibi bir giysi. O sıralarda Ş. Hüsnü

ile Balkanlarda mesuliyetleri vardı. Dimitrof'un o resmi kalmış aklımda öyle.

Şimdi, aradan bir zaman geçiyor. Tophane'deki işyerinden çıkmış Barbaros Hayrettin iskelesindeki Türk-Avusturya tütün şirketinde çalışmaya başlamıştım. 1937'ye girmiştik herhalde. Burası vardı bir 3-4 salon. Burada yemek meselesinden bir gün bir kavga çıkıyor. Yemekhanede istifçilerle, şirketin beslemeleri ile işçiler arasında dövüş başlıyor. Bu olay hemen salonlara aksediyor. Bu şirkette 2-3 tane hücremiz vardı. Hemen bu hücreler meseleye öncülük ediyor.

Abbas'ın ölümü ile temaslar, ilişkiler biraz durgunlaşmıştı. Ama bu daha çok üst düzeyle ilgiliydi. Fakat tabandaki hücreler ve sıradan işçinin mücadelesi sürüyordu. Bu alttaki işçiler, hücreler ister merkezci olsun, ister dağınık, ister Nazımcı, ister Doktorcu, farketmiyordu. Bunlara bakılmıyordu tabanda. Tütüncüler bu ayrılıklara bakmaksızın daima hücreler kurmuşlardır. Ve bunlar daima mücadele etmiştir.

Biz tabandaki işçiler için, Ş. Hüsnü, Nazım, Doktor yanlısı olmak önemli değildi. Benim, Emine'nin hiç umurunda değildi. Bizi tasvip etmeyeceklerse, etmesinler, böyle düşünürdük. Şimdi Kürt arkadaşları da destekliyorum, beni tasvip etmeyen komünistler var, etmesinler. Ben adama bakıyorum, beni yetiştirene bakıyorum. Çalıştığım arkadaşa bakıyorum. Onlara güveniyorum. Kim bunlar? M. E. Ruşen'e güveniyorum. Hüsamettin Özdoğu'ya, Fırıncıya, güveniyorum. İdris'e güveniyorum. Böyle. Birisi senin yanına geldi mi, merkeze veya şuraya güvenerek değil, Emine'ye güvenerek geliyor, sana güvenerek geliyor. Tabanda ekmek kavgası veren amele mese-

leye böyle bakıyordu. Bunları da bugün iyi değerlendirmek lazım.

Şimdi, tabandaki bu işçilere kim gelirse o örgütlüyor, işçi de ona güveniyor. Zaten çoğu içerde mimlenmiş. Merkez dağılmış. Darmadağın olmuş. Boz, Hasan, Hüseyin, Mehmet nerede? Herkes darmadağınık. Ama iki kişi oldun mu, işçilere de güvence verdin mi, tamam. Bir M. E. Ruşen, bir Fırıncı, bir Benneci, bir Kalmuk işçilere gitti mi teşkilat kurar. Kurar çünkü biz varız. Bak ben Kocaeli'ne gittiğim zaman teşkilat yoktu, dağılmışlardı. Hemen kurdum. Bursa'ya gittiğimde oyalanıyordu eski arkadaşlar, hemen teşkilatlandırdım. Samsun'a gittim orasını canlandırdım. Samsun yıkılıp gitmişti.

Ben, ille Reşat'ı görecek değilim, Ş. Hüsnü'yü görecek değilim. Topal Hasan, Topal Yunus, Cemali, Remzi, İdris, Emine, Troçki Mehmet, Haydar, hepsi teşkilatçı bunların, hepsi lider. Nasıl yorumlarsanız yorumlayın bu durumu, kim nereye koyarsa koysun. Aynen böyle okunsun bunlar. Başlı başına teşkilatçı bunlar. Çünkü işçi arasındayız, işçiyiz. İşçi arasında olursan onunla aynı dilde konuşursun. İşçinin o gün karşılaştığı meseleleri merkez, tepedekiler, entelektüeller nereden bilecek. Zordur bilmesi. O entelektüeller bir program hazırlar. O komünist partisini bağlar. Yapacağı her hareket partiyi ilgilendirir. Bu kadar. Bundan sonrasını yaratan, üreten, tabandaki işçi, hücre ve militanlardır. Bir hücre katibi bu durumda en büyük işi yapar. Yani partiyi biz böyle anlamışız, böyle çalışmışızdır. Yani ben bir ildeyim, istihsalde bir problem var, ille de il sekreterini, merkezden birini göreceğim, yok böyle bir şey, ille de toplantı, yok böyle bir şey. Ne yapmak gerekiyorsa inisiyatif kullanır yaparım. Neşriyat gerekiyorsa matbaayı kurarım. Hangi hava gerekiyorsa, ona

göre hareket, eylem. Kişilerin bütününe. Hava budur: Fabrika var mı? Kaç tane fabrika var? Fabrikalarda çalışanlar yetişmiş işçi mi, köyden mi gelmiş? Hangi bölgelerde, hangi şartlarda çalışıyor? Bunları bir kere yutacaksın. Yoksa teşkilatçı olamazsın.

Burjuvaya taviz vermeyeceksin. Bir de bu tarafı var. Burjuva seni bilecek, seni tevkif bile etmeye gerek duymasın. Etsem ne olur, bir şey vermez. Etrafta yılgınlık olmayacak. Bu memlekette biz bizle çalıştık.

Bu memlekette ekseriyetle parti idarecileri bu özelliklere haiz olmamıştır. Böyle idare edememişlerdir. Zar zor bir şeyler yaptılar. Entelektüel olarak bir şeyler yaptılar. Fabrikayı bilmediler, fabrikada çalışmadılar. Çünkü bir kere madde şuur temin ediyor. Maddeler, eylemler şuuru temin ediyor ameleye. İşte bunu söylemekteki amacım. Çok güzel bir söz öğrettiler bize. Dimitrof mu, kim hatırlamıyorum. "Bir komünist, yüzbinlere bedeldir." Bu yalnızca üst düzeydekilere atfen söylenmemiştir. Bir amele de böyle olabilir. Yeter ki, çarklar arasında terbiye edilebilsin. Çarklar arasında her gün binlerce kişi eziliyor, kan akıtılıyor her yerde. Hangi şartlar içinde ölüyor. Harpte mi, istihsalde mi?

Bir amele türlü türlü yöntemlerle proleter olur. Nasıl oluyor da bir proleter, "Allah Muhammed aşkına, kimse karışmasın" lafını kullanıyor. Bunu söyleyen marksist, materyalist. Ama kullanıyor. Ameleyi eğitiyor, onun dilinden konuşuyor. "Kimse polise müdahale etmesin, bırakın bizi götürsün." Ya bunu nasıl söylüyor? Tamamıyla kitaplarda yazan komünist yöntemlere zıt bu. Hasan'ı, Hüseyin'i değil, beni götürsün. Tevkifat olmasın, amele, genç adam, taze militan, incinmesin, törpülenmesin. İşte bunlar komünist yöntemler. Müdahale etse işçiler, orada

bulunan bize eğilimli 10-20 işçi atılacak içeri. Ve o taze, körpe işçilerden bir kişi ya geçecek, ya geçmeyecek sınavı. Ne verdin ki sen ona? Masumiyetini kullanacak. Olmadı, fena halde dövecek. Burjuvazinin programı da bu çünkü. Daha baştan onu ezmek, dağıtmak, korkutmak. Onun için işçiyi düşürmeyeceksin içeriye daha terbiye edilmeden. Bırakın beni alsın. Siz kendinizi muhafaza edin. Teşkilatı kurun, aynen çalıştırın. Açlığınızı haykırın. Devam edin. Şimdi bu neyi gösteriyor. Bu yöntemi bize merkez mi veriyor, üst düzey mi veriyor? Entelektüel veremez bu kararı. O daima, hücum der, ileri der, doğal olan odur ona göre, ama olmuyor ki...

İşte Beşiktaş'ta da, eskiden beri, bilmem kimler, İsmail'lerden beri, hücreler çalışıyor, kendilerini muhafaza ediyor. Ölmedikçe, dönmedikçe çalışma sürüyor. Hücre, yaşayan bir şeydir. Bir aza hasta olabilir, ayrılabilir. Hücre hemen kendini tamamlar. Hücre katibi gitmişse bir aza hemen katip olur. Kendi kendine. Kime yakınsa, ona da hesap verir. Bir hücre diğer hücre ile aynı işyerindeyse, hesaplaşır, birbirine hesap verir. İşte o terbiye içinde hücreler çalışmıştır daima.

Beşiktaş'ta Hayrettin iskelesinin ardındaki tütün deposundaki kavga, yemekten başlıyor. Münir hoca başlatıyor kavgayı. Münir Hoca orada hem bir hücrenin katibi, hem de ilin azası. Münir Hoca bütün kavgalarda vardır zaten. Münir Hoca orada yemekten rahatsız oluyor ve başlıyor: Bu ne biçim yemek, su gibi yemek pişiriliyor. Kavgayı hocanın başlattığı duyulur duyulmaz, hemen diğer salonlar ve oradaki hücreler de harekete geçiyor. Kendi kendilerine, direktif veren yok. Haydi, bütün işçiler bu işe katılıyor. Hemen ufak bir parola ile işçiler harekete geçiyor. Harekete geçen işçiler: ne duruyoruz arkadaşlar, haydi...

Ve haydi kadınlar, haydi bütün işçi. Kavga sokağa taşıyor. İşveren sanki bize çalışıyor, hemen polise telefon. Neden, çünkü polisin oraya yığılması ile çevreden, diğer istihsallerden yığılma. Artık iş yalnız Komünist Partisi'nin değil, herkesin eylemi oluyor. İşçi bakıyor, polis işverenin yanında, işte partiye kazanç burada başlıyor. Şaşırıyor işçi, haklı bir kavgada polisi karşısında buluyor. Ufak çatışmalar polisin müdahalesi ile hem yayılıyor, hem de büyüyor. Geliyor polis, seni çekiyor. "Ne çekiyorsun, be?" Haydi, arkasından vuruyor polis. Hemen işçi de vuruyor. İşte, böyle. Burjuvanın bir haksızlığı işçiyi harekete geçiriyor, parti ortaya çıkıyor. Şimdi bunu üst düzey böyle değerlendirmez, adam oturmuş kitaplardan okumuş, bilmem felsefesi, teorisi, hâlâ onunla uğraşıyor. Sen kavga yapıyorsun o anda. İşte bu söylediklerimin hepsi pratiğin içinden çıkmış bir terbiyedir. Yani ne oluyor, o kalabalıkta, hücreler harekete geçiyor, kargaşalıktan fırsat, vuruyor. Kadınları çekiyorlar, onlar da vuruyor, bağırıyor. Kimisini çekip bodruma atıyorlar. Ondan sonra, hemen, tamam haklarınız verilecek, demeye başlıyorlar. Ortalığı yatıştırmaya çalışıyorlar. Polisi, kaymakamı, burjuvası, tamam sakin olun, haklarınız verilecektir.

Şimdi ne oluyor, prestiji kırılıyor idarenin, polisin, burjuvanın. Yumruk yiyen polis var. Kadınlar küfrediyor. İdarecilerin prestiji kırılıyor.

Hayrettin iskelesi diğer yerlerden gelen amele ve halk ile doldu. Yanıbaşında o dönemde uçak fabrikası gibi bir şey vardı orada. Ben orda da çalıştım. Bilmem ne ağa, Türkiye'de ilk uçak fabrikasını yapan. Sonra kapattırdı hükümet. Tramvaylar çalışmıyor. Ortaköy, Tophane işçileri de oraya doluştu. İskeleden tramvay yoluna kadar kalabalık. Ve başladılar sakinleştirmeye. Sarayın tarafında

da devletin tütün inhisarı vardı. Hayrettin tütün deposu ecnebi. Devlet inhisarındaki işçiler döküldü, çünkü orada da hücreler var. Ahırkapı'daki gibi polis orada, işçi orada. Her birimiz kanlar içinde. Bu olayda da Boz yok, neredeyse. Bunları istemiyorum, söylemeyi. Merkez de yok. Biz merkeziz, merkez biziz. Çünkü hücreler var. M. E. Ruşenlerimiz var. Saray tarafında köhne bir yer vardı. Sonra kaymakamlık oldu. Büyük bir kapısı var. Oradan bizi oraya doldurdular. Bir kısmı oranın dışında. Doldurulduk o izbelere. Bas bas bağırıyoruz. Birisi bu mesele ile ilgili yazmış. Benim anlattığım gibi değil. Güya tütün deposuna doldurulmuşuz. Hayır, o kaymakamlığın bodrumuna. Avusturya-Türk tütün deposunun bodrumuna değil, sarayın ordaki geniş kapılı, şimdi kaymakamlık olan, o zaman köhne yapının bodrumuna doldurdular bizi. Ve baktılar olmayacak bu iş, bağırıp çağırıyoruz çünkü. O üst düzey erkan, tamam, haklarınız verilecek, fakat formalite olarak, nezaketen sizi mahkemeye çıkaracağız, çünkü ortada dövülenler var, yaralılar var. Nazikçe. Sonra işleriniz hallolacak. Durur muyuz? Yine kavga. Nasıl yumruk yumruğa. Kadınlar erkekleri çekip almak için çırpınıyor. Bu kadınlar, militan kadınlardı. Çoğu öldü bugün. İsimlerini anan olmaz. Olur mu böyle şey? Kavgacı bir ekipti bunlar, birbirini bırakmazdı. Zaten bütün olamazsan hak alınmıyor. Düşünceni orta yere süremiyorsun toplu olamazsan. İşte bizi iyi laflarla, nezaketle, sadece bir mahkemeye çıkaracağız, diyerek çıkardılar dışarı. Bütün Beşiktaş halkı çevrede. Buna şahit oldular. Bizim içimizden sen, sen diyerek seçtiler bir 40-50 kişi. Etrafımızda polisler bir kordon oluşturdu. Onun dışında yine 200-300 işçi çevremizden bizi takip ediyor. Bunların çoğu kadın. Kordonun içinde kadın yok. Çıkardılar tramvay yoluna. Kordonun içinde biz, dışımızda bu işçilerin karıları, şusu bu-

su, yoldaşı. O sıralarda Emine hasta. Kordonun içindekiler hep genç, ya hücre azası, ya sempatizan. Dolmabahçe'ye doğru. Bugünkü askeriyenin orası da tütün deposuydu. Ordan bize nara atıyorlar, haklıyız, diye. Elbette kavga yapacağız, diye. Kordon olmasa bize katılacaklar. Vardık sarayın önüne. Orda birden başladık şarkı yapmaya. Lenin'in Matem şarkısını yaptık. Volga volga'yı yaptık. Ama mırıldanma ile, söz yok. Ses ile. Ra ra ra. Elimizde orak çekiç. Ara sıra, Ra ra ra. Kesik kesik. Ne yapabilirler bize sarayın orda, ortalığı karıştıracağız. Ve o dönemde Gazi içerde. Ve de hasta. Bu durumu da biz biliyoruz. Şaziye, Emine sonra onun cenazesine gittiler.

Dolmabahçe'den Gümüşsuyu'na varıyoruz. Tam o sıralar şimdi orada bulunan askeri hastane yapılmıştı. Ya da yapılıyordu hâlâ. Binalar biraz biraz başlamıştı. Mezarlık kaldırılmıştı. Ve geldik Abide'ye. Boyuna mırıldanıyoruz. Marksist meseleleri konuşuyoruz. Bizi o vaziyette İstiklal Caddesi'nden geçirmeye korktular. Niye? Bağırıp çağırıyoruz diye. Az evvelki durumu gördüler. Bunlar yine şarkı yapar. Bizi o helaların ordan, arka taraftan götürdüler. Getirdiler bizi Balıkpazarı'na, mahkemeye. Bilmem, kaçıncı mahkemeydi adı. Merdivenler, koridorlar ameleyle doldu. Bir tane gazete gelsin de bunu çeksin, haber yapsın. Kim ifade verecek, kim alacak, polisler, işçiler, karışık ortalık. Ne nizam kaldı, ne intizam. önde bulunanlardan bir on kişiyi aldılar içeri. Ben de varım. Salona girdik.

İşte bu olayların filmini çekmek gerekirdi. O kavga anını. O yürüyüşü. O şarkı yapışımızı. O mahkemeye girişimizi. İşte bunları Komünist Partisi'nin hücreleri yarattı. Üst düzeyler yok buralarda. Ama onları kınadığımı sanmayın. İstihsaldeki insanın pratiğini ortaya koyuyorum. Güçlü bir pratiği olması lazım arkalarında. Ne yapa-

cağını bilmesi lazım, saat gibi kafasının çalışması lazım. Toplumun içinde, eylemin ortasında olması lazım.

Tak diye kapadılar kapıyı, biz bir bölük kaldık salonda. Hakimler şöyle bir baktılar, şaşırdılar. Ameleler, öyle karşılarında. Bir Gero Ramazan'ımız vardı, koca, esmer, tıknaz. Bir liste verilmişti hakimin eline, onun adını okumaz mı? Orada sempatizanı var, partilisi var, yalnız amele olanı var. Ama koridordakilerin 10-15 tanesi komünist. Okumaz mı Gero Ramazan'ın adını. O sempatizan bir amele. Buradayım efendim. "Gel, nasıl oldu, bu mesele, anlat bakalım." Gero Ramazan, hemen ceplerini boşalttı. "Nasıl olacak hakim bey," o cepten 3-5 kuruşu atıyor yere, siz atabilir misiniz, atıyor işte, para şıkırdıyor, "işte bütün param. Bununla bu akşam 6-7 nüfusa gidecem. Bunlara ne alayım ben bu parayla. Bir de bu da yetmezmiş gibi bugün bir çorba verdiler, içinde bir tane dahi yok. Biz bunlara ne kadar kazanç temin ediyoruz, onlar bize ne veriyor. Hakim bey, bak kaç senedir çalışıyorum, bak şu sırtımdaki mintana. Bundan başka mintanım, bundan başka pantolonum yok." Hakim baktı olmayacak, tamam, tamam dedi. Okudu yeni bir isim: İbiş Aydınlatan. Allah... Nazım'la yatanlardan. Paçavralarını çıkardı işverenlerin. Birbirlerini nasıl desteklediklerini. Devlet-işveren bağıntısını. En ufak bir hak aramada hemen telefona sarılıp polis istediklerini. Sonra, yeni birini okudu, haydi, Fehmi Kurucu. Bu mahkemeyi protesto ediyoruz. Daha bilmem ne devrinde yaşıyoruz. Köleler gibi zincir içinde getirildik buraya. Bizi görenler, bunlar köle diye baktı. Giyimimiz de uygun zaten, yamalı, basma giyecekler. Bakın şu üstümüze başımıza. Saatlerce kavga yapıldı bizimle. Neymiş: Niye bize su gibi yemek veriliyor, demişiz. Koca yabancı şirketler. Bizden kazandıklarıyla bize bir yemek veremiyorlar mı?

Aldı, Topal Hasan, durumu müdafaayı. "Biz", dedi, "Yunan devletinde de kaldık. Hâlâ gavur dediğimiz onlar bize haklar verdi. İstanbul'da bu kadar tütün işçisi var. Ne sosyal hakları var, ne de sosyal haklarını arayacak tahammülleri. Ne zamandır sosyal haklarımızı iletiyoruz, kimseden ses çıkmıyor. Oysa biz buralara, sosyal hakların olduğu yerleri terk ederek, vatanımıza geliyoruz diye döndük. İşverenle devlet birleşmiş, bir koca işçi sınıfını, topraksız köylüyü boğazlıyor. Adeta boğazımıza girene el koymaya kalkıyor." Polisler, Topal Hasan'ı susturmaya çalışıyor, kağıtlar çıkarıp not alıyor.

Oradan Conga Ali atılıyor. Gayet rahat ama. "Bakın, hakim bey, bakın polisler nasıl bizi fişliyor, nasıl rapor tutuyor. Buradaki konuşmaların hesabını soracaklar bizden. Bizi yarın öbür gün tevkif edip, dövecek bunlar. Sonra işten kapı dışarı edecekler. "

Tamam, tamam, diyor hakim. Anlaşılmıştır. Gidebilirsiniz. Millet sevine sevine ayrılıyor ordan. Ama gerçekten aradan geçiyor 8-10 gün, önce sabaha karşı Muharrem Bezgin'i alıyorlar, İdris'i alıyorlar. Topal Hasan'ı. Bu şekilde birçok arkadaş alınıyor. Bir-iki gün dövüp bırakıyorlar sonra. İşte o alınmada benim dişlerimi kırıyorlar. O zamanlar Emine çok hasta. 38 yılı çıkmak üzere. Benim dişlerimin döküldüğünü, Z. Kosova gayet iyi bilir. Emine ya hastanede, ya evde, ama ağır hasta o zamanlar. Benim dişlerimi, böyle yerdeyken, adam ayakları ile kırıyor. O parmaksız Hamdi gestaposu vardı, o yapıyor.

Şimdi bu eylemler de gösteriyor ki, Abbas'tan sonra, merkezde, yukarda bir dağınıklık olsa da, aşağıda, tabanda, hücrelerde kavga devam ediyor.

O dönem Beşiktaş örgütlenmesinde bir Abdi Azer vardı. Hüsnü baba ve Hristo Prodromis vardı. Bunlar daima

önemli işler yapıyorlardı. Hristo Prodromis, Telli Baba'dan Büyükdere'ye kadar hakimdi. 5-10 tane hücresi vardı. Bütün bunlar hareket halinde. Yine Abdi Azer, Üsküdar bölgesindeki inhisarlara, ta Boğaz'a kadar, hakimdi. Yukardan direktif gelmese de onlar ne yapacaklarını bilirlerdi.

Mesela bir kadın, bir ana işe geç gelmiştir. Kapıdan girer içeri. Ustabaşı ona bir şey söylesin... Söylerse ortalık çok feci halde karışır. Mesela, "Nerede kaldın be kızım. Bak, bir saat oldu, herkes çalışıyor, nerede kaldın?" Kınayeli böyle. Biraz daha söylenirse, kalkar oradan bir genç: "Yeter be, anladık yahu. Oyuna gitmedi ki. Ya çocuğunu emzirdi, ya bir hastası var. Şimdi tezgah başına oturur işini çıkarır." Böyle, hemen müdahale edilir. Müdahale etmek için hücre katibi, hücre organı olmaya da gerek yoktur. Bunu söyleyen kime güveniyor, yalnızca işçiye ve orada eğer varsa hücreye güveniyor. O işyerinde de bu sağlanmıştır zaten.

Ben hep hareket halindeyim. Bazen bir hücrenin içinde azayım. Bazen mıntıkada vazifeliyim. Bazen ilin içinde çalışıyorum.

1937'lerde Akaretler'de Deli Zühtü'deyim. Burada da bir olay oldu. Zühtü zam vermemek için mağazayı kapattı. Bunun üzerine kavga başladı. Dalkavuk Yaşar işçilerden dayak yedi. Patron Zühtü, beni işaret ederek, ah şu kırmızı kravatlı, dedi. İşçiler polisin hışmına uğradı.

Ve bu dönemde Emine artık ağır hastadır. Ben Beşiktaş'ta oturuyorum. Hastanelerle meşgulüz. Bazen Heybeliada'da yatıyor, bazen Haseki hastanesine geliyor. Zehra ile sık sık ziyaretine gidiyorum. Başka arkadaşlar da geliyor ziyaretine.

Beşiktaş'ta bana yardım eden Şaziye var. Çünkü onunla aynı konakta oturuyoruz. Şuurlu olarak. Tellibaba'da

bir evde, ben üst katta Şaziye alt katta. Telli Baba tam Maçka'nın altıdır. Şimdi oralarda büyük mektepler var. Eskiden mezarlıktı oralar. Polis sabaha kadar sokağın başında nöbet tutuyor. Yalnızım. Annem Yüksel'i alıp İzmir'e gitti.

O kadar sıkıştırılıyorum ki, bir adım atarken bile çok titiz ve dikkatli davranıyorum. Nereye gitsem gestapo peşimde. Amaçları beni tevkif etmek değil, benimle konuşanı perişan etmek. Ben de bunu bildiğim için kimseyle temas etmiyorum, yalnızca lüzumsuz adamlarla. Bir de atlatırsam gestapoyu, üst düzeyle irtibat kuruyorum. Ben ulu bir kahır içindeyim. O dönemde Tophane'de felemenklerde çalışıyorum. Emine Heybeliada'ya yattı. Bazı pazar gidiyorum, bazı pazar gidemiyorum. Arkama polis takılıyor. Arkadaşla gitsen mesarif oluyor. Para yok. Emine'yi aldık, getirdik İntaniyeye yatırdık. Şaziye bana, Kunduracı Hüseyin'in, o yalnız yapamaz, dediğini aktarıyor. Emine hasta. Gerçi Şaziye Emine'nin boşluğunu dolduruyor elinden geldiğince. Kunduracı, meğerse, Kocaeli'nden bu Hatçe'yi kafaya takmış. Bu Hatçe onun çırağıymış. Mazbut bir ailesi var. İdris'e bu kız yardımcı olur. Bunları Şaziye'ye anlatıyor. İdris ile Hatçe'yi evlendirelim. Emine hasta yatıyor İntaniye'de. Hayır, yok. Hiç ciğerleri kalmadı kızın. Verem. Arkasına kırbaç vura vura çürütmüşler.

Hakikaten, bu plan gereği, Hüseyin, Şaziye aracılığıyla beni Kocaeli'ne çağırtıyor. Hiç kimseye görünmeden gece dokuzda kalkan trenle gidiyorum Kocaeli'ne. Gece onbirde Hüseyin'in evinde oluyorum. Şaziye raporunu veriyor bana sürekli, diyor, Kunduracı. Kimse senin yalnız kalmanı istemiyor.

Polis ise bana karşı çok hınçlı. Beni kaybetmeyi planlıyor, ama beni takip ederek adam yakalamayı da düşünüyor.

Neyse, Kocaeli'nden döndüm İstanbul'a. 1938'in sonları... İntaniye'ye gittim. Emine'yi almışlar en kıytırık bir yere atmışlar. Diğer hastalardan tecrit etmişler. Ben geldim, bir baktım, Emine dedim, şöyle bir baktı, sarmaş dolaş olduk, Emine, dedim, baktım kız çok berbat, hiçbir güç beni bu yataktan ayıramayacak. Ben seninle beraber bu yatakta ölecem, dedim. Hakikaten kararımı verdim orda. Yani beni ancak öldürebilirler. Ayrılmayacağım hanımımın yanından. Ölene kadar. Çünkü belli ki öjecek. O hastane Kadıköy'e inen köprüye varmadan sol taraftaydı. Tren yolunun yanında. Fransız kadınlar vardı hastanede. O bina şimdi duruyor ama başka bir iş için kullanılıyor, intaniye başka bir yere kalktı.

Hiç, dedim, üzülme, gitmiyorum bir yere. Temelli bu yatakta beraber olacağız. Beraber yemek yiyeceğiz. O sıralar refakatçilik denen şey yok. Ben soktum elimi başının altına. Kaldırdım yukarı. Portakal, mandalina veriyorum ağzına. Bir iki günümüz böyle geçti. Yine bir gün yavaş yavaş meyve veriyorum. Artık kelimeleri tane tane konuşuyor. Bana akşam-sabah koca bardaklarla yakıcı bir ilaç veriyorlar. Mikrop almayayım diye. Artık mikrop veriyor kadın. O Fransız kadınları bana her yemekte ilaç veriyor. Herkes halimize ağlıyor. Ben ise Emine'ye sürekli meyve veriyorum. Sürekli ona bir şeyler anlatıyorum. Aynı evde oturuyorum. Şaziye ile beraberiz. Sokakta kimseyle görüşmüyorum. Herkesi takip ediyorlar. İşte gestapo bizi biliyor. Onun için kimseye sokulamıyorum, görüşemiyorum. İşte yine böyle meyve verirken kollarımın arasında... Orda işte ben perişan oldum. Son sözleri: "Ablam... İdris, ablamı bul" oldu. O kadarını söyledi, attı kendini. Orada arkadaş, ben parişan oldum. Binlerce sevgili-

si var. Kimlere haber verebilirim. Ne Şaziye, ne şu, ne bu... Haber verdiklerim de gelemediler. Yıkanma yerine çıkardık. Orada yıkayıp, pakladılar. Ordan kondu bir at arabasına, ben de arkasında. At arabası yürüdü, bir tek arkasında ben. Tek. Yapayalnız. O değerli kızı... Karacaahmet'te elimizle teslim ediyoruz toprağa. Ordan ben gelip haber veriyorum gördüğüm arkadaşlarıma. Herkes çıldırıyor. Neden sonra gidebiliyorlar mezar başına. İşçiler için dövüştü, işkenceler gördü, onlar için öldü ve arkasında bir ben vardım, arkadaş...

En son Şaziye ile birlikte Atatürk'ün cenazesine gitmişti Dolmabahçe'ye. O zaman ağır hastaydı. İşte o olaydan sonra öldü Emine. Tam tarihini bilmiyorum, ordan hesaplanabilir.

36 işkencelerinin ilk kurbanı Abbas oldu. Ondan sonra, hapisten çıktıktan bir zaman sonra Şekerci Mustafa öldü. Ondan sonra Emine. Emine'nin hemen akabinde Naciye, Arnavut Remzi'nin karısı, o ölüyor. Naciye'den sonra ise Cemali ölüyor. Sonra Şaziye, Yunus ölüyor.

V

Kunduracı Hüseyin'in emrivakisi ile ben, şimdiki karım Hatice ile evlendiriliyorum. Bu Hatice meğerse Kunduracı Hüseyin'in tütünde çırağıymış. Emine'nin ölümünün üzerinden bir iki ay geçmedi, bu kunduracı Hüseyin, aldı getirdi Hatice'yi Şaziye'nin evine. Orada mutabakat hasıl ettik, orada evlendik.

Bu sırada M. E. Ruşen'den bir direktif ulaştırılıyor bana: İdris buradan çekilsin, kızın memleketine gitsin. İzmit'te biraz komünist arkadaşımız var, tanışıyorum onlarla zaten. Bu evlilik sonucu İzmit'e gitmem ile oraya artık düzenli neşriyat gelmeye başlıyor. Oradaki arkadaşlarla Vilayet Komitesi'ni kuruyorum. Ben sekreter, Hüseyin aza...

Orada Kavala Tahir'in tütün istihsalinde çalışıyorum. Henüz daha 15-20 günlüktüm, bu Kavala Tahir, bir kış günü işçileri sokağa atıyor. Neymiş, iş çıkmıyormuş. Hiçbir karşılık vermeden kışın sokağa atıyor işçileri. Şimdi, buna karşı çıkmak benim vazifem. Diğer taraftan İzmit'deki işçileri eyleme alıştırmam, hazırlamam gerek. Kavgayı görmeleri lazım. Ve bu işi, orada birkaç komünist arkadaşımız var, onlarla beraber bir tevkifat verdir-

meden yapmamız lazım. O yüzden bu işi benim organize etmem gerekiyor.

O sıralar İzmit'te Kunduracı Hüseyin, Mustafa İstaş, Kocakafa Yaşar, Rasim Yıldızbakan gibi arkadaşlar var. Yine bir Remzimiz vardı. Yağlı Ethem vardı. İşte bu arkadaşlarla oraya gider gitmez bütünleşmiştik.

Kavalalı Tahir, o işçileri sokağa attığında, Hatice de kırk günlük hamile. Benimle beraber çalışıyor orada. Şaziye de gelmişti birkaç gün önce.

Şimdi, beni İzmit polisi biliyordur. Nasıl biliyordur? İstanbul polisi rapor etmiştir. Azılı bir komünist kentinize geldi, diye.

Öğleden sonra baktım herkesin eline bir zarf tutuşturuluyor. Var aşağı yukarı bir bin işçi. Amelelerin yevmiyelerini veriyor ve sokağa atıyor. Koca bir mağaza. Bir süre sonra Hüseyin Bey çıktı yazıhanesinden ve işçilere işi tatil ettiğini belirten bir konuşma yaptı. Sonra işçilerin arasından geçerek dışarı çıkmak için hareket etti. Tam yanımdan geçerken, "Hüseyin Bey" dedim. Hemen döndü, kim bu, ne demek istiyor, der gibi. "Az önce havalar ısınana değin iş yok, dedin. Ve bu işçileri kışın sokağa atıyorsun. Bunların çoluk çocuğu var. Ne yiyecek, ne içecekler. Nasıl kira ödeyecekler. Bazılarının hastası var. Yazık günah değil mi? Siz koca bir firmasınız. İstanbul'da da tütün depolarınız, işyerleriniz var. Türkiye'nin birçok yerinde de var. Karda kışta işçi sokağa atmak size yakışır mı?"

Herif hiddetle bana:

"Sen kimsin?" dedi.

Daha 15-20 günlüğüm. Zaten ufak bir gelişme arıyordum ne zamandır. Orada beni tanıyan yalnızca partili iş-

çiler. Diğer işçiler oranın yerlisi. Beni Hatice ile evlenen kişi olarak biliyorlar. Bu işçilerin beni tanımaları gerek. Mevcut arkadaşlarla il kurulmuştu, şimdi faaliyet gerekiyordu. İstanbul'da deneyim kazanmış birisi olarak kendimi ortaya atmalıydım. Fırıncı ile C. Benneci ile neyi, nasıl yapacağız, il kurulurken konuşmuştuk.

"Bir işçiyim ben. Bakın, kimi 3-5 aylık, kimi 6 aylık, kimi 1 yıllık. Bunların hakları ne olacak?"

Adam şaşırmış. Ne diyor bu diye bir bana, bir çevresine bakıyor. Beslemeleri bir şey fısıldıyor kulağına. İstanbullu. Yeni geldi vb. Daha o zamanlar iş kanunu falan uygulanmıyor. Ama biz bunu sürekli dile getiriyoruz. Kavalalı Hüseyin meseleyi anladığı için:

"Böyle bir kanun yok" dedi.

"Yok olabilir, ama bu, işçinin hakkıdır. Eğer işçiyi böyle sokağa atarsanız, ben hemen İstanbul'a gidip, sizi büyük gazetelere afişe edeceğim. Kıdemlerimizi ödemedi, diyeceğim. Yabancı şirketlere karşı itibarınız kalmayacak. "

Adam etrafıyla birlikte bana doğru yöneldi. Hemen, önce hücreler olmak üzere, bütün işçiler önüne geçti. Tam işçinin nabzını tutmuştum çünkü. Bir taraftan da bağırıyorum. "Zarfları almayın, geri verin, bütün haklarımızı isteyelim." Doğru söylüyor gibi sesler geliyor etraftan.

O sıralar tanıdığım birkaç gazeteci var. Gerçekten onlara gidip durumumuzu anlatacağım. Ben postayla da oralara yazı gönderirdim. Bir kayınbiraderim vardı ona yazdırırdım. Benim yazılarım kötü idi. Ki o biraderimin de acıklı bir sonu vardır.

Ben, işçiler onu bırakmayınca, tekrardan: "Acırım size, bu memlekette itibarınız kalmayacak. Bunu bir tüccar

nasıl yapar? Bakın siz Kavalalısınız. Bu işleri bilmeniz lazım. "

Adam şöyle bir yine yeltendi, bir şeyler söyledi ama bırakmadı işçiler. Öylece çekip gitti. Biz de dağıldık.

Ertesi gün birer zarf hazırladım. Dilekçe gibi, usulüne uygun, bu hakları vermeniz gerekir, diye yazıp verdik. Bir gün sonra bir duyuru yapıyor bu. Herkes gelsin mağazaya, diye. Bakıyoruz, herkesin ismi okunuyor ve bir zarf uzatılıyor. Burada yevmiye dışında bir hakkı koparmış oluyoruz. Bu bomba gibi bir etki yapıyor. İşçiler bize sevgi tezahüratlarında bulunuyor. Bunu kendimiz için yapmadığımız belli. 15-20 günlüğüm. Bu daha çok eski işçiye yarıyor. Ve orada Komünist Partisi muazzam bir puan topluyor. Bilhassa da işçi İdris. İşte bu olay seneler sonra Kocaeli'nde kurduğumuz sendikalar ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi için önemli bir zemin olmuştur. Bu eylemin başarıya ulaşmasında Yaşar Yel, Kunduracı Hüseyin, Mustafa Taş ve Bado Ahmet'in de önemli katkıları olmuştur.

Bu eylem Kocaeli'nde bulunan diğer işçiler üzerinde de etkili oldu. O yıllarda selüloz sanayiinde iş kazaları nedeniyle işçiler arasında derin hoşnutsuzluklar vardı. Kolunu, bacağını kaybeden işçiler hiçbir haktan faydalanamıyordu. Karşılıksız olarak kapı dışarı ediliyordu. Bu işçileri savunacak, koruyacak bir örgütlenme de yoktu. Yalnızca bu işçilerin hislerine tercüman olan, bunun için mücadele eden Komünist Partisi vardı. Onun ise Kocaeli'nde ancak bir iki hücresi vardı.

Kocaeli'nde köylünün toprağı yoktu. Ekserisi böyleydi. Her taraftan pazara inerdi köylüler. Pazarda yumurta, tarhana, bulgur satar, eğer parası yetişirse 250 gr. yağ, yarım şişe gaz ve biraz da tuz alıp üç saat yürüyerek köyü-

ne dönerdi. Kışın hayvan pazarı kurulurdu. Bir şey satabilirse bununla da birkaç metre keten, basma alırdı. Köylü ağa, jandarma, muhtar baskısı ile karşılaşıyordu zaten. O yılların Kocaeli'sinin sosyal ve iktisadi yapısı böyleydi aşağı yukarı.

Hatice Birsen'i doğurmadan, 1939 ortalarında, İstanbul'a geldik. Kız İstanbul'da doğdu. Ben yokken işleri Kunduracı Hüseyin yürütüyordu.

O sıralarda İstanbul'da Topal Hasan il sekreteri idi. Onunla beraberdik. Hatta Hatice hâlâ hayıflanarak hatırlar, gelip yemeklerimizi bitiriyor Hasan Abi, derdi. Tuhafına gidiyordu ilk zamanlar, gelip her akşam bizde yemek yemesi. Topal Hasan çok geç gelirdi, benim payımı ayırın, derdi.

O sıralarda, Kasımpaşa ile Beyoğlu arasında bir Kalecik vardı, oralarda bir yerde kalıyorduk.

Orada otururken nerede çalışıyordum acaba? Kuruçeşme civarlarındaydı, herhalde. Hatice çalışmıyordu. Yıl 1939, çok buhranlı günler. Hitler'in beyanatları var. Durmadan hazırlıklar yapıyor. Ne kadar musevi varsa, onları dolduruyor içeri.

Buradaki 5. kol ve onların Gümüşsuyu'ndaki Alman elçilik binası adeta bir gestapo yatağı idi. Açıktan açığa Hitler'in methiyesi yapılıyordu. Ve bizim idaremiz de, aman bize vurmasın Hitler diye, bu adamları tasvip ediyordu. O sıralarda İnönü'ye tazyik yapıyordu Hitler, bize yol vereceksin, bize dost olacaksın türünden.

İşte tam bu sıralarda Ş. Hüsnü yurt dışından ülkeye girdi. Ve gelir gelmez de askere gitti. Bu davranış bize şöyle yansıdı: Askere gidin, mevziiye girin, komünistlik meselelerini terkedin. Tevkifattan ve sürgünden kendinizi kurtarın.

Çünkü Hitler'in planları var. Buna karşılık, Komintern'in demeyelim ama, işte dünya Komünist Partilerinin de kendi ülkelerinde bunu karşılama görevi var. Ülkede 5. Kol hareketli. Ufak bir hareketimiz, komünist faaliyetimiz abartılacak, büyük tevkifat yapılacak.

Bu konuda direkt bir emir yok. Politika belli. Önderlerin davranışı ortada. Bu konuda bir yazılı beyanname, direktif yok. Şifahi: Politikamız budur. Askere gideceğiz.

Herkes silah altına. Silahı öğreneceğiz. Çünkü Hitlerin bize saldırması mümkün. Belki ülkemizi istilaya yeltenecek. Herkesin ordunun içinde olması gerekir. Ve başı bu konuda da Ş. Hüsnü çekiyor. O, Dimitrof'un yanından geldi. Birlikte tutuklanmışlardı, Reichtag yangını vesilesiyle.

O sıralarda Kurtuluş'tan, yeniden Beşiktaş'a, Şaziye'nin olduğu eve geliyoruz. Şaziye ile evler yan yana. Beşiktaş'ta Hatice ile kararlaştırıyoruz askere gideceğimi. Birsen artık yürüyebiliyor. Ben Birsen'in o sıralarda 1, 5 yaşında olduğunu sanıyorum. Hatice, kucakta idi, yürüyemiyordu, diyor. Farklı hatırlıyoruz. Ama Hatice yaşını küçük göstermek için öyle yapıyor.

Tabii bu süre zarfında benim asıl ilgim hep Kocaeli ile oldu. Gidiyorum, geliyorum. İstanbul'da çalışıyorum, ama böyle idi.

O sıralarda Kuruçeşme'de, Deli Zühtü'nün Akaretler'deki yerinde falan da çalışıyorum. İşte o sıralarda Yaşar denen adamı dövüyorum.

Askere gidişimin tarihini çok iyi hatırlıyorum: Haziran 1941. Buraya yeniden geleceğim. Yalnız bir nokta var. Yaklaşık bu tarihlerde Ankara'da bir mesele oluyor. Olayı tam hatırlayamıyorum. Burada M. E. Ruşen ile R. Fuat, bir beyanname miydi, başka bir şey mi, harbe karşı,

tevkif ediliyor. Fakat bunlardan biri, benim hatırladığıma göre Ruşen, bu olayı üstleniyor. Bu olayla Reşat'ın ilgisi yoktur, deyip onu kurtarıyor. Ben bunu Komünist Partisi'nin bir ölçüsü, bir saygınlığı olarak önemli buluyorum. Zaten bu sıralarda Ş. Hüsnü de askerliğini bitirmiş oluyor. O benim gibi çok yapmıyor.

Askerliğini bitirince Ş. Hüsnü İstanbul'a geliyor. Geliyor, ama pek bir şey yapamıyor. Çünkü harp var. Harp çok şeyi frenlemiştir. Yani o 5-6 yıl öyle geçmiştir. Harp başlamadan bir sürü çalışma, propaganda, vesaire. Ama harp başlayınca bir sürü tedbir aldık. Aslında bütün ülkelerin komünistleri, Komünist Partileri böyle davrandı. Daima gözleri SSCB'ye çevriliydi. Nasıl bir harekette bulunacak? Bakıyoruz, Hitler'e karşı sabırlı davranıyor. Bunun üzerine Komünist Partileri kendi ülkelerinde bir harekete kalkışmıyor. Daima, Hitler'in ordularına karşı tetikte, hareketsiz, sabırla oralarda bekliyor. Ve aynı şeyi biz de burada, kendi ülkemizde muhafaza ettik. İşyerinde de öyle. Askeriyede de öyle.

Askere gittiğimde, benim şahsen kafamdan hiçbir zaman kavgamız, felsefemiz çıkmamıştır. O orada duruyor. Çünkü nerede olursak olalım, mücadelemizin bir anlamı olduğunu, marksist bilgimiz ile oranın şartlarına nüfuz etmemiz gerektiğini biliyordum. Hangi branşta ve nerede olursa olsun, bir komünist, şartlara uygun hattı hareketini belirleyecektir.

Ben Sarıkamış'taki kışlama gittiğimde vasıflarımı, marksist kişiliğimi hemen devreye soktum. Önce kendini kabul ettireceksin, meziyetlerinle ve karakterinle. Bunu yapmadan propaganda ve sivrilik, çocukluktur ve bir şeye yaramaz.

Sınıfımın kavgası, benim kavgamdır; benim şahsım-

da taşınıyor, nereye gidersem oraya. Bu benim için bir sanattı.

Ben kışlaya vardığımda zaten Hitler bazı yerleri istilaya başlamıştı. Ben orada hangi branşta kalmam gerektiğini anladım. Çünkü Fransa, Yunanistan, Balkanlar... Adım adım ilerliyor... Bir yerden direktif bekleyemezsin. Kafanda marksizm, şahsında sınıf. Bize vurursa ne yapacağız? Bizim burjuva buna direnmeyecek. Biz yapacağız.

Ve işte orada ben, hemen meziyetlerimle kendimi kabul ettirdim. Çürümeye bırakılmış Stoverleri çalıştırarak çok sağlam bir yer edindim. Artık orası için vazgeçilmez bir adamdım.

İşte biz olaya böyle yaklaştık. Gittiğimiz her yerde o yıllarda böyle çalıştık.

Askere gittiğim tarih Haziran 1941. Beşiktaş Köyiçinde oturuyorduk Hatice ile. Kızımız Birsen 16-17 aylıktı. Ortam karmakarışıktı. Ekmek karne ile. Burjuvalar, yeni iş açmak şöyle dursun, mevcutlarını bile kapatıyorlar. İşsizlik, sefalet her yerde. Tüketim malları gizlenmiş, karaborsada. Halk 100 gram şeker bulamıyor, bulsa parası yetip de alamıyor.

Beşiktaş'taki askerlik şubesine Hatice ile gittim. Teslim olduk. Oradan beni Sirkeci'ye gönderdiler. Bir iki gün kaldım orada. Sonra bana 5 tayın verdiler. Şeker, üzüm yok. Kıtlık var, başka bir şey vermiyorlar. Hatice benimle Haydarpaşa'ya kadar geldi. Beş tayının üçünü onlara verdim. Yani Hatice ile Birsen'e. Ne Hatice'de ne bende yok ki elli kuruş, kız benimle İzmit'e kadar gelebilsin. Babası İzmit'te fırıncı. Ne zamandır çalışamıyorduk, perişandık. Polis ise sürekli arkamızda. Nereye gitsek, ne yapsak vesile arıyor almak için. Kamplara götürecek, sürgüne gönderecek. Polisler komünist arıyor her yerde. So-

nunda gizlice gidip askeriyeye teslim olduk. Bu yolu bize Ş. Hüsnü açtı. Bize örnek oldu. İyi de yaptı.

Vagonlar hareket etti. Onlar ağlaya ağlaya Şaziye'nin yanına gittiler, Beşiktaş'a. Ben, tren İzmit'e varmadan Darıca, Yarımca civarlarında bir gazete aldım. Ucuzdu o zamanlar, bir gazete alabildim. Cumhuriyet miydi, Tan mıydı, hatırlamıyorum. Tan olabilir. Sabiha'lar çıkarıyordu o zaman. Bir baktım. Hitler Sovyetlere saldırmış. Yıl 1941 Haziran.

Gazetede okudum bunu. Vagonlar tıka basa dolu. Hayvanlar gibi üst üste yüklenmişiz. Birer kaput verdiler bize. Öyle bir haldeyiz.

Ben, farkında olmadan bir bağırdım: "Ulan bu Hitler deli mi oldu be?" Herkes bana baktı şöyle bir. Ama bu tavrım şu inanca dayanıyor: Benim için bir komünist bin kişi. O kadar maharetli, o kadar cesur, o kadar kavgacı. Bu benim içime sinmiş. Bu Polonya'da, Bulgaristan'da, Romanya'da o kadar komünist var. Buralarda ne yapabilir Hitler'in orduları. Geçecek Sovyetlere. Ne demek bu, dedim. Deli, dedim, bu pezevenk. Yani o kadar inancım var. Doğal bir şey. Bir adam bin adama bedel. Sen buna nasıl karşı gelebilirsin? O inanç ve duygularla günler sonra Sarıkamış'ta oldum.

Sarıkamış'a geldim. Hâlâ torbalar elimizde. İçinde sivil giysiler.

Askeri kışlaya girdik. Kalabalık. Bir baktım meydanlıkta bir yığın araba. Stoverler. Küçük arabalar. Arazi arabaları. Bir insan boyunda, zırhlı arabalar.

"Ya, ben bu arabaları kullanırım." Yüksek sesle. Amacım kendimi hemen ortaya koymak. Sonra da kabul ettirmek. Adam, Hitler, kapımıza dayanmış.

Bu bağırışımı duyan subaylar, başçavuşlar yanıma geldiler. "Nasıl kullanırsın, anlar mısın?" türünden sorular.

Bak işte bir komünist... Evet, kullanırım, dedim. Hemen çıkardım ehliyetimi. Şimdiki gibi bir trafik yoktu o zamanlar. Sultanahmet'te bir karakol vardı. Merkez. Yokuşu çıkarken. Orada bir doktora muayene. Tulumbacı ehliyeti veriyorlardı ama nihayetinde ehliyetti işte. Elime geçti mi araba kullanıyordum ama zor geçerdi. Bir Şoför Halit vardı ama onunla da temas edemiyordum. Sonraları onun arabasında çalıştım geceleri.

Neyse, kullanırım, dedim. Hemen o subaylar harekete geçiyor. "Çıkarın bir araba." Bir arabayı açıyorlar. Çift difransiyelli. Hem önde, hem arkada. Arazi vites. Motorları güçlü, altı silindirli. Dağa çıkabilirsin. Devrilse bile bir şey olmuyor. Örtmüşler muşambayla bunların üstlerini. Kar kaplamış. Kullanacak insan yok. Çürüyorlar orada. Göndermiş Alman gestaposu bunları. İnönü buna, Hitler'e, ben sana asker vermem; un, şeker, erzak veririm, demiş. O da bunları vermiş İnönü'ye.

Ben girişiyorum işe. İki saat sürmedi, arabayı yerinde çalıştırdım. Su koydum, yağlarını ölçtüm. Tozlarını, iyice temizledim. Bujilerine baktım, kontrol ettim çalışıyor mu? Pistonlar emmesini yapıyor mu? Siboplar iniyor mu? Pistonlar sıkıştırıyor. Bujileri koymuşundur, aksanı madeni yaptırıyorum. Yani bujinin yanındaki cereyan var ya. Cereyanın dibine getiriyorum demir maddesini. Çevirdikçe ne yapıyor. Konjenktör de harekete geçiyor. Geldikçe cereyanı da harekete geçiriyor. Gelip çat vuruyor. Çeviriyorum kolu, gelip çat vuruyor. Yani işgal ediyor. Bütün bunlardan sonra arabayı iki saatte çalıştırdım. Ortalık bayram yerine döndü. Bindim arabaya. Kimseyi almadım yanıma. Bel boyu kar. Askerler peşimde koşuyor.

Şoför yok. Türkiye'de şoför yok denecek kadar az. Ben dalga geçiyorum arabayla. Milletin hemen dikkatini celbetmek amacıyla.

Geldim geriye. Sevinçli subaylar. Hemen etrafımı sardılar. Nerelisin, vesaire soru yağmuru. "Çok sevmeyin, çok rağbet etmeyin şimdi bana." Açık konuşuyorum: "Şimdi evraklarım gelmiştir, okuyacaksınız. Bana komünist derler. Ben işçilerin mümessiliyim. Ve bir Çanakkale savaşçısının, gazisinin oğluyum." Şaşırdı bunlar. Nasıl olsa bir gün öğrenecekler. Açık davranıyorum. Böylesi iyi oluyor.

İlk günden böyle bir giriş yaptık. Komutanlara çıkardılar. İlk günden ne bir talim ne bir şey. Saclardan bir langar yaptılar. Tamirhane. Orada hem arabalara bakıyorum, hem de askerlere talim.

Subaylardan bir komisyon kuruldu. Bir de ben varım aralarında. Subaylara bile şoförlük öğretiyorum. Askerlere vurana öğretmenlik yok, diyorum. Bir de ona kadar sayamayan o zavallı kürtlere, hem sayı öğretiyorum, hem konuşma, hem de şoförlük. Askerlerin hoşuna gidiyor. Subaylara, vurmakla öğretilmez bu iş, diyorum. Söz ile yapacağız. Bu tavrım, kişiliğim yayılıyor: Bizim öğretmen, askeri seviyor.

Söyledim ya... Tehlike kapıda. Böyle ufak ufak askerleri tesir altına almak. Vatan sevgisi vermek. Hitler'i onlara anlatmak.

Orada bir çavuş ve onbaşı dövmek zorunda kaldım, çünkü askerleri dövüyorlardı. Bana ne bir mahkeme, ne bir ceza. Alagöz isminde koca bir çavuşu bir yumrukta yere serdim. Herkes şaşakaldı.

Her üç ayda bir ehliyet verme. Sivillerden toplanan bir

kısım arabalar getirildi. Onları pistte dolaştırıyorum. Ben orta yerde, sen şöyle, sen böyle.

Herkesi canla gönülle yetiştiriyorum. Hem insan olarak, hem şoför olarak. Bir gün hiç unutmam, bir yığın Kürt, cenazeye mi gidiyor, nereye. Böyle kadınlı, kızlı, erkekli. Ama perişanlar. Bize de birkaç gün evvel yeni elbise dağıtıldı. Bir depoda eskiler. Gittim oraya. Depo sorumlusuna, Namık, dedim, eskileri buraya getir. Herkes benden titriyor. Biliyorlar kimseye hakaret etmem. Kimsenin hakkını da yemem.

Hemen çağırdım benim talebeleri. Bir el ettim onlara. Çıkarın elbiseleri. Verin birer tane. Aman çavuşum, onbaşım yapma. Gidin tugaya şikayet edin. Dağıttık o yoksul insanlara. Birkaç saat sonra çağırdı tugay. "İdris ne yaptın?" Başkası laf söyleyemiyor. Tugayı ben taşıyorum. Herifi her yere götürüyorum. Ne yaptın yahu Erdinç? Tugayım, orda çürüyordu bunlar. Paçavra yapıp topları siliyorlardı. Fukaralara verdik, kötü mü oldu? Bir şey demedi. Bunu yapacak gücüm vardı.

Bir gün yine, bakınız, dedim, tugayım, bu Hitler eğer Karadeniz'den buralara saldırırsa veya girerse, bu bizim askerimiz, bunları buraya bırakmaz, dedim. Yani emir falan almadan bunu yapar. Bu gavurlara bu toprakları çiğnetmeyiz, dedim. Çünkü bunlar buraya bir girerse, bütün Ortadoğu, bütün Doğu, elden gider. Buraya girerse bunu yaparlar. Bütün dünyayı istila ederler. Onun için bu asker bunlara yer, yol vermez. Ben şahsen ölürüm, bu toprakları bu gavura çiğnetmem, dedim. Gülüyor. Hoşuna da gidiyor bir taraftan.

Biz bir taraftan da, arkadaşlarla irtibatlıyız. Mustafa Kolkır var. Aynı garnizondayız. Hep birlikte komünistler askere gittiği için birbirimizi oralarda da bulduk. Hüseyin

Avni, ki o Nazım'la da yattı, Selahattin Barışık var. Musa çavuş var. Hüseyin Avni tabildota bakıyor. M. Kolkır yazıcı. Ben şoför. Tam teşkilatı kurduk. Askerlerle konuşuyoruz. Kürtlere, siz aldatıldınız, sizin istiklaliniz verilmedi, diyoruz. Güvendiklerimize tabii.

Bir gün hiç unutmam, girdik bir mağaraya. Kürtler yaşıyormuş orada. İki inek. Bir sürü çocuk. Generali de indirdim oraya. Bütün o Ağrı dağının oraları falan geziyoruz. Kars'a gidiyoruz. Teftişe çıkardı. Emirler verirdi. Ne olursa olsun, tugayım, deyip indirdim oraya. Bizi görünce bir şaşırdılar. Bakırda süt getirdiler. "İşte bunlar da bizim insanımız, bunlara niye bakmıyorlar, niye buralarda medeniyet yok. Hayata bak. Ben bir Çanakkale savaşçısının oğlu olarak, düşünemiyorum, biz bu topraklara bunun için mi kan döktük. Bunların istikbali, hürriyeti..." Böyle bakıyor bana. O bakırdaki sütten de içirdim, iç gönülleri olsun, dedim.

Bütün bu hareketlerin güzelliği Ş. Hüsnü yoldaştan başlıyor. Eğer o bize yol göstermeseydi biz bunları yapamazdık. Oralarda teşkilat kurmak. O dağları görmek. Bunları yapamazdık. Kendisi de bir yandan, biz askerde iken, R. Fuat ile teşkilatı hazırlıyor.

Bu sıralarda savaş devam ediyor. Hitler, Sovyetler'de ilerliyor. Her şeyi izliyoruz, haberimiz oluyor. Stalin, yakın, yıkın, geri çekilin, diyor, karşı koymayın. Deli mi oldu bu Hitler, demiştim ya. Onu içeri çekiyor. Nitekim başarılı oldu bu taktik. Onu o soğuk bölgeye soktu. Ondan sonra çıktı Stalin yoldaş, haydi kadın yoldaşlar, haydi erkek yoldaşlar, bir karış geri gitmek yok. Burada boğacağız Hitler'i. Motorları bile donup kaldı o bölgede. Stalin yoldaş, hakikaten büyük adam, takdir edilecek adam, işçi sınıfının babası. İşte, onun için, türlü şeyler... Sibirya'ya

göndermeler. Elbet gönderecek. Sen hainlik yapıyorsun. Büyük adam. Bir-birbuçuk ayda geldi Berlin'e bayrağı çekti. Onlar 3-4 senede oraya geldi. O ise birbuçuk ayda. Ama dava bitmedi ki. 5. Kol her yere girdi. Sonra da bunun sonuçları çıktı tabii.

Biz askerde kurduğumuz o teşkilat ile komünist faaliyet yapmadık. Hitler'e karşı herkesi birleştirmeye çabaladık. Bunun için savaşmak gerektiğini söyledik. Zaten ben her altı ayda bir izin kullandım. Her altı ayda bir bana bir ay izin verdiler. Böyle bir imtiyaz görülmemiş bir şey. İzmit'te parti çalışmaları sürüyordu. Parti devam etti. Ben her dönüşte taze haberler ve taktiklerle döndüm askeriyeye.

Böylece üç yıl askerlik yaptık. Ben askerdeyken o güzel kız Şaziye de öldü. Onun cenazesine de gidemedim.

Beni terhis ederken, şoför öğretmenliği teklif ettiler. Yüzbaşı maaşı vereceğiz, istediğin kolorduyu seç, dediler. Bana da cazip geldi bu. İzmit'te 6. Kolordu var, orayı istedim.

Hemen bir evrak hazırladılar. Bir dosya. Bunun içine her şeyi yazdık. Bunu gidip paşaya kendi elin ile teslim edeceksin. Sene 1944. Geliyorum, biraz evde istirahat ediyorum. Sonra o evrakla doğru kolorduya. Emir subayı istiyor evrakı. Bana, yok, katiyen vermeyeceksin dendi, bak üstünde ayyıldız var, mahrem, paşaya kendi elimle teslim edeceğim. Söylüyor girip içeri. Gelsin. Giriyorum, bir selam, bir künye. Evrakı veriyorum. Oturuyor. Otur, diyor. Oturmuyorum. Çağırıyor zile basıp emir subayını. Tamam, diyor bana. Bak, şimdi evini, Yanık'da subay evleri var, oraya cemse ile taşıyın.

Hakikaten cemse geliyor, eşyalarımızı, Ankara'ya giderken yolun kenarındadır Yanık, oraya taşıyoruz, lojmana.

Parti ile irtibat var, çalışmalar sürüyor. Aksama yok. Bu Boz Mehmet getiriyor neşriyatları. Ara sıra İstanbul'a gidip M. E. Ruşen'den alıyorum. Bir pezevenk var, Yıldız Bakan, o benim muavinimdi, ona çok önem veriyordum, orda toplanıp okuyoruz neşriyatları. O dönemlerde Mihri Belli var. Gelmiş, Gençlik Birliğini kurmuş. Onların neşriyatını falan da okuduk. Sonra 1946 olmadan Mihri bırakmış gitmiş.

İzmit'te illegal çalışma sürüyor. Her cumartesi pazar İstanbul'dayım. 1938'den beri Kocaeli aksamadan çalışıyor. Neden? Tevkifat verdirmiyoruz. Polis kuduruyor. Şaziye vardı. Bizimle dayak yemişliği var, konuşmaz.

Benim Yanık'da şoför hocalığım iki yıl kadar sürdü. Bu sırada hayatından en çok memnun olan, Hatice idi. Refah içinde. Subay eşleri ile. Hep sonradan o günlerini aramıştır. Bana da çok kızmıştır. Yüzbaşı maaşı. Bedava lojman. Bir sürü erzak. Doğrusu o refahı bir daha hiç göremeyecekti.

VI

Şefik Hüsnü, kısa askerliğini bitirdikten sonra dışarı çıkmadı. Teşkilat işlerine el attı. Hareketi toparlamaya çalıştı.

1946 yılında ortamı değerlendirerek Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurdu. Hemen akabinde ise sendikaları.

Biz o sıralarda Kocaeli'nde illegal faaliyeti sürdürüyoruz. Ama TSEKP'ni de merakla izliyoruz. Bir gün İzmit'e İstanbul'dan Topal Hasan geldi. Seni Boz Mehmet, Bulgar mezarlığının duvarının dibinde, Harbiye'de, şu gün, şu saatte bekliyor. O randevuya, o saatte, ben ta Yanık'tan gelecem, o dakika orada olacam. Komünist randevusu.

Geliyorum Bulgar Mezarlığına, bakıyorum Boz orda geziniyor. Orada 10 dakika durur, 20 dakika durmaz. "Ne var yoldaşım," diyorum. "Ben artık sana neşriyat getirmeyeceğim. M. E. Ruşen getirmeyecek. Sen şimdi legale çıkıyorsun. Ş. Hüsnü seni çağırdı." Ben şaşırdım. Birincisi legale çıkmak, ikincisi Şefik Hüsnü'yü şahsen tanımıyorum. Beni tanımaz. Ama tabii biliyor illegal il sekreteri olduğumu.

Şefik Hüsnü... Komüntern'in bilmem nesi. Dimitrof'un yoldaşı. Beraber neşriyatlarını okumuşum.

"Bak, bu sokaktan girersin, orda iki üç tane sokak var, bu sokaktan girince dön, iki üç apartman yürü, göreceksin kapıda Ş. Hüsnü yazar", dedi.

Boz da pek memnun değil bu işten. O istiyor Kunduracı Hüseyin veya bir başkası olsun. Memnun değil bu işten.

Buldum apartmanı, çaldım zili. Çıkmaz mı Fırıncı... Ohh... Gel benim aslanım. Beni öptü. Zemin kat. Bir baktım Ş. Hüsnü iniyor merdivenlerden. Ayağında terlikler. İlk görüyorum. Evet, İdris yoldaşımız... Bir sarıldı bana. Hoş, sohbet. Ne güzel iş yahu...

Hazırlamışlar her şeyi. Kesin geleceğimi biliyorlar. Bir bölük TSEKP kırtasiyesi. Bir bölük sendikalar. Yalnız imza atılacak. Matbu. Her şey hazır. İmzalar atılıp verilecek idare amirine, şefine, neyse. İlgili mercilere.

İki bagaj böyle... İdris, böyle böyle... Legale çıktık. Merkezi kurduk. Kocaeli'ni de sana havale ediyoruz. Ben döndüm, nasıl olacak Ş. Hüsnü yoldaş, ben askeriyedeyim, başka güvenilir bir arkadaş yok mu? Böyle rahat, samimi söylüyorum. İllegal yürüyordu, legal olmaz askerlikle beraber. Şimdi açıkta olacağız. Herkes görecek, bilecek. İllegalde ne bilecekti beni subaylar...

Şefik Hüsnü, şöyle kollarını açtı, dikti gözlerini bana: "O sana kalmış bir şey." Fırıncı da öyle. Evet, artık böyle İdris. Bunun üzerine ben, tamam tamam, dedim, bir dakikalık tereddüt yok. Böyle münasip görülmüş, tamam. Samimi olarak. Ve o kadar rahatlatmışım ki onları, sonra anlattılar bunu bana.

Aldım bagajları. Bindim trene. Ben, M. E. Ruşen, İ.

Bilen ekibindenim. Demek bu Ş. Hüsnü biliyor. Abbas'la olmuşum. Haliyle bu vazife bana düşmüş. Geldim gece Kocaeli'ne. O iki bagajı kayınbiradere teslim ettim. Yaşar, bunları kimse görmesin, bilmesin. Tamam enişte. Ertesi gün, hemen istifamı verdim. Şaşırdı subaylar. Yok, dedim, kesindir. Geldik Kocaeli'ne. Yine benim "illegal paralar."

Gittim arkadaşlara. "Arkadaşlar, TSEKP kuruldu merkezde. Legal. Biz de artık legale çıkıyoruz. Kocaeli'ni kuracağız. Sendikalar kuracağız. Artık illegalite yok. Böyle açıktan çalışacağız. "

Kocaeli'nde illegaliteyi tamamen tasfiye ettik. Ama, İstanbul'da böyle olmadı. Orada bir illegal çekirdek korundu.

Hemen bir bina buluyorum. Altı aylık kirayı peşin veriyorum. Para var. Askeriye'de biriktirmişim. Boya, badana, masa... En merkezi mevki. Müracaatımızı yapıyoruz. Tabelamızı asıyoruz.

Ardından İstanbul'a Ferit Kalmuk'a, C. Benneci'ye, matbaaya gidiyorum. 35 X 50 kutrunda afişler bastırıyorum. Çift sürüyor köylü. Bir tarafta inek koşulmuş. Bir tarafta gözüküyor çarıktan parmağı çıkmış. Kara sabanla. Pulluk değil. Çift sürüyor. Böyle bir afiş.

Tam Kocaeli'nin pazar gününe denk getiriyorum. Çünkü civar köylerden o gün kente pazara geliyorlar. Koca ağaçlar var. Benim koltuğumda afişler. Bir arkadaşta merdiven. Daya oğlum ağaca. Elimde çekiç. Çiviyle o afişleri ağaca çakıyorum. Bugünkü aklım olsa böyle yapmam. Başka şekilde yapıştırırım. Belimde şöyle tabanca, Fransız. Şefik Hüsnü bilse beni cezalandırır. Kendi inisiyatifimi kullanıyorum. Müdahale edilirse... O da ayrı. Olay çıkacak. Daya oğlum şu ağaca. Dayıyor. Koltuğumda afişler. Bak onlara vermiyorum. Gelirlerse tevkifat ol-

masın. Hesaplı, tedbirli olup her şeyi üstleneceksin. Bütün o ağaçları, pazaryerini güzelce donatıyoruz. O afişleri gören halk tabii şaşırıyor. Kendileri onlar. Partilerini kurmuşuz.

Parti binası tutulup, o afişleri de asınca topladım arkadaşları. Sen Mustafa İstaş, parti başkanı. Sen Yıldız, onun muavini. Ki o benim muavinimdi. Sen muhasebeci. Sen neşriyat. Sen teşkilat. Böyle, böyle... Bana artık sokakta selam vermeyeceksiniz. Şaşırdı bunlar. Ee, ne olacak? Ben sendikaları kuracağım. Bu adamlar oranın insanı. Şaziye ve Hüseyin dışında merkez ile ilişkisi olmamış Kocaeli'nden kimsenin. Bunları özellikle seçiyorum. Ben ayrıldım. Onlar kendi teşkilatlarını yürütmeye başladı.

Hemen gidip bir kahvenin üstünü tutuyorum. Orayı da düzenliyoruz. Sonra doğru Selüloz Sanayi Fabrikası'na gidiyorum motorcu, tesviyeci, direksiyoncu. Buyrun size bonservislerimi de göstereyim. İstediğinizden imtihan edin, muvaffakiyet gösterirsem alın. Tesviyeden ediyorlar, şahane bir iş çıkarıyorum. Bayılıyorlar. Tamam. Bana neredeyse yüzbaşı maaşına yakın bir ücret verecekler. İşçi tulumum üzerimde. Tezgahtayım.

İşler yolunda. Salih isminde bir arkadaşı buluyorum. Hafta sonu, o fabrikada çalışıp da, sakat kalmış insanları gidip köylerinde buluyoruz. Kolu kopmuş, ayağı kopmuş. Karşılıksız dışarı atılmış. Hemen Salih resimlerini çekiyor onların. O resimleri alıp doğru İstanbul'a gidiyorum. Kalmuk'a, Benneci'ye. Hemen beyannameleri basıyoruz. Altına sendikanın adresini yazıyoruz. "İşçi sendikalarının altında toplanın. Yoksa akıbette bunun gibi olursunuz." Bir üzüm sepeti. Altta beyannameler, üstte üzümler.

Fabrikaya sokuyorum beyannameleri. Tam vardiya sı-

rasında. Tezgahın altından çıkarıyorum. Ve hızla dağıtmaya başlıyorum.

Haydi arkadaşlar, işçi sendikaları birliği etrafına. Yoksa akıbetiniz Hasan, Mehmet gibi olur. Şarlo gibi. Yıkılıyorum, kalkıyorum. Hızlı. Alın okuyun. Daha 25 günlük işçiyim orada. İşçiler, kendi arkadaşlarının halini görüyorlar. Heyecan, hareket. Doğru yemekhaneye fırlıyorum. Bir şey kalmıyor beyannamelerden.

Fırladım bir masanın üzerine. Kimse tanımıyor. Birkaç partili var. Onlara da söylemiştim. Beni kitle içinde tanıyacaksınız. Beni onlarla kucaklayacaksınız. Toparlanıyor işçiler. Öncelikle size şunu söyleyeceğim. Birazdan polis gelecek beni sille tokat götürecek. Hiç müdahale etmeyin, hiç korkmayın. Ters geliyor şimdi bu hareket değil mi?

"Siz sendikaları kuracaksınız. Müdahale ederseniz polis sizi de alır, kuramazsınız. Bırakın. Beyannamede adres yazılı. Bina tutulmuş. 6 aylık parası verilmiş. Hemen orada toplanın. Kendi temsilcilerinizi kendiniz seçin." Kadınlı erkekli bir kitle. "Kim dürüst, kim namuslu iyi bilirsiniz. Onları seçin. Kim işçi hakkını savunuyor, siz iyi bilirsiniz." Önceden hakikaten kimseyi ayarlamadık. Var arkadaşlarımız, ama, kendilerini seçtirebilirse olur, yoksa olmaz. "Bakın, eğer bu sendikaların etrafında toplanmazsanız, işte arkadaşlarınızın akıbeti sizi bekliyor. Kolu kırılmış, bacağı kesilmiş. Çarklar arasında kalmış. Köylerinde sürünüyorlar şimdi. Zavallı adamlar. Ne yapacağız? Sendikalarımızı kuracağız. Kanun müsait artık. Ve memleketin her tarafında kuruluyor mantar gibi. Biz de Kocaeli'nde tüm mesleklerde sendikalarımızı kuracağız. Biz seçeceğiz temsilcileri. İyi insanları biliyoruz." Gerçekten ben bunları söylerken düşünmüyorum, bu Müslüman, bu Kürt, bu bilmem ne, herkes eşit, herkes işçi, hep beraber

teşkilatlanma, mücadele etme. Halkı nazarı dikkate alıyorum ben.

Ben bu konuşmayı yaparken, küt diye polisler geliyor. Beni sille tokat masadan indiriyorlar. Ve ben bağırıyorum, "Gelmeyin, gidin sendikayı kurun." Götürüp atıyorlar nezarete. Bu Kocaeli'nde ilk polise düşüşüm. Sicilim de gelmiş tabii. Sert bir adam olduğum yazılı orada. "Beni öldürseniz de bana para etmez." Sille tokat beni döverlerken söylüyorum.

"Kanun var, çıkmış. Her yerde kuruluyor. Niye burda da kurmayacakmışız?" Adamlar bana Sansaryan Han'daki gibi davranmıyorlar. Kaba dayak. Falaka yok. Netice, orada 2-3 gün kalıyorum. İstanbul'a falan soruyorlar herhalde, sonra da salıyorlar.

Kir pas içinde çıkıyorum. Eve gitmiyorum. Sendikaya yöneliyorum. Sokakta tanıyanlar etrafıma birikiyor. Beraber sendikaya gidiyoruz. Geçmiş olsunlar. Bir şey yok. Yolumuza devam edeceğiz. Çaylar geliyor. Beni yeni tanıyor işçiler. Partililer geliyor. Gece onikiye kadar kalıyorum sendikada, konuşmalar uzuyor.

Yaşar beni evine götürüyor. Orada temizleniyorum. Ertesi gün yine sendikaya. Bir bakıyorum, mahşer günü. Duyan gelmiş. Herkeste bir heyecan, bir hareketlilik. O insanların da böylece sevgilisi oluyoruz.

Aybaşı oluyor. Ben 25 günlükken atılmışım polisin alması ile. Maaşları alıyorlar. Ben gidip almıyorum. Bir poşi içinde getirip önüme bir miktar para atıyorlar. "Nedir bu?" İşçiden toplamışlar. Buradan dayak yiyerek çıkarılan arkadaş için, diyerek.

Çok iyi yaptınız. Benim mi bu para? Senin. Ben de bunu size teberru ediyorum. Derhal şurada bir masayı işgal edin ve bu parayla Selüloz Sanayi Sendikasını kurun. Se-

çin temsilcilerinizi. Sonra sizin yardımınızla Nakliyat işçileri sendikalarını... Nakliyat işçilerinin yardımıyla tütün işçileri sendikalarını... Ve bu para böyle yürür...

Her sendikaya ayrı bir bina tutmuyoruz. Büyük bir yer. Her sendikaya bir masa. Ve böylece Kocaeli işçi sendikaları birliği. Sekreteri olarak da beni seçiyorlar.

Gıpta ediyorlar bana. Seviyorlar. Dürüst adam. Şu kadar ücret alıyordu. Tesviyeci, motorcu, bilmem neci... Hüseyin Kavala ile kavgamız da duyulmuş. Fırıncı, ekmekçi Yaşar'ın damadı olduğumuz da tahakkuk ediyor. İstanbul'dan geldiğimiz de.

Sendikalarımız kuruluyor, toplantılar yapıyoruz. Sendika gazetemiz geliyor. Benim yazılarım çıkıyor. Bana teşekkürler geliyor Ankara'dan, Zeki Baştimar'dan. Sendikacılıkta faal Kocaeli diye. Tebrik ediyoruz Kocaeli'ni. Gazetenin adı Sendika, İstanbul'da çıkıyor.

Geliyor 30 Ağustos bayramı. Bu bizim için bir fırsat. Hemen bunu değerlendirmeye alıyoruz. Bir yazı yazıyorum, bir mühür, bir imza. Belediye Reisi Kemal Bey, ona. Bahçelerden çiçek toplayıp çelenk yapacağız. Aynı yolu İstaş'a da gösteriyorum. Aynısını o da yapıyor. Demokrat Parti'liler kuduruyor. Mebus olan bir Saadettin Yakın var. O kuduruyor. Onlar bu işi parayla çeviriyor. Parayı bastırarak ilin başına geçme yarışındalar. TSEKP kurulmuş. Sendikalar Birliği kurulmuş. Esat Adil'in partisi yok burada.

Ve biz 30 Ağustos kutlamalarına bir büyük kortej, Nakliyat işçileri, azamız olsun olmasın, kalabalık bir kitle ile katılıyoruz. Çelenklerle yürüyoruz. Bando mızıkasının arkasındayız. Hiç unutmam, gıcır gıcır kahverengi elbiselerim var. En önde kadınlar. "Yaşasın işçiler." Önce kadınlar, sonra erkekler bağırıyor. O çelenkleri koyuyoruz

artık. O ipek sancak benim üç adım arkamda. İstaş, erkanıyla birlikte sendikaların arkasında. Böylece bir gösteri de yapmış oluyoruz.

Faaliyetler sürerken, Aralık ayında bir haber geliyor, merkezde partimizi ve sendikaları kapatmışlar. İrtibatımız var, sağlam. Hemen illegaliteye geçiyorum. Hemen ev basılıyor. Büyük bir resmim asılıydı duvarda. Duvardan onu alıyorlar. Bir de yazı iliştiriyorlar ona. Vurur, kaçar, cesur, korkmaz, Stalin'dir. Aynen bu laflar. Bütün şubelere, 6. Şubeye, trafiğe vermişler. Şimdi nereden biliyorum bunu. Seneler sonra gözlerimle gördüm. 30 sene sonra okuyor polis. Ama takdirlerim de var, diyorum. Para, mücevherat bulmuşum, getirip vermişim. Ama komünistsin. "İşte komünistler dürüst. Komünist demek bu. Esas vatandaş biziz. Adil, müsavi bir yaşamı temin etmeye çalışıyoruz. Bak sen burada 16 saat çalışıyorsun. Biz senin 5-6 saat çalışıp çoluğuna çocuğuna gitmeni istiyoruz. Bunun için de bize komünist deniyor." 30 yıl sonra gördüm o resmimi, o iliştirilen yazıyı, takdirleri. Hoşuma gitti. Komünistliği görsünler. Mis gibi, değil mi?

Kocaeli'nden kaçınca Gölcük'e geldim. Gölcük'te bir Süleyman'ımız var. Ona uğradım. O dedi, burada askeri lojmanlar var. Şoföre de ihtiyaç var. Senin durumunu bilmezler.

Başvurdum, rüşvet beklediler ama vermedim, kalifiye niteliğimle girdim. Radarların falan olduğu bu yerde şoförlük yapıyordum. Fakat şef ile işe girerken yaptığımız sürtüşme sürdü. Bir gün adamı, bir vesileyi değerlendirerek güzelce dövdüm. Beni paşanın karşısına çıkardılar, bana ilk lafı:

"Muştayla mı vurdun?" oldu.

"Hayır, yumruğumla, tenezzül etmem öyle şeylere"

dedim. "Yalan da söylemem. Şu kadar sene askerlik yaptım. Şu kadar sene şoför öğretmenliği. "

Adam paşa. Anladı dürüst konuştuğumu. Hemen bir yazı yazdı, beni suçsuz gösteren bir yazı. Yüzbaşı o yazıyı aldı götürdü jandarma karakoluna. Beni bahçede beklettiler. Sonra gelip bana, serbestsin, dediler. Bir 20-25 gün çalışmıştım orada, hiç para alamadan ayrılmış oldum oradan da.

Süleyman ile irtibat kurdum yeniden. Haber saldım Hatice geldi. Ondan son havadisleri aldım. Bir iki gün kaldıktan sonra Hatice'yi İzmit'e geri gönderdim.

İrtibat kurmam gerekiyordu. İstanbul'a gitmeye karar verdim. Bin bir meşakkatle İstanbul'a vardım.

TSEKP kapatılınca ortada kimse kalmadı. Ancak yine de benim gibi bir kaçağın kadrolarla temas kurabilme imkanı olabilirdi.

Şimdi hâlâ faal olan Kadıköy iskelesinde başladım hamallık yapmaya. Asıl maksadım, öncelikle M. E. Ruşen olmak üzere, bir partili yakalamaktı. Bir de tabii karnımı doyurmam lazım. Geceleri orada burada, Emine'nin mezarında yatıyorum. Bir gün, çok perişan durumda olduğum bir gün, babama gitmeye karar verdim. Sabahın çok erken saatlerinde Unkapanı'nda, şimdi tiyatro olan yerin altında mahzenler vardı, babam orda kalıyordu, gittim. Analığım vardı evde, babamı sordum, az önce Aksaray'a doğru çıktığını söyledi. Ben hemen yetişeyim, diye fırladım. Sabahın çok erken saatleri idi. Etrafta kimseler yoktu. Birden ilerde bir çöp yığınının üstünde başında puşi gibi bir yazma sarılı bir adam gördüm.

Bir baktım babam bu. Elindeki bir çantaya ekmek parçalarını topluyor.

"Baba sen ne yapıyorsun" dedim birden.

O beni görünce şöyle bir baktı süzdü beni. Aslında ben ondan daha perişandım. Üstüm başım kir pas, saç sakal karışmış. Açlıktan ne hale düşmüşüm.

Babam bir ekmek parçası ısırdı, sonra bir parça ekmek de bana uzattı.

"Ye, dedi, açsındır. "

Ben bir ekmek parçasına, bir babamın hâlâ çöpleri karıştırmasına baktıktan sonra, ekmeği ısırdım, ben de yedim.

İşte bu olay aslında benim için bir trajedi idi. Ben, şoförlük yaparken, öğretmenlik yaparken, hiç babamın bu durumlarda yaşıyor olabileceğini düşünmemiştim. Babam aklıma bile gelmemişti.

Bu olayla ben şunu anladım. Varımı yoğumu mücadeleye, partiye veren ben, babasını da çöplükten ekmek toplamaya mecbur bırakıyordu. Ama ben, biz, bu kavgaya böyle bakıyorduk. Başka türlü bakanlar da vardı. Onlar giyimlerini, yemelerini içmelerini, ev bark, bilmem ne sahibi olmayı, kavga için, parti için feda etmemişlerdir. Etmedikleri için onlara kızmadım. Ama onlar öyle, ben böyle yaşadım. Kavgayı öyle anladım. Bu da bilinsin istiyorum.

İstanbul'a geleli yirmi gün olmuştu. Hakikaten düşündüğüm gibi M. E. Ruşen'i Karaköy iskelesinde yakalıyorum. Beni görünce şaşırıyor ve tebrik ediyor. İşte örgütçülük budur. Bana bununla ilgili bir talimat, bir kural söylenmemiş, ben kendim, bu yolu buluyorum. Hemen beni alıp Karaköy'de bir terziye götürüyor. Nerede kaldığımı, halimi hatırımı soruyor. Zaten her şey vaziyetimden belli. O sıralarda Sultanahmet'teki Bizans mahzenlerini keşfet-

miştim. Bana biraz para veriyor. Yeniden görüşmek üzere ayrılıyoruz.

Sonra bir gün Unkapanı köprüsünde M. E. Ruşen ve Zeki ile üçlü buluşuyoruz. Zeki, toparlanacağız, diyor, kalan arkadaşlarla irtibat sağlayacağız. Durumu konuşuyoruz. Bunlar bana eski yazı ile yazılmış bir kağıt veriyorlar. Bunu, diyorlar, Boz'a götüreceksin. Boz'un İzmir'deki adresini veriyorlar. Bir de Halil Yalçınkaya'ya gönderiyorlar. O eski bir komünist. Onu Cağaloğlu'nda bulup, söylenenleri bildiriyorum. Oradan doğru İzmir'e gidiyorum. Boz'u, İzmir'de, Erenler gazinosunda buluyorum. Kağıdı veriyorum. Orada Cazım ve Soyka ile de görüşüyorum, ama asıl maksadımı onlara açıklamıyorum. Boz'a Edirnekapı'da buluşmak üzere randevu veriyorum. Ve geri dönüyorum İzmir'den.

İstanbul'a gelince önceden işgal ettiğim Bizans mahzenlerine bir süre yerleşmeye karar veriyorum. Kayınbiraderim Yaşar'a İzmit'e haber ulaştırıyorum. Bana bir kat yatak ve bir kilim yükle gel. Beyazıt Camii'nin duvarına gel. Şu gün, şu saatte. Ben seni karşıdan gözetleyeceğim. Beni görsen tanıyamazsın zaten. Yaşar hakikaten yatağı kilimi yüklenip geliyor. Birkaç gün sonra da Hatice'yi yine aynı yere gelip bırakıyor. Biz Sultanahmet mahzenine yerleşiyoruz. Hatice iki çocukla geliyor. Ben, bir taraftan iş arıyorum, bir taraftan bana verilen vazifeleri yapıyorum. Hatice ise hizmetçiliğe gidiyor. Ev temizliyor. Oradan hem biraz para, hem de çocuklara çorba getiriyor.

M. E. Ruşen ve Zeki ile buluşuyoruz ben İzmir'den gelince. Zeki bana İstanbul Vilayet Komitesi'ni kurma görevini veriyor. Bu sırada Boz, Edirnekapı'da verilen randevulara gelmiyor, gecikiyor, buluşma bir ay sonra ancak gerçekleşiyor.

Ben il komitelerini birlikte kurabileceğimiz arkadaşları saptıyorum. Zeki bunlara Neriman Hikmet'i katıyor. Onun hem yatacak kalacak yeri yok, hem de parasız pulsuz, diyor, onu sana emanet ediyorum.

Bu sırada Kasımpaşa'da tek oda bir ev tutuyoruz. Neriman'ı da oraya bizim yanımıza alıyoruz. Bir süre sonra ben şoförlüğe başlıyorum iş bulunca. Geceleri çalışıyorum.

1947'nin son aylarında, biz, Topal Yunus, Z. Kosova, Hristo Prodromis, Nihat Balyoz, Conga Ali, Neriman Hikmet ve ben, İstanbul Vilayet Komitesi'ni kuruyoruz.

Şimdi, benim bir araya getirdiğim arkadaşlar önemli. Bu mesele o yüzden önemli. Üzerinde biraz durmak lazım. Benim kurduğum Vilayet Komitesi, Boz arkadaşın partiden uzak tuttuğu kişilerden oluşuyor. Bu arkadaşlar Dr. Kıvılcımlı ile M. E. Ruşen ile çalışmış arkadaşlar. Bu yüzden M. E. Ruşen diyor ki, bilhassa Boz arkadaşın teşkilatlandırmadığı arkadaşları toparla. Mesela sayıyor: Baba Haydar, Troçki Mehmet, Deli Mehmet, Gandhi Nihat, İbiş Aydınlatan, Conga Ali, Haliç'teki Şevket Döndüren, Mustafa Kolkır, Hamdi Şamilof. Bunlarla temas et, bunları toparla, diyor M. E. Ruşen.

Çünkü bunlar Nazımcı diye, bilmem neci diye partiden dışlanmışlar. Şimdi burada çok kritik bir mesele var. Neden kritik? İşte Nazımcı olmaları. Bilmem neci olması. Bölünme yani. Ama bunu İdris tanımadı. Kim kavgaya girerse o benim yoldaşım. Aynı prensipler Ruşen'de de var. Hem Ş. Hüsnü'yü hem Nazım'ı severdi ama bazı insanlar arasında bu tür ayrılıklar vardı. İşte bunu kaldırdık biz. İşte buna yine İdris ve Ruşen cevap verdi. Boz Mehmet senelerce içerde yatanları almamıştır partiye. Nazımla yatanları. Neymiş, Nazımcıymışlar. Anlatabildim mi?

İşte Ruşen bunun önüne geçti İdris vasıtasıyla. Çünkü İdris'in hareket yapısında, komünist olsun da ne olursa olsun. Tek, pislik yapmasın. Ben hâlâ aynı taktiği savunuyorum.

Benim Nazım ile bağım İsmail'den gelme. İkisi aynı köken. Ben İsmail ile çalışmışım. Kimseyi ele vermemişim. Bana o arkadaşlar, Nazım'la yatanlar güvenir. İşkence görmüşüm, konuşmamışım.

Ve hakikaten bu arkadaşlara yaklaşınca, hemen kabul ediyorlar, bütünleşiyoruz. Kasımpaşa'da işçi muhitinde tuttuğum bir oda evde Neriman ile Hatice birlikte kalıyor. Kosova çevremizde. Durum böyle böyle. Onlar da, tamam, diyor.

Neriman Hikmet ile Zehra Kosova'yı neşriyat işlerine veriyoruz. Onlara Hristo Prodromis'i de bağlıyoruz. Bunlar böyle bir üçlü olarak çalışıyor.

Ben geceleri araba ile çalışıyorum. Eve bir uğrayıp para verip ayrılıyorum. Gündüz arabayı teslim edip, hem bu işlerle uğraşıyorum, hem de bir yerlerde biraz uyuyorum. Bu saydığım arkadaşları ilin etrafında toparlıyorum. M. E. Ruşen ile yukarı giden, sonra dilini kesen Deli Mehmet de var, ben münasebet kurmuyorum, ama çevremizdekilerden Haliç'teki Şevket, öteden beri Hikmet Kıvılcımlı'nın bir numaralı adamı. Böyle birkaç tane de işçi. Ortaköy'dekileri karıştırmıyoruz. Dar bir çevreyiz. Hem entelektüel, hem işçi, denenmiş bir kadro bir araya getiriliyor. Durumu İzmir'e de götürüyoruz. Soyka'yı ve Cazım'ı da bilgilendiriyoruz. Tamam, diyorlar. Tasvip ediyorlar. Kocaeli'nde Yaşar, Bursa'da Doktor Neşati, ki Nazım'ın bir numaralı adamı, onun yanında Münir Belen var. Avukattır o. Hadi ordan Samsun'a, Sepetçi Mehmet'e, bugün hâlâ yaşayan Şevket'e ulaşıyoruz. Şevket'in

ağabeyi var Mehmet, ona da. Bunları ayarlayıp bütün münasebetleri kuruyoruz. Kosova, İdris'e bağlanıyor. Diğer arkadaşlar ise hapiste.

Ve benim gece arabadan kazandığım para, hem bu gelip gitmelere, hem eve, hem de bu hapisteki arkadaşlara alınan yiyeceklere gidiyor. Peynir, yağ, harçlık... Bunları Topal Hasan'ın vasıtasıyla hallediyoruz. Bir defasında da Boz Mehmet ile.

Şimdi bir de neşriyat işi var. Onun da hikayesi ilginç. Elimizde 40 lira var. Makineyi kuracağız ama 70 lira. Bekliyorum Zeki ile buluşmayı. 30 liraya daha ihtiyacımız var. Zeki yerine karşıma Sadun Aren çıkıyor. Hiç tanımıyorum. "Beni Zeki gönderdi." Asistan daha o zamanlar. Neriman'ın vaziyetini falan soruyor. Normal, iyiyiz biz. Durumunuz nasıl? Çok iyi, yalnız sen Zeki'ye söyle, onun bilgisi var, matbaayı kuracağız, 30 lira eksiğimiz var. "Ben vereyim", diyor. Ben de, ver, diyorum, çıkarıp bana 30 lirayı sayıyor. Gider Zeki'ye anlatırsın, onun bilgisi var zaten.

Neşriyata girişeceğiz. Bütün illere ulaştıracağız. Ancak o zaman Komünist Partisi'nin varlığı, devam ettiği ortaya çıkacak. İçerdekileri bekleyecek değiliz. Ne kadar güzel, değil mi?

Makineyi alıyoruz. Vuruşlu, eski sistem. Basma kalıplı değil. Eski bir daktiloya benziyor.

Çoğaltma yok. Tek tek yapıyoruz. aynı kalıp üzerine. Ayrıca tuşları da var. Eskiciden aldık zaten. Tepebaşı'nda Yahudilerden. Fransız mı ne makine, ama bizim işimizi gördü. Zaten o Yahudi nasıl yapacağımızı bize göstermişti.

Şimdi makineyi önce eve getirdik. Hatice onu güzelce sardı sarmaladı. Koyduk arabanın bagajına. Kosova ile beraber Beşiktaş'a götürüyoruz. Hristo'nun evinde, bod-

rumda ona bir yer yapıyoruz. Yazıları, kararları biz alacağız, yapacağız, Hristo'ya götüreceğiz, o onları yazacak, basacak, sonra onlar illere götürülecek, arkadaşlara ulaştırılacak.

Ve biz Hristo'nun evinde başladık beyannameleri basmaya. İllere ulaştırıyoruz. 3-5 ay içinde bir hareketlilik oluştu. Henüz eskiler içerde. İşte o sıralarda ortaya çıkan Kemal Ergin bana sokulmaya çalışıyor. Bir de bir üsteğmen var Zeki'nin etrafında, Abdulkadir. Onlarla entelektüel bir münasebet sürdürüyor. Bizimki ayrı devam ediyor, onlardan ayrı. Münasebetimiz yok.

O Kemal, giriyor işçilerin arasına, o üsteğmen bir şeyler yapıyor. Zeki anlatmıyor bize bunu. Yapıyorlar bir şeyler. Ama zaten o gittikleri kitleyle bizim bir münasebetimiz yok. Onların çoğu eski hücreler, onların etrafı. Biz onlara bilinçli bir şekilde sokulmadık zaten. Yalnız bir iki ortak insan var. Mesela Arif Nanak o çevrede, bizim yakın arkadaşımız. Ben onun hücresinde de gözüküyorum. Ergin sıkıştırıyor A. Nanak'ı. İdris niye bizimle olmuyor? O da bilmiyorum, diyor. Orada işte Hristo bir açık veriyor, biz İdris ile çalışıyoruz gibi. Ama örtüyoruz üstünü. Zaten bizim Beşiktaş'ta kökenimiz var. Arnavut Abdi Azer, Baba Hüsnü... Biz bu arkadaşlarla Beşiktaş'ta beraberiz. Ama Ortaköy'e sokulmuyoruz. Oralara Ergin çevresi giriyor. Ve içerden arkadaşların da çıkmasıyla diğer çevrede bir çoğalma, bir hareketlilik başlıyor.

Ş. Hüsnü, Z. Baştimar, M. Belli ve gençlik ile beraber, Sevim falan, entelektüel bir kesim oluşuyor. Bizim gençlikle hiç ilgimiz yok. Şaban Ormanlar, Vecdiler, Sevinçler, Fadıllar, bizim onlarla hiç münasebetimiz yok.

Dikkati çekeceği gibi böyle iki kesim oluşuyor. Polise karşı önlem olarak değil ama. Bir de bizim çevrenin bir

özelliği var: Kökenden geliyor. Ve bunlar bir süre dışarda bırakılmışlar. Dolayısıyla, öbür çevre ile bütünleşemiyor. Ve zaten başka işler yapıyoruz. Biraz da bizim oluşumuzun da payı var: Yani onlar içerdeyken bu işe başlamamız, sonra da onu korumamız.

Ketumiyet uyguluyoruz. Muhafaza ediyoruz yani kendimizi. O neşriyatlarımız illere gidiyor, okunuyor. O bizim övüncümüz. Polisin eline kimseyi düşürmüyoruz. Ve tenbihliyiz. Eğer birisi tevkif edilirse tek isim İdris verilecek. Yani çok zor durumda kalınırsa. Ve zaten İdris ortalıkta yok. Arabada. Kimse bilmiyor. Böyle biraz lümpence yaşıyor görüntüsü veriyor.

Diğer kesim bir süre sonra teşkilatı toparlıyor, merkezileşiyor. Herkes giriyor oraya: Ş. Hüsnü, Z. Baştımar, Dede Ahmet, Mihri. Girmeyen M. E. Ruşen yalnızca. O bizimle. Bir de Zeki bizi biliyor, neşriyatı çıkardığımızı biliyor. O kadar.

M. E. Ruşen bizi tanıyor. Bize görünse de, görünmese de işler yürüyor, inisiyatif kullanıyoruz. Hepimiz yetkiniz. Deryayız. Pratikten geliyoruz. Talebe, şu, bu yok içimizde. İşi taşa çarpacak insan yok. Entelektüel bir gücümüz de var. İşçi de var. Ama işçiye fazla yayılmıyoruz. Neşriyatı da yaymıyoruz ameleye.

VII

Zekiler, Sevimler, bir iki toplantı falan derken, tevkifat başlıyor. İşte tecrübesizlikten, plansız, uygunsuz davranışlarda mütevellit oluyor bunlar. Hiç Doktor, hiç bilmem kim, içeri düşürülür mü? Bilmem neler olur mu? Boz Mehmet provokatörleri sokmuş partiye. Dr. Hulusi Dosdoğru yaşıyor hâlâ, o tanıktır, Dr. Şefik Hüsnü, Dr. Hulusi Dosdoğru'ya demiş, git o Boz'a söyle, buralarda durmasın, bizim neyimiz var, neyimiz yok onun üstüne yıktık. Buralarda durmasın. Ortalıkta dolaşmasın. Kokuyu almışlar, bir şeyleri sezmişler.

Bir de Nazımcı dedikleri bizlerin hareketleri var, bunu farkediyorlar. Gandhi Nihat, Troçki Nihat, şu, bu, hareket halinde. Boz Mehmet de seziyor bunu. Provokatörler ise rahatsız oluyor. Yani bizim gruba sızamıyorlar. Bizim faaliyet sürüyor. Koca bir zaman tevkifat verdirmeden sürdürüyoruz. Bunu provokatörler görmekle beraber halkayı yakalayamıyorlar.

Sevim'in yakalanması ile başlayan tevkifatı anında haber alıyoruz. Şimdi, Sevim'in yakalanmasında polisin bir provokasyonu var. Abdülkadir var, o da dikkatli davranmıyor. O gerçeği bilmiyor, yalancı değil ama, gerçeği bil-

miyor. O asker olduğu için onunla temaslarda dikkatli davranıldı. Ben kendisini tanımadım o zamanlar ama biliyordum. Bastoncu Fevzi ilgilenmiş onunla, Samsun'da. Öyle komünist olmuş. Bastoncu Fevzi ile Doktor Kıvılcımlı beraberdiler. Bizim gruptan ise kimsenin Bastoncu Fevzi, Abdülkadir, vb. kimseyle ilişkisi yoktu. Tanıyan yok onu. Zaten içerde Mihri bu Abdülkadir'e katiyen yüz vermedi. O, Doktor ile Reşat'ın koluna girer, teorik, edebi bir şeyler konuşurdu. Ama siyasi bir beraberlik yok. O, Kıvılcımlı.kökeninden. Kıvılcımlı dışarı çıkıp, kimse ona yardımcı olmayınca, bu Abdülkadir hepten diş biledi İsmail'e ve çevresine.

Ama 1951 öncesi Zeki'nin Abdülkadir ile bağlantısı var. Ve polis, Zeki'yi, Sevim'i, Abdülkadir'i birbirine bağlamak istiyor.

Polisin "atmacık" hareketleri ile konuşuyorlar. Kızın aleyhine konuşuyor Abdülkadir. Ama kız da kağıtlarla yakalanmış. İşte bunları kimden aldın? Mesele çetrefilleşiyor, dallanıp budaklanıyor.

Tevkifatı, dediğim gibi, anında haber aldık. Biliyoruz bu bizimle ilgili değil, ama bize de gelebilir, bulaşabilir. Hemen Rukiye isminde bir arkadaşla, ki bu Rukiye Seyit'lerin, Mehmet Ali'lerin yeğenidir, harekete geçiyorum. Bu arkadaşlar Nazım'la yatmışlar. 1933'te adam dövdüğümü biliyorlar. Yani yeğenlerini bana teslim edecek bir güvenleri var.

Rukiye ile benim münasebetim var zaten. Bizim taraftan kocası da. Çocukları da var. Ve ben Rukiye'yi çağırıyorum. Böyle, böyle... Tevkifat var. Seninle birkaç vilayeti dolaşmamız lazım. Yoksa ben dikkat çekerim. Mecburuz biz böyle beraber gitmeye. Cesur kız, kitlesel kavgalara girmiş. Ölür vermez, öyle biri. Tamam. Biz onun bebeğini

alıyoruz kucağımıza, doğru öncelikle İzmir'e. Arkadaşlar tevkifat var. Bizim ilişkilerle ilgili değil. Sakın bu konu ortaya çıkmasın. Neşriyatı falan unutun. Provokatörler var, tevkif edilebilirsiniz, bizim mesele ortada yok, sakın açık vermeyin. En son raddede zorda kalırsanız beni verin, İdris, deyin. Ordan Kocaeli'ne geliyoruz. Aynen. Onlarda öyle bir ketumiyet içinde bizi muhafaza ediyor. Aynı şekilde Bursa'da Neşati ve M. Belen'e. Samsun'daki arkadaşlara. Her yeri böyle, Rukiye ile dolaşıyoruz.

Ve en son biz Karaköy'de rıhtımda tevkif ediliyoruz.(9)

Diğer arkadaşlarımız da tevkif ediliyor. Şimdi Boz İstanbul'a geldiğinde Z. Kosova'ya sığınıyor. Kosova mecburen onu evde saklıyor. Buradan bir açık veriliyor. Hristo ise tütüncüler dolayısıyla, çünkü oraya K. Ergin el atmıştı, tevkif oluyor. Ama bizim işlerle ilgili değil bu tevkifler. Zaten Zehra, ilk mahkemede çıkıyor.

Sanırım Hristo da ilk mahkemede çıkıyor. Beni bırakmıyor polis. Konuşmadığım halde bırakmıyor. O K. Ergin ben işkencedeyken getiriliyor. "Konuş İdris, konuşulmadık bir şey kalmadı." Nasıl öfkeleniyorum. "Giit, namussuzlar, giiitt..." Böyle. Şimdi bu durumda Savcı Halil Ölçer sıkıştırıyor beni. Provokatör, Boz Mehmet. Resmen söylüyor. İdris beni Zeki ile buluşturdu, Taksim set üstünde. Bu belgelerde var. İşte, İdris, Sadun ile gezmiş, şu bu. Bunlar kayıtlarda var. Ben kabul etmiyorum. İdris, diyor Halil Ölçer, Arif Nanak'ın hücresindeymişsin ve 2, 5 lira aidat vermişsin, diyor. İşte ben orda açık veriyorum. "Ne 2, 5 lirası be, hayatımı vermişim." H. Ölçer, hemen bu açığımı yakalıyor, tutanağa geçiriyor. İşte oradan bana beş yıl hapis veriyor. O açıktan. Bir de sürgün. Bizden, İstanbul'dan, Hristo ve Zehra, tevkif olmasına rağmen ne ceza alıyor, ne de bizim ilişkileri ortaya çıkarıyorlar.

Anlattığım gibi biz her yeri bilgilendirip geldiğimizde Rukiye ile birlikte Karaköy rıhtımında tevkif ediliyoruz. Doğru Sansaryan Han'a götürülüyoruz. Rukiye'ye soruyorlar: "Ne yapıyorsun İdris ile sen?" Rukiye hemen önceden hazırlanmış cevabı veriyor. "İdris'i seviyorum, küçükten beri, sevgilim İdris benim." Onun üstüne gitmediler, bıraktılar o gün. O ayrılırken ben yüksek sesle, bana palto getir hemen, diyorum. Amacım münasebet. O bırakılınca beni de bir hücreye kapatıyorlar. Meğer, kızı biraz daha sıkıştırmışlar, ama bir şey tutturamamışlar. Aslında Mehmet Atılal'ın yeğeni olduğunu da biliyorlar. Hemen bana palto getiriyor, anlıyorum ki, münasebet kurmuş, bilgilendirmiş. Yani hem onun gerçekten bırakıldığını, hem de buraya gelebildiğini anlıyorum. Neyse, orda dövdüler bizi. Sadun Aren'in hesabı soruluyor. Neredeydin sen, diyorlar. Kaçıyordum, diyorum, resmen sizden kaçıyordum. Sokaklarda orda burda yatıyorum. Bu kadar. Başka bilgi yok. İşte o iki buçuk lira hikayesinden sonra beni de götürüp attılar Harbiye'ye. Oraya gittiğimde artık bitmiş vaziyetteydim. Rukiye ile o gezmeler esnasında bitkin düşmüşüm zaten. Aç, susuz, sonra Sansaryan Han. Rukiye'ye haber ulaştırdım. Ziyaretime gelsin, diye. Geldi hemen. İşte onunla görüşüyorum. Hatice'ye de haber saldım, sen gelme. Neriman'ı falan biliyor. Ne olur, ne olmaz. Rukiye gidip geldi. Baktım, Hristo ve Zehra da içerde. Arkadaşlarla beraber. Zaten sorguda bir şey çıkmadı onlarla ilgili. Demek bir koku yok. Yalnız S. Aren ile ilgili, provokatörlerin söyledikleri var. O Boz'un yanında gezdirdiği Kadri Çokuğurlu iti var, o falan bir şeyler söylemiş. Ki onunla hiç temas yok. Kovalıyorum gördüğüm yerde. Ama işte, Boz ona söylemiş demek bir şeyler.

Ben Sansaryan Han'da fazla kalmadım. 15 gün falan. Harbiye'ye geldiğimde bitkindim. Görenler bu adam ya-

şamaz, diyordu. Gençler komüna kurmuş. Fadıl yemekhane aşçısı. Bana yumurta, bal, tereyağı... Hususi rejim. Enver Gökçe de, bana titriyor. Ama yiyemiyorum, çıkarıyorum. O bahçede bir aşağı bir yukarı. Sevinçliyim. Bir şeyimiz ortaya çıkmadı. Kimseyi ele vermedim. Gururluyum, onurluyum.

Ama orada bulunanların çoğu öğrenci gençlik ve onlar benim önemimi, konumumu bilmiyor. Bilenler ise, eskiler: Ş. Hüsnü, Dede Ahmet, H. Yalçınkaya; Mihri de bilmiyor. C. Benneci bilenlerden. Sepetçi Mehmet de tevkif edilmiş orda. Ki o da ilk mahkemede serbest bırakıldı.

Bizde laf yok. Ben bahçede dolaşıyorum daima. O sıralar Boz ve Zeki ortalıkta değiller. Onlar başka bir yerde. Ş. Hüsnü, iki üç gün önce tabutluktan çıkarılıp buraya getirilmiş. O da komünada, ona da hususi yapıyorlar. Reşat arkadaş da öyle. Perişan o da. Mihri ise taş odalarda hâlâ. Bunların dışında tanıdıklarım yalnızca tütüncüler.

Oradakilerin çoğu talebe. Bana basit bir işçi gözüyle bakıyorlar. Ben de sokulmuyorum zaten onlara. Bir hücrenin, bir azası gibiyim ortalıkta. Ş. Hüsnü ve diğer eskilere de sokulmuyorum. Belki aramızda hâlâ provokatörler olabilir. Belki yeniden çağırabilirler bizi sorguya. O yüzden hâlâ ketumiyet, hâlâ tedbir. Bu önemlidir, hareket tarzına dikkat edilmelidir.

Bu arada, yalnızca Recep'i çağırdım. Tevkifat başlayınca hurufatı Gandhi Nihat'a emanet etmiştim. O öldü. Recep onun kayınbiraderidir. Ne oldu, dedim, hurufat? Bu şaşırdı. Enistende olacaktı. Bu iyice şaşırdı. Çünkü bu bir amele, bir aza. O kadar. Bunları nereden bilecek. İşte bu gençlik bunları bilmiyor. 51 Tevkifatı oluyor, bizim tevkifat olmuyor. Çözülmüyor bizim ilişkiler. Niye bu gerçekler dile getirilmiyor, yazılmıyor, çizilmiyor? Şevki

Akşit yaşasaydı, çok şeyler değişirdi. Bir başka olurdu. O mert, dobra bir insandı. O bunların hepsini dile getirirdi.

Gençlerin arasında şimdi soyadını hatırlayamadığım bir Ferit vardı. Kalmuk Ferit değil, onu biliyorum. O Ferit bizimle ilgilenirdi. Gerçi o da eski sayılır biraz. Buna bakın, diyor o gençlere.

Rukiye ise gelip gidiyor. Getiriyor bir şeyler. Ama yiyemiyorum. Ne Mehmet abisi, ne Seyit, ne babası, hiç kimse müdahale etmiyor bana gelmesine. Onlar beni biliyor çünkü. Danışıyor kız onlara, git, diyorlar tabii.

Rukiye'nin getirdiklerini komünaya veriyorum. Her gün askerlere bir tas uzatıyorum, bana bir kepçe çorba veriyorlar. Onun yağını süzüyorum, yıkıyorum. Sonra ona ekmek doğrayıp yiyorum. Hafif olduğundan. Başka bir şey yiyemiyorum.

Pijamalı, böyle aşağı yukarı dolaşıyorum. Hep şarkı söylüyorum. Atıyorum her şeyi içime. Ölmeyeceğim, diyorum. Ve o çorbayı her gün artırıp, fazla yemeye ve biraz biraz düzelmeye başlıyorum. Durmadan şarkılar söylüyorum. O beni hayata bağlıyor. Nazım'ın şiirlerini okuyorum:

"İçerde bir tarafınla yapyalnız kalabilirsin.
kuyunun dibindeki taş gibi."

Böyle kendi kendimi ayakta tutuyorum. Ama Ş. Hüsnü, Reşat Fuat, Dede Ahmet, Halil Yalçınkaya'nın da kontrolündeyim. Öyle uzaktan. Onlar bayılıyor bana.

Ve orda beni öne çıkaran bir şey oldu. Kemal Ergin dayanamadı ve o Sansaryan Han'daki durumu anlattı. Kendi kendini tenkit yani. Bir komünist gibi güya. Ve o eşek herifler anladı beni. Ama yine de bazıları, niye bir işçi için

böyle söylüyor, dediler. Ne gerek var gibi. Çünkü onlarla yeniden bütünleşti Ergin. Affedildi. Tabii bu beni tedirgin ediyordu. Biraz ceza verilmesi gerekiyordu. Vecdi falan hep konuşuyor. Konuşmayanlar: Sevinç, Zehra, Sıdıka. Ve bunlar hep salıverildi sonra.

Neyse, ben biraz toparlanmaya başladım, gücüm kuvvetim biraz geldi yerine. Canlandım. Bakıyorum çevreme, herkes kendi halinde. Bizim mevzuumuz hiç yok. Hristo geziyor. Hiç konuşmuyoruz onunla. Tanımıyoruz birbirimizi. Zaten Hristo'dan başka kimse yok bizden. Bir de Zeki var tabii. O da çıktı geldi. Onunla da konuşmuyoruz. Boz çıktı geldi, onunla da muhabbetimiz yok. Boz ile Zeki beraberler. İkisi komünaya da girmedi. Bahçede başbaşa fısıltıyla bir şey konuşuyorlar. Bir süre sonra Mihri de taş odalardan çıktı. Geldi komünaya girdi o. O ikisi, bir de eşek bir herif var, Hasan Kaşarcı, onlar girmedi komünaya. Kaşarcı tek başına. O başka şeyleri iddia ediyor. Yani ben bu ilişkilere dahil değildim, kim beni söyledi gibi. Ne olursa olsun, madem orda bir komüna var, gireceksin. Kimseyle temas etmezsin. Ye orda yemek. Paranı pulunu koy komünaya, ama yapmadı Kaşarcı da.

Boz ile Zeki'nin komünaya girmemesi herkesin nazarı dikkatini celbediyor. Diyeceksiniz ki, niye girmediler? Ne düşündüklerini bilmiyordum. Ama yüzleri yoktu herhalde. O mana çıkıyor ortaya. Hiç kimseyle konuşmuyorlar. Ben de öyle. Diğer arkadaşlarla selamlaşıyoruz, onlarla o da yok. Ama onların nazarında da ben bir deryayım: Boz yalnızca Zeki ile temaslarını anlattı. Diğer grubu bilmiyordu tam anlamıyla.

Bir gün askerler, bu komünayı dağıtmaya geldiler. Onlar asılıyor, biz asılıyoruz. Ben de artık canlanmıştım biraz. Herkes gücü yettiğince asılıyor, bağırıyor, çağırıyor.

O üç kişinin umurunda değil, tabii. Özellikle Doktor çok çaba sarf ediyor. En sonunda askerler komünayı dağıtıyor, alıyorlar kap kacağımızı. Hemen Şefik Hüsnü bahçeden arka koğuşlara yürüyor. Biz de peşinde. Açık Hava tiyatrosuna bakan pencerelere gidiyor. İnönü'nün evi de gözüküyor ordan. Ayağının altına bir iskemle koyuyor. Terliklerini çıkarıyor. Başlıyor vurmaya. Biz de tırmandık. Biz de aynı. Bizi aç bırakmak istiyorlar. Tavayı, tenceremizi aldılar. Zaten aylardır aç susuzuz. Hepimiz hastayız. Aynı şekilde bizler de bağırıyoruz. Mihri de var aramızda. Velhasıl orda böyle bir nümayiş yaptık. Sonra usul usul yine komünayı tertipledik. Yeniden eski düzeni kurduk.

Aradan geçti bir zaman, artık muhabbetler biraz gelişmeye başladı. O üçü bizden ayrı yine. Gençlerle konuşuyorum. Genel konularda. Asıl mevzulara girmiyorum yine. Ergin'in o itirafı yapması da iyi oldu. Bir kısım genç etkilendi. Ama bir kısmı da o özeleştiriden rahatsız oldu. Basit bir işçi için o özeleştiri yapılır mı? Sen partiyi temsil ediyorsun, o sözler ulu orta söylenir mi, gibisinden yaklaşanlar oldu.

Bir Kürt Abuzer vardı. Yanyana yatıyorduk onunla. Çok mert, çok güzel bir delikanlı idi.

Bu Abuzer bir yolunu buluyor, kızlarla münasebet sağlıyor. Kızlar bizden ayrı bir kısımda 2-3 kişilik odalarda kalıyordu. Onlardan bir havadis öğrenmiş, bunu koğuşun ortasında anlatıyor: "Kız arkadaşlar diyor ki, bizi yeniden sorgulamak için Sansaryan Hana geri götürecekler. Bu yüzden biz açlık grevi yapacağız. "

Ben, Abuzer bunları anlatırken ranzada yatıyordum. Yeni yeni düzelmeye başlamıştım. Hemen fırladım. "Arkadaşlar bana bir kağıt kalem verin. Şu andan itibaren

açlık grevine başlıyorum. Ölürüm de Sansaryan Han'a gitmem. "

Herkes 1951 tevkifatına yönelik bir şeyler anlatıyor. Kendini öne çıkarıyor. Eli kalem tutanlara söylüyorum, niye yazmadınız bunları? Bunlar tarihi olaylardır. Onlara hep gülümseyerek yaklaştım. Ben bu açlık grevi için kendimi ortaya attığımda bile bir kısım insan beni yine kuşkuyla karşıladı. M. E. Ruşen için ajan dediler. Ben de aynı kanaldan gelmeyim ya, bana da kuşkuyla baktılar. Ama işte hayat, her şeyi gösteriyor.

M. E. Ruşen onlara sokulmadı diye ajan oldu. Yıllarca Mihri de öyle baktı, o gençlik de öyle baktı. Şimdi ben o tavrı gösterince, yani açlık grevine yatınca, yine bana şüpheli gözüyle bakıyorlar. Beni tanımıyor herifler, kökenimi bilmiyor. Tereddüt ediyorlar, acaba bir provokasyon mu? Onu düşünüyorlar. Tecrübesiz adamlar. Bu davranışımı kimisi iyi karşılıyor, kimisi olumsuz. Ben hemen imzalıyorum bir kağıdı, sonra gidip ranzama yatıyorum. Ölen bir tütüncü vardı, 1951 Tevkifatında, partili, hemen peşimden bağırdı, ben de açlık grevine yatıyorum. Ve o bu derken bir grup oluştu. Önce kızlar yatmıştı zaten: Zehra, Sevinç, Sıdıka, Yıldız. Ve önem kazandık. 20-30 kişi olduk. İkinci günde gidip gelmeye başladılar. Gidin başımdan diyorum askerlere. Eskiler orda. Fırıncı Ahmet, Benneci, Yalçınkaya. Doktor neredeydi? O da oradaydı galiba. Şimdi ben direktif almadan yaptım ya, kimse bana niye böyle yapıyorsun demiyor, kendi halime bıraktılar beni. Tabii talebeler başka düşünüyor ama Ferit öyle düşünmüyor. O sevgi tezahürü gösteriyor. Birkaç tane daha var öyle yaklaşan arkadaş. 3-4 gün oldu. Geliyorlar, ille bozdurmak istiyorlar. Kimsede bir bozulma da yok, herkes normal. Ben rahatsızlanmaya başladım. Gücüm yok.

Toparlayamamışım kendimi daha. Doktor gelip ara sıra nabzıma bakıyor. İyi değilim, biliyorum. Ama Doktor, boz gibi bir şey söylemiyor. Söyleyemez zaten. Ölürüm, Sansaryan Han'a gitmem. Ağzımdan çıkmış bu laf. İmzalamışım.

Askerler geliyor başıma. Gidin, uğraşmayın benimle. Üst ranzada yatıyordum, alt ranzaya indirdiler beni arkadaşlar. Orada üstümde pijamalarım yatıyorum. Oldu 5-6 gün. Bir tedirginlik başladı. Ben iyi değilim. Arkadaşlar geliyor başıma. Diğer arkadaşlarda bir şey yok. Askerlere "Gidin, subayınız gelsin, ölürüm başınıza bela olurum." Bütün koğuş, hatta yatmayanlar bile bana yardımcı oluyor.

Bir akşam askerler zorladı beni çıkarmak için, beceremediler. Gittiler. Ama gecenin üçünde sessizce koğuşa giriyorlar, ben uyurken, beni kaptıkları gibi karga tulumba çıkarıyorlar. Direnince çarpmışım bir yerlere, bacağımdan kan sızıyor. Pijamam çıkmış ayağımdan. Öyle bir vaziyet. Beni attılar bir arabaya. Bilincim yerinde, bunları anlıyorum. Hareket etti araba.

Meğerse aynı hareketi kızlara da yapmışlar. Atmışlar onları da arabaya ve hastahaneye götürmüşler.

Geldik hastahanenin girişine. İsmin ne? Koca arabada bir benim yalnızca getirilen. Yatıyorum arkada. İsmin ne? Cevap vermiyorum. Askerler, İdris Erdinç, diyor. Biri ordan, Zehra Erdinç'in eşi mi? diyor. Bunu duyunca hemen doğrulup cevap verdim. Evet, eşim benim. Rahatladım. Anladım meseleyi. Demek onlar getirilmiş önceden buraya. Aferin, dedim, Zehra işi biliyor bak. İrtibat. Sonradan Zehra ile konuştuğumda, ben yapmadım. Sevinç yapmıştı, dedi. Ne iyi yapmıştınız, sizin de orada olduğunuzu öğrenmiştim, dedim.

Şimdi, o zamanlar boğaz köprüsü yok. Araba vapuruna binmiştik. Haydarpaşa'ya getirildiğimizi anladım.

Attılar beni bir odaya, yatıyoruz. Sabah oldu. Askerler girdi odaya. Piliç yaptırmışlar. Bak, sabah sabah. Öğrendim sonradan, aynısını kızlara da yapmışlar. Karşımda ağızlarını şapırdatarak yiyorlar. Şöyle bir doğruldum: "Biz ne Petro'yuz, ne casus. Bu memlekete demokrasi, hürriyet ve adalet gelmesi için çalışıyoruz. Biz sizin burada 2-3 yıl askerlik yapmanızı değil, 2-3 aylık bir eğitimden sonra köyünüze, ananıza, babanıza, bacınıza, çocuğunuza gitmenizi, üretim yapmanızı istiyoruz. Üretim ile bu millet doyar, askerlik ile değil. Biz bunu istiyoruz. Ben Kocaeli İşçi Sendikalar Birliği sekreteriyim. Böyle yaparak beni etkileyemezsiniz." Adamlar bu sözlerin üzerine çıktılar odadan. Kaldık orda 1-2 gün. Bir haber geliyor: Tamam, gitmeyeceksiniz Sansaryan Han'a. Orada askerler, doktorlar, bizim başımıza bela mı getirdiniz bunları, ölecekler burada başımıza bela olacaklar, diye bildirmişler müdüriyete. Çünkü orada bize bir şey yediremiyorlar, iğne yapamıyorlar. Birbirine düşürdük onları. Harbiye'deki komutanlar ile H. Ölçer birbirine düşüyor. Sonuçta kabul ediliyor isteğimiz ve geri dönüyoruz Harbiye'ye.

Sonradan öğrendik ki, o arada birkaç provokatörü almışlar, götürmüşler.

Biz geldik Harbiye'ye bir düğün bayram. Sarmaş dolaş. Yine öyle, usul usul, bir rejimle kendime gelme çabası... Canlandım, tedavi gördük. Şükran Kurdakul, Cumhuriyet gazetesinde bu mevzularla ilgili birkaç gün yazı yazdı, hiç bu gerçeklere değinmedi. Yine böyle birkaç hadise daha oldu. Hepsinde ön safta yer aldım. Buna rağmen, size bir şey söyleyeyim mi, bu gençlik bana hiç benim arzuladığım şekilde yaklaşmadı. Hepsi değil, olumlu yakla-

şanlar da çıktı: Fadıl Barkan, Vecdi Özgüner, Sevinç Özgüner... Bunlar da işte öyle. Polis de bu durumlarımızı bildiği için bize oyunlar yapıyor. Atıyor adamı dışarı. Birkaç ay. Sonra alıyor. Birçok kimse de sanıyor ki, o provokatör. Böyle hadiseler oldu. Bu bende de denendi.

Tek ben değil. Zehra, Hristo onlar bir grup olarak benden önce bir ara bırakılmışlardı. O zaman beni bırakmamışlardı.

Beni bıraktılar. Bu süre zarfında şoförlük yaptım orda burda. Ne olacağı belli değildi. Kürt Abuzer de çıkmıştı dışarı. Bu Abuzer bana, İdris dışarı kaçalım, dedi. Benim ona itimadım tamdı ama, ben ayrılmayacağım ülkemden. O planlar bile yapmıştı. Suriye tarafından çıkıp, sonra yukarı gidecektik. Nitekim Abuzer öyle yaptı, dışarı çıktı sonunda.

Bir 10-12 ay olmuştu bırakılalı, yeniden aldılar. Zehra, Hristo falan alınmadı. İlk hapishanede kalışım birbuçuk sene olmuştu. Ben bu arada mahkemelere falan gitmedim. Avukatlar giriyordu. Bir kez gittim, benim bir suçum yoktur, dedim. Ama beş yıl ceza ve bir süre de sürgün cezası almaktan kurtulamadım.

İkinci alınışımda da Harbiye'ye getirildim. Orada bir ay kalmıştım ki, bizi dağıttılar oraya buraya. Biz bir kısım, eskiler ve özellikle tütüncüler, Yıldız'a götürüldük. Güvercinlik'e.

İlk Harbiye tutukluluğumda 10 ay kadar Rukiye gidip gelmişti ziyaretime. Burada artık Hatice gidip gelmeye başladı.

İşte ben de böyle bir ara bırakıldım.

Yıldız'da gazeteler geliyordu. O entelektüeller gazeteleri bize okutturup, yorum yaptırıyorlardı. Ders yani. En

iyi puanı da ben alıyordum. Uluslararası ilişkileri, beyanatları komünistçe açıklıyordum. Neye istinaden açıklamış bunu? Nedir amacı? Neyi anlatmaya çalışıyor? İşçi kökenliler içinde en iyi puanları ben alıyordum. Ş. Hüsnü, Mihri, Reşat, Benneci, Yalçınkaya, hep beraber Yıldız'daydık. Bir 50 kişi kadar vardık.

Orada da kavgalar oluyordu. Ziyaretler falan sorun çıkarıyordu. Ben yine direktif almadan en ön safta mücadeleye atılıyordum. İstediğim zaman kollarına girip iki üç laf konuşuyordum, anlaşıyorduk. Eskilerle benim hususi ilişkilerim de vardı. Tabii gençler bunları nereden bilecek. Ben araba kullandığım için, bu arkadaşlara rastlayınca hemen alıyordum, geziyor ve evlerine bırakıyordum. Böylece umumi olarak da bir ilişki vardı. Pangaltı'dan geçerken bir bakardım, Doktor, hemen alırdım. Böyle. Siyaset konuşamazdık öyle anlarda.

Mihri çok cesur ve hareketliydi. Hatta bir gün Reşat ona, Mihri sen bizi burda kurşunlatmak mı istiyorsun, demişti. O demir kapılar önünde askerlerle mücadele ederken.

Abdülkadir komünada oldu, işçi arkadaşlarla da yarenlikler kurdu. Benimle yarenliği olmadı pek.

Yine böyle Yıldız'da günler geçerken, bir emir geldi, beni çıkardılar. Neyin nesi bilmiyorum. Polisin oynadığı pislik bunlar. Tabii ben dışarda kimseyle temas etmiyorum. Yalnızca Yıldız'a öte beri taşıyorum.

Bir arabada çalışıyordum, bir ara çıktım bir boya fabrikasına girdim.

Ama ben hep işkilliydim. Polis beni lekelemeye çalışıyordu. Beni perişan etmek istiyordu. Ben gestaponun bir numara düşmanıyım. Özellikle talebelerin tavrından bunun biraz tesirli olduğunu da gördüm ne yazık ki.

Bu dışarda kalışım ise bir yıl sürüyor. Ve yeniden polis gelip beni alıyor.

Bunun hikayesi de aslında bir başkadır. Şimdi ben bu süre zarfında ortalıkta görünmemeye karar verdim. Kayınpederden 3. 000 lira para alıp Eyüp'te bir gecekondu yapıyorum. Orda öyle kendi halime. Bir tek Şevki Akşit ile görüşüyorum. O sırada tam dört çocuk sahibi olmuştuk. Onları geçindirmeye çabalıyorum. Bir gün Çemberlitaş'ta Şevki ile buluştuk. Gittik bir lokantaya, yedik, içtik bir iki bira. Sonra yürüyerek geldik kolkola Eminönü'ne, oradan beni Şevki bindirdi bir vesaite, geldim Eyüp'e.

Bizim gecekondu da sırtlarda. Piyerloti'nin oralarda. Eyüp Cami'nin önünde indim arabadan, orda mezarlık var, oradan, hava da kararmak üzere, yürüyerek eve vardım. İki üç saat sonra kapı vuruldu. Mahallenin namuslu sakinlerinden Ahmet ve yanında biri. Hayırdır, ne oldu? Bak bu arkadaş sana ne anlatacak.

Tam ben mezarlıktan geçerken Birinci Şubeden bir polis bu arkadaşı yakalıyor. Artık hava da kararmak üzere. Diyor ki, bak şu önde giden casustur, sen onun nerede oturduğunu öğren, yarın şuraya telefon ile bildir, seni mükafatlandıracağız.

Meğerse gestapo, ben Şevki ile münasebet edince, beni saptıyor, peşime takıyor adamını. O da işi mahalleden birine havale ediyor. Nasıl olsa bu bize yardım eder diye. O vatandaş da, gidiyor o mahallenin sevilen büyüğüne durumu aktarıyor. Yukarıya gecekonduyu yapan adam casusmuş. Ahmet, beni biliyor, yok ya, öyle şey olur mu, diyor ve alıyor adamı bana getiriyor.

Şimdi, bana böyle gelmelerinin çok şuurlu bir sebebi var. Ben her yerde kendimi sevdirmiş, kabul ettirmişimdir. Buraya da o gecekonduyu yapınca bir vesile oldu ve

ben o mahallenin sevgisini kazandım. Şimdi o zamanlar evlerde su yok. İnsanlar kadınlı, kızlı aşağıda bir çeşme var, gidip ordan bakırlarla, kovalarla, testilerle su alıp geliyorlar. Fakat yol da olmadığı için, düşüyorlar, çıkamıyorlar, eziyet çekiyorlar. Ben bu duruma bir çare bulmak gerekir kanaatine varıyorum. Omuzuma bir kazma atıp, ordan su taşıyan mahalle sakinlerinin kapılarını çalıp, gelin hep beraber buraya bir yol yapalım diyorum. Kimsenin arsasına zarar vermeden öyle kıyıdan köşeden bir yol yapalım. Eğer bir şikayet olursa bunun mesuliyetini ben alacağım, hiç çekinmeyin. Herkes, gerçekten, küreğiyle kazmasıyla geliyor. Ve o yola girişiyoruz. Birisinin bahçesinden geçerken adamla münakaşa ediyoruz, o da gidip polise şikayet ediyor bizi. Tam biz yolu bitirmiştik ki, 3-5 polis geliyor, bizi karakola götüreceğini söylüyor. Koyun omuzlarınıza küreklerinizi. Hiç üzülmeyin, korkmayın. Sizi benim teşvik ettiğimi söyleyeceğim. Size bir şey olmayacak. Cezam da var ya, nasıl olsa yarın öbür gün yakalanacağım. Geldik karakola. Millet bize bakıyor. Varız bir 20-30 kişi. Çıkıyor komiser. Bir polis, işte bunlar amirim, diyor. "Ne yapıyorsunuz, siz yahu?" der demez ben elimi kaldırdım. "Komiser bey", gayet sert ama, "bir suç varsa bana affedin. Benim yaptığımı muameleye koyun. Bu gördüğünüz garibanların her gün çoluğu, çocuğu yuvarlanıyor, su taşırken, aşağıya. Daha dün biri düştü, yaralandı. Size soruyorum, Komiser bey, siz orada o barakalarda otursanız, aynı yolu yapmaz mısınız?" Adam dik dik bakıyor, ne diyeceğini de bilmiyor. "Bu garibanların suçu yok, onları ben teşvik ettim, beni mahkemeye verin." Adam bakıyor biz haklıyız, "Gidin ya buradan, bir de sizinle mi uğraşacağım", diyor. Herkes sevindi. Bütün o garibanların sevgisini kazandım. İşte bu olaydan yaklaşık bir ay sonra bu polis takibi oluyor ve bu gariban, ola-

yı gelip anlatıyor. Yani bu güzellik olmasa, adam belki de adresimi verecek, belki muhbirlik yapacak. Ama hiç ihtimal vermiyorlar benim casus olabileceğime tabii. Gelip olayı bana anlatıyorlar.

İyi yaptın arkadaşım, gelip bana anlatmakla. Ama, diyor, yarın hesap vereceğim, telefon edeceğim. Tamam, diyorum. Şimdi benim söyleyeceklerimi aynen ona telefon edip söyleyeceksin. Eğer aynen söylemezsen, yarım yamalak söylersen, kaybeden sen olursun, seni kullanırlar, seni perişan ederler. Gittim evini buldum, bir arkadaşla, meseleyi söylemek zorunda kaldım, bana dedi ki, ona şunu söyle: Senin ananın avradının... En kötü küfürler. Bu kadar. Bir vatandaşı nasıl müşkül duruma sokuyor, nasıl kendi vazifesini yapmıyor. Hiç korkma. Gelen bana gelecek, olan bana olacak.

Öteki arkadaş yürekliliğimi biliyor. Eğer bunu yapmazsan, sana bir sefer, iki sefer bir şey verirler, ama ondan sonra en pis işlerde kullanırlar, sonra da yok ederler. Adam korktu. Ve o korkuyla gitti aynı lafları söyledi.

Ama ne oluyor, 3-5 gün sonra geliyorlar beni almaya. Kar yağıyor, lapa lapa. Soğuk. Siyatiğim tutmuş. Bir yorgan, bir kilim alıyorum omzuma. Biliyorum durumumu çünkü. O Piyerloti'nin ordan, mezarlıktan, lapa lapa da kar yağıyor, polislerin önünde gidiyorum. Hatice ve çocuklar arkamdan bakıyorlar. Bilmiyorlar nereye götürüldüğümü. Ben sanki biliyor muyum?

Önce getiriyorlar Sansaryan Han'a. Biri komisermiş, ben farkedememiştim, sivil. Eski polisler değiller zaten. Bir tabureye oturtuyorlar. Birkaç polis, orada cigara içiyorlar. Biri ikram ediyor cigara, bir diğeri atılıyor "içmez o" diye. Çay geliyor, aynı, "içmez". Canım sıkılıyor ora-

da, onların öyle konuşmaları falan... Genç komisere dönüyorum:

"Yahu beni burda niye tutuyorsunuz? Hücreye mi kapatacaksınız, hapishaneye mi götüreceksiniz? Dövecek misiniz, falakaya mı yatıracaksınız? Ne ise muamelemi yapın. "

Döndü bana, dedi ki: "Bak, İdris, bizim elimizde değil, senin elinde bu. Nereyi istersen. "

Bak sen. Demek benim elimde. Hiddetlendim birden.

"İşte siz böylesiniz. Zavallı bir ameleyi sokakta yakalarsınız, 3-5 tokat atarsınız, adam karşınızda tir tir titrer. Adam sizin şerrinizden kurtulmak için, Hasan'ı, Mehmet'i, İdris'i, filanca yerde gördüm. Konuşuyorlar. Adam kendini kurtarmak için böyle yapar. Siz de o adamı salarsınız, düşersiniz söylediği adamların peşine. Ondan sonra da koca bir tevkifat yaparsınız. Kendinize iş çıkarırsınız. Siz böylesiniz. Bunu bırakın da benim muamelemi yapın siz. "

Bütün arkadaşları Sultanahmet Cezaevinde toplamışlar. Oradan Adana'ya falan sevk edecekler. Beni de göndersinler, bunu istiyorum. Bu yüzden de biraz tahrik ediyorum. O arkama düşen polisi de anlattım. Bir ameleye çengel atmasını, ona beni casus olarak tanıtmasını. Siz bana iyi bir fırsat verdiniz farkında olmadan. Ben de onlara kendimi tanıtma fırsatı buldum. Kocaeli İşçi Sendikalar Birliği Sekreteri olduğumu anlattım. Şimdi onlar beni daha çok seviyor, dedim. Sizin bu hareketleriniz sayesinde daha da güçleniyoruz. Ben bu zamana değin kendimi onlara tanıtmamıştım. Şimdi biliyorlar bir işçi mümessili olduğumu. Onlarla Eyüp Karakolu'na gitmişim, onları korumuşum. Size değil, bana inanırlar.

Böyle. Adam ifrit oldu. Dövsem ne olacak, dövmesem ne gibisinden bakıyor, anlıyorum.

Attılar beni bir hücreye orda. Yaptılar muamelemi ertesi gün. Bindirdiler bir arabaya. Ben bekliyorum Sultanahmet'e atılmayı. Oradan da nereye sevkedilebilirsem, oraya gitmeyi. Bir baktım adamlar getirdiler beni Toptaşı cezaevine. İndik arabadan. Kar yağıyor. Kimse bilmez benim burada olabileceğimi. Hatice bilmez. Arkadaşlar bilmez. İşte bir komünistin dramı. Ama umudum kırılmıyor. Biliyorum, üstesinden geleceğim.

Attılar bir koğuşa. Ya idamlık, ya müebbetlik hepsi. Siyasi bir adamı atıyorlar bunların arasına. Hepsi adi suçlu. Bir de söylemişler. Bir casus geliyor, diye, sonradan öğreniyorum, Nazım da yatmış burada.

O adi suçlular beni harcasın diye, casus diyerek, içlerine atıyorlar. Kimse konuşmasın bununla, yüzüne bile bakmasın.

Bir alt ranzayı gösterdi gardiyan. Attım oraya eşyalarımı. Girdim, oturdum. Üstümde, sonradan tanışacağım, idamlık Ali dayı yatıyor. Bir fırıncıyı atmış fırına, yakmış Beşiktaş'ta. İri kıyım biri. Yiyecek gibi bakıyor bana. Ben de yine o birkaç gün içinde güçsüzleşmişim.

Düşünmüyorum. Cebimde para yok. 3-5 kuruş hepsi. Epeydir işsizdim. Ne yapacaksın İdris? İrtibat yok kimseyle. Koğuştan dışarı çıkamıyorum.

Bir hafta sonra falan, kantine çıkma fırsatı buldum. Bir ses duydum, İdris Abi, a baktım, Kasımpaşa'dan biri. Hâlâ yaşıyor mu, bilmiyorum. Adını da unuttum. İşçi değil. Lümpen biri. Hemen, "ziyaretçine söyle Hatice'yi bulsun, haber versin, bir daha da beni tanıma burda. "

Tamam İdris abi, merak etme, hallederim, dedi. Ger-

çekten ona gelen ziyaretçi gidiyor, Hatice'yi buluyor. Böyle, böyle. Hatice geliyor bir hafta sonra. Ve böylece arada sırada başlıyor bana birşeyler getirmeye.

Gariban hep koğuştakiler. Soğuk sobanın başındalar kış günü. Ceketini, yatağını, yorganını satmış, cigara almış, açıkta kalmış. Yerlerden izmarit topluyorlar. Bana gelen yiyeceklerden o garibanlara da veriyorum ara sıra. Kızıyor bazıları tabii. "Casus, garibanlara yediklerinden veriyor", diyorlar.

Böyle devam ediyor bir süre. Bir plan kuruyorum. Buradan kurtulmak için, diyorum İdris, burayı karıştırmaktan başka çaren yok. Bunun için bir mevzu yakalamaya çalışıyorum. Şöyle, haklı olacağım, beni muvaffakiyete götürecek bir olgu. Hareketler bir şey temin eder. Bir şey getirir. Hareketsizlik ise öldürür.

Ve sonunda buldum. Tamam yoldaşım, dedim, bu tam aradığın.

Her sabah 7-8 gardiyanın ortasında Hapishane müdürü, kelli felli bir adam, Somun dayı mı ne derlerdi, açıyorlar kapıyı, bir gardiyan dikkaat, diye bağırıyor. Herkes kendisini ranzalardan atıyor. Böyle hazır olda sıraya geçiyorlar. Adam, onları süzerek, hepsinin kafası öne eğik, önlerinden geçiyor, yine bir dikkaat, gidiyor müdür. Tam işte bu esnada haklı bir olguyu harekete geçirmeye karar verdim.

Sabah dikkat çekildi. Herkes yine attı kendisini. Hazır ol. Ben kımıldamadım. O garibanlar dehşete düştü. Tam benim hizama gelince ben fırladım. "Müdür Bey." Adam böylece hem sırada olmadığımı görürken, hem de ne olduğunu anlayamadı ilkten. "Buranın hiç istihkakı yok mudur? Bu garibanların çoğunun yediği bir tas kurtlu mercimek ya da bulgur çorbası. Yerden izmarit topluyor-

lar. Yorganları yok. Soba hiç yanmıyor. Niye yanmıyor, istihkak verilmiyor mu? Geldiğimden beri böyle bu." Mazlumca, rica eder gibi değil üslubum. Gayet sert ve cesurca. Çünkü her şeyi göze almışım. Gerekirse bir ton dayak yiyeceğim ama orayı karıştıracağım ve böylece de beni oradan atacaklar. Planım bu.

Müdür şaşkın, bu ne cüret, der gibi bakıyor, bir taraftan da ne yapacağını bilmiyor.

Cümle 50-60 kişiyiz. En az 30 tanesi gariban sınıfından. Ağalar, zenginler de var içlerinde. Onlar rahat.

Müdür, sert sert baktı, gardiyanlar bir el işareti bekliyor üzerime atılmak için. Gelirlerse ben de vuracağım tabii. Baktı, baktı, tek kelime etmeden gitti adam.

Herkes, garibanlar, doluştular ranzanın etrafına. Ya, dediler, şimdi seni perişan edecekler. Birazdan gelir alırlar. Bakın arkadaşlar, benim ne olacağımı bırakın. Evvela beni öğrenin. Kimim ben? Kocaeli İşçi Sendikalar Birliği sekreteriyim. İstanbul'da tütün işçilerinin mümessiliyim. Ben ne casusum, ne şu, ne de bu. Komünistliktir benim suçum. Size beni casus olarak söylediler. Ben sizler için uğraşan bir insanım. Garibanlar için, ameleler için. Bu güne değin ömrümü buna vermişim.

Heriflerin bana bakışları, gözlerinden anladım, değişti biraz. Ama, dediler, şimdi gelip alacaklar seni... Ben de bu soruyu bekliyormuş gibi hemen, "Alsınlar. Falakaya vursunlar. Öldürsünler. Ne olursa olsun. Benim hayatım bu. Vasfım bu. "

Aradan geçti bir 15 dakika. Geldi gardiyanlar. "Gel bakalım." Eyvah, dedi, garibanlar. "Hiç üzülmeyin. Varsın beni istedikleri gibi dövsünler. Beni yok etsinler, ama elbet içinizden birileri bu söylediklerimi unutmayacak ve

bunları dile getirecekler. Bir gün gelecek içiniz sızlayacak sizin. "

Aldılar beni götürüp müdürün odasına soktular. Yine süzdü beni şöyle bir.

"Bu işi neden böyle yaptın? Bir iki satır yazı yazıp bunu iletemez miydin?"

O, hemen aradı müdüriyeti. Anlattılar ona geçmişimi, kişiliğimi. Ne dayaktan, ne falakadan korkmayacağımı. Ona göre muamele yapıyor, öyle konuşuyor benimle.

"Hayır müdür bey. Biz gerçekçiyizdir. Her şeyi açıkça yaparız. Ben iki satır yazsaydım, o senin eline bile ulaşmazdı. Beni alırlar, istedikleri gibi döverlerdi, senin haberin bile olmazdı. Türlü kulp takarlardı bana. Ama ben sizin yüzünüze anlattım garibanların halini. O garibanlar orda perişan. Şimdi istediğiniz muameleyi yapın. Hücre, pranga, falaka. Rahat olun, ben hazırım. Yeter ki, meseleyi anlayın, benim yaklaşımımı anlayın." Yine süzdü beni. Düşündü öyle biraz. Zile bastı.

"Alın götürün bunu. "

Ne falaka, ne dayak, doğru koğuşa götürdüler. Garibanlar toplandı başıma. Bir şey yok bende. Konuştuk ve öylece dost olduk. Artık, Hatice yemek getirmiş getirmemiş, sorun olmadı. O Kasımpaşalı ile istediğim zaman görüşmeye başladım. Ve bütün hapishaneye yayıldı bu haber. Ve işte o zaman söylendi, Nazım'ın da orda yattığı. Son senelerinde orda yatmış.

Orada kaldım bir 5-6 ay. Sonra bir gün, hadi toparlan, buradan gidiyorsun, dediler. Herhalde Sultanahmet'e falan, dedim içimden.

Kelepçeleri taktılar. Yine bilmiyorum nereye götürüleceğimi. Yine kimsenin haberi olmayacak. Bindirdiler bir

vapura. İndik bir yerde. Çıktık bir adaya. Öğrendim ki, İmralı imiş.

Yine bir başka vahşet ortamı. Anlatıyorlar. İşte, aksilik yapanları atların kuyruklarına bağlıyorlar. Atı koşturuyorlar. Sen de sürükleniyorsun. Mezarları gösteriyorlar. Disipline uymayanların sonu budur burda, diyorlar. Neler gördü bu fakir.

İskele yok. Vapurdan bir sandala bindirdiler. Sonra yine hapishane. Başladım orda günleri saymaya.

Her sabah, mahkumlara saban, bel veriyorlar. Bana da bir bel verdiler. Bel'i bilir misiniz?

Yarı açık cezaevi gibi oldu böylece ortam. Başladım bel yapmaya. Günde bir tayın veriyorlar. Onu da bütün vermiyorlar. Üçe bölüyorlar, her öğünde bir parçasını veriyorlar. Bir de sulu bir şeyler. Ben gittiğimde siyasi kimse yok. Önceden Macit Bilge, Cazım, bir de Şekeroğlu vardır, onlar varmış. Öğrendim. Sonra bitmiş cezaları ya da başka yere sevk olmuşlar.

Velhasıl ben sabah akşam bahçelere bel yapmaya gidiyorum. 2-3 km. yürüyoruz. Akşam da dönüyoruz. Esirler gibi. Ben her bele basışta Ra ra ra... Enternasyonalin müziği. Mırıldanıyorum bu melodiyi. Hep böyle. Yanımdakiler birşey anlamıyordu.

Fakat o melodi, o müzik, beni canlandırıyordu. Güçleniyordum. Hiçbir şeyden korkmuyordum. Kes, dese gardiyan, ne oluyoruz be, kendi kendime neşeleniyorum, diyeceğim. Anamın, babamın şarkısını yapıyorum. Etrafımda materyalist yok ki, bunu anlasın. Hepsi gariban, kültürsüz insanlar.

Bu arada nasıl yapıyoruz, bilmiyorum, Hatice ile irtibat kuruyorum. Gelip gidiyor Hatice. Yanında da Hülya

oluyor genellikle. En küçük kızımız. Bir gün inmişler Eminönü'ne, vapura binecekler, bir bakıyorlar, bizim 1951 Tevkifatı'ndan arkadaşlar. İçerde yattığımız komünist arkadaşlar. Aaa... Hatçe nereye böyle, diyorlar. İdris'i görmeye gidiyorum İmralı'ya, diyor. Onlar orada sandviç gibi bir şeyler yiyorlar. Belki onlar da bir başka cezaevine gidiyorlar diye düşünülebilir, ama serbestlermiş. Demek onlar tamamlamışlar cezalarını. Orada şimdi bile olan büfeler var ya, işte orada karşılaşmışlar. Bu Hatçe'nin çok ağrına gidiyor. Oysa İdris olsa, gel bakalım buraya, bir torba yapalım, al bunu götür arkadaşımıza, der diye düşünüyor. Oysa kadın ekmeksiz geliyor. Sandalla boğuşuyor adaya çıkmak için. Bir keresinde Hülya ile boğulacaklardı neredeyse. İşte Hatice'ye orada, hiçbir şey vermemeleri kadının zoruna gidiyor. Yıllar yılı söyledi durdu bunu. Çünkü yoktu. Yokluk çekiyordu.

Şimdi, niye böyle oluyor? Bir kere talebeydi bunlar. Sonra önceden de açıkladığım yaklaşım tarzı. Yani İdris niye bizimle yatmadı, niye çıktı, niye alındı?. . Nasıl Zeki, Boz ayrı yattı ya, aynı kefeye koymak istiyorlar beni de. Polisin taktiği tutuyor biraz. Neler oldu? Neler çektik? Bu mevzuyu da iyi oldu hatırlamamız.

Hatice gelir. Bir çeyrek ekmeği ya var ya yok. Gidip rica ediyorum, bugünkü tayınımı bütün verin, karım çocuğum gelecek, veriyorlar. Oralardan bir takım otlar buluyoruz. Yiyoruz birlikte. Saati gelince dönüyorlar. Öyle her hafta değil, yirmi günde bir gelebiliyor.

İşte orada da bir 5-6 ay böyle geçti. O şarkılar, o içimdeki iman, o içimdeki ant. Emine yoldaşım, eski yoldaşlarım, onların varlığı daima beni ayakta tuttu. Yenileri tasvip edemedim. Hele Hatçe'nin o vakayı anlatması, beni onlardan büsbütün uzaklaştırdı.

Orada hapis cezasını tamamlıyorum. Bir de sürgünlük var tabii. Ama ben, bundan, sürgünden bir süreliğine bile olsa kurtulmaya çabalıyorum.

Geliyorum Şişli Koleji'ne şoför olarak giriyorum. Zaten herkes orada, burada, kimisi sürgünde. Orada en az bir 3-4 yıl, böyle kimseye görünmeden çalışıyorum. Ortalıkta fazla görünmüyorum.

Bir gün geldim yine işe. Ulan bir baktım eski polislerden biri okul köşesinde. Vay anam gittik, dedim. Önüme baktım, adam da öyle yaptı. Hiç bozuntuya vermedim. Öğlendi, oturdum yemek yedim. Hemen geldi müdür. İdris, dedi, bu beyi evine bırakacaksın, sonra da bir iş varmış, Sansaryan Han'a uğrayacaksın.

Tamam, dedim. Bindik arabaya. Yeni daha araba. Şişli Koleji, Şişli'ye giderken bir sinema vardı, geçenlerde yandı, onun arka tarafında. Dikilitaş'tan, Beşiktaş'a inerken, tam bizim eski mahalle Telli Baba'ya geldik, tamam dur, dedi. Oraya gelene kadar da bir iki yokladı beni. Bize de bir kamyon lazım. Beni de işe bir kamyon şoförü empoze etmişti. Anladım tabii hemen meseleyi. Beni empoze eden kamyon şoförü de bilmiyor komünist olduğumu. Aynı zamanda da tamirci. Ben de öyle tanımıştım. Bana dürüst namuslu bir şoför lazım, diyor. Demek bu lafı ona müdür söyledi, bunu bize bir şoför empoze etti, diye. Yok, dedim, bir tanıdığım yok. Yalnızca bu kadar. Hatta bana müdüriyete gideceğimi bile söylemedi. Müdür söyledi ya, belli ondan. Ben direkt, hiçbir yere uğramadan, doğru müdüriyete. Kaçma falan yok. Kimseye haber de yok. Çünkü bu bir oyun olabilir. Arkama takacaklar arabayı. Bu bakalım ne yapacak. Var mı bir şeyler.

Bilmiyorlar benim eskilerden olduğumu sanki. Hemen müdüriyetin önüne parkediyorum. Polisler beni yukarı çı-

karıyor. Orada tevkif ediyorlar, seni M. Kemal Paşa'ya götüreceğiz. Senin 2, 5 yıl sürgünün var. Yine eve haber vermeye bırakmadılar. Sene 1961. Kemalpaşa'ya geldik. İsmim gibi biliyorum senenin 1961 olduğunu. Teslim ettiler müdüriyete. Önce ifade gibi bir şey. Sonra dediler, kaliybentsin, her gün gelip imza vereceksin, şehir dışına çıkmak yasak. Hemen ben, benim param pulum yok, nerede kalacağım, ne yiyeceğim, dedim. Bize ne, dedi adam.

Yarım saat sonra geldi bir bekçi. Aldı beni, Güzel İzmir Oteline götürdü. Orda tembih etti sahibine. Burada yatsın. İşte bir şeyler verirsin yiyecek. Baktım otelde, kahve de var, hep DP'den konuşuyorlar. Adam da DP'li. Sonra ben bu kahve sahibinin dikkatini celbetmişim. Karani, zengin mi zengin.

Bu Karani, Balıkesir'in mi ne idi, milletvekili olan Kırcalı'nın arkadaşı. Karani, otel sahibine, kimdir bu, diyor. Bir gariban, kaliybent olarak buraya gelmiş. İki buçuk sene burada kalacakmış. Neden? İşte siyasi bir mahkum. Adamın nazarı dikkatini celbediyor ve bana sokuluyor. Sohbet ediyor. Ben Kocaeli İşçi Sendikalar Birliği sekreteriyim. Komünistlik suçundan 5 sene hapis aldım. Şurda burda tamamladım. Şimdi buraya sürgüne geldik, ama seneler işte bizi böyle yıprattı. Sen merak etme bakalım. Gidiyor otel sahibi ile konuşuyor, yatsın, yesin içsin gibisinden.

Ben, dedi, biliyorum Ş. Hüsnü, Kırcalı'nın arkadaşıdır. Aynı mektepte mi ne okumuşlar. Sen hiç merak etme, burada ye, iç, kal. Demek Kırcalı ona bir şeyler söylemiş.

Bir iki ay böyle geçti. Bir yılbaşı oluyor. Soğuk, kar, tipi. Karani'nin iki tane de oğlu var. Şoför bunlar. İsimlerini unuttum. Man arabaları da yeni gelmiş. Avrupa kasa-

lı, 3-4 tane arabası var. Güzel İzmir arabaları. İzmir-İstanbul, İzmir-Ankara, Eskişehir-Bursa, Bursa-İstanbul arasında çalışıyor.

Karani bir gün gitmiş Kaymakama. Demiş, ben kefilim İdris'e. O işçi sekreteri. Ne adam öldürmüş, ne adam kesmiş. Adresini aldım. Ailesini öğrendim. Yoksul insanlar. 2, 5 sene kalacak burda, ne yiyecek, ne içecek, ben kefilim, şoförder bu, benim arabamda, Bursa postasında çalışsın. Kaymakam, sen kefilsen tamam, diyor.

Balıkesir-Bursa postasına şoför oluyorum. Senelik taahhüt etmiş Karani, posta işlerini. Balıkesir'den alıyoruz postayı Bursa'ya, ordan alıyoruz Balıkesir'e. Bu arada yolcu da taşıyoruz tabii. Yazıhanesi var. Bana bir araba veriyor. Ben başlıyorum çalışmaya.

Akşamdan Bursa yazıhanesinde müşteriler bekliyor. Biz çıkıyoruz K. Paşa, Balıkesir... Bu seferi 2-3 saatte yapıyorum. O gece orda otelde kalıyorum. Parasını onlar ödüyor. Sabahleyin araba ile aynı güzergah. Geçerken Kemalpaşa'da selamlaşıyoruz. Bu Kaliybent İdris. Öğreniyorlar artık. Dost oluyoruz.

İşte, demin değindiğim yılbaşı gelip çatıyor. Karani subayları Ankara'ya götürmeye taahhüt etmiş. Fakat bu iki kardeş, biz gitmeyiz, binmeyiz. Düğün mü varmış ne. Burjuva çocukları. Gitmiyorlar. Balıkesir'de hususi araba. Yeni Man. Yeni kasa. Askeriye abone olmuş. Fıttıracak Karani. Çocuklardan birinin ismi Çetin miydi, neydi. Gitmiyorlar. Bu başladı kızmaya. İdris, diye bağırdı. Ne var Ali Amca? Bin, dedi, şu Man'a. Çağırdı oradan bir muavin. Subayları sen götüreceksin Ankara'ya. Ulan ben bir düşündüm, Ankara'ya gidiyoruz. Atladım arabaya, bastım gaza, geldik Balıkesir'e. Yedek subayları aldık akşam karanlığında, düştük K. Paşa yoluna. Karani bekli-

yor. Yine çocuklarına yalvarıyor. Umudu kesmemiş onlardan Çocuklar, olmaz, diyor. Yürü İdris, diye bağırdı bana. Her halde bu arada Kaymakama da haber veriyor. Düşüyoruz yola. Bursa'da arabaya bir şeyler konduktan sonra Ankara'ya hareket ediyoruz. Yolda benim muavinim gevezelik yapıyor. Bizim şoför komünisttir, kaliybenttir Kemalpaşa'da. Karani onu bizim arabalara aldı. Kefil oldu. Demek suçun komünistlik. Başladılar aralarında tartışmaya. Ulan kulağıma bir şeyler geliyor. Aşina sözcükler. Yollarda ise kalmış bir sürü araba. Kaymış yoldan. Ben çok emniyetli gidiyorum. Böyle yerlerde iniyorum arabadan, bir keşif yapıyorum yolda, ona göre hareket ediyorum. Gayet itinalı. Koca Sarıkamışlarda kalmışım. Kazasız belasız yolu alıyorum. Baktım, kutular çözülüyor. Benim ağzıma kurabiyeler, pastalar geliyor. Öndekiler de başladı marksist mevzularda sohbete. Nerden çıktı dedim bu şimdi. Abi, dediler, öğrendik muavinden. Doğru, dedim, komünistlik suçundan bir kaliybentim. Başka mevzuya girmedim.

Velhasıl onları sabaha karşı indirdim. Ankara'ya indikleri zaman bir baktım bir avuç dolusu para toplamışlar. Koydular cebime. İdris Erdinç'e yardımımız. Amaçlı kişiler. Varsa yaşayan içlerinde o zamanki bu olayı hatırlayanlar çıkabilir.

Orada kalmadık. Yeniden doldurduldu araba. Bu kez subay, sivil karışık. Düştük yola. Yine muavin aynı şeyi yaptı yolculara. Kaliybenttir, komünisttir. Tam geldik o Bozhöyük dağlarına, ordan subaylardan biri bana demez mi, "in aşağı ordan, sen bu arabaya, bize yakışmazsın." Şaşırdım tabii. "Sen kimsin?" dedim, sertçe. "Sana kim olduğumu gösteririm." Neredeyse beline atacak elini. "Bana bak, ben bu kadar insanın mesuliyetini taşıyorum.

Sen beni vurmaya teşebbüs edersen, bu kadar insanın mesuliyetini de alırsın. Ne yaptığını sanıyorsun. O geveze çocuğun laflarına mı bakıyorsun." Yani taktik o otobüstekileri benim tarafıma çekmek. İşte diyorum ya, bir materyalist her yerde, bin adama... Bayağı adam attı elini, in aşağıya. Vur, dedim, bu kadar kişiyi vurmuş olacaksın. Ben bunları karda kışta yolda bırakmayayım diye didiniyorum. Hemen bunu empoze ettim arabadaki o gariban kitleye. Ve olayı yatıştırdık.

Bir dinlenme yerine, hana geldik. Çektim hana arabayı. Kamyon şoförleri toplanmış orada. Onlar ilerlemiyor, yol müsait değil. Orada bir nutuk attım. Kahvenin içindeyiz. "Arkadaşlar şu arabanın bagajına bakın, içine bakın. Ben bu arabayı götürmek için çabalarken, subay kılıklı bir adam, beni arabada ekarte etmeye çalıştı. Amacı arabayı mı soymak, insanları mı soymak, beni mi öldürmek?" Böyle bir nutuk. Bir baktım adam görünmüyor ortalıkta. Giderken arabaya da baktım yok. Böylece adamı hallettim.

Bindik arabaya geldik Bursa garajına. Nasıl seviniyor Karani. Başka gelen araba yok, yollarda kalmışlar. En büyük kış. Gittim 2-3 gün beni istirahat ettirdi. İşte o zaman gece kaçtım geldim İstanbul'a. Kurtuluş'ta oturuyoruz o zaman. Baktım Hatice yok. Nerede. Almış çocukları sinemaya gitmiş. Ben de külot pantolon, belimde kuşak, kafamda kasket. Doğru sinemaya. Bunlar beni görünce afalladı. Sesinizi çıkarmayın, hadi bakalım. Döndük eve. Ben, dedim, sabaha karşı döneceğim. Böyle bir şey yaptım. O sıralarda bir de Vecdi ve Sevinç ile irtibat kurdum. Vecdi, seni alabiliriz İstanbul'a, diyor. Sağlık falan gerekçesiyle. Tutuyor, bir yazı yazıyor. Bu adam siyatikten, şundan bundan orada yaşayamayacak durumda.

Sevkinin İstanbul'a yapılması ve burada denetim altında olması arz ...

Ve o dilekçeye cevap geliyor bir süre sonra Kemalpaşa'ya. Karani istemiyor ama, tamam, diyor. Gidiyor kaymakama. Ve ben ordan alıyorum naklimi İstanbul'a. Bu Kemalpaşa serüveni de bir 6 ay sürdü herhalde.

Hatice o Eyüp'teki evi satmış, 500-600 liraya. Geliyor, Mecidiyeköy'de yakınlarının yanında bir ev tutuyor. Ben geldiğimde ordaydı. Bir baktım ben yakınlarının yanında. O parayı da harcamamış. Diyorum, en iyisi bir ev alalım. Mecidiyeköy'de. Ben Orkan'ı gönderiyorum dedesine. Biraz da ondan alıyoruz. Birleştirip bir ev alıyoruz Mecidiyeköy'de. İki katlı çok güzel bir ev. Eski ev. Ve orada artık şoförlük yapmaya başladım yeniden. Her akşam Mecidiyeköy Karakolu'na imza veriyorum. O imza verme işlemi orada tamamlandı.

Hapislik ve sürgün cezası bittiğinde eskilerin hepsi bir yere dağılmıştı. Dönem de bir başka idi. Z. Baştimar dışarı çıkmıştı. Bizimle irtibat kurmadı, biz de zaten irtibat aramadık dışarıyla. Bilal var çevresinde. Tasvip edilecek biri değildi. Ama Z. Baştimar'ı kalbimden çıkarmadım. İsmail'i de silemedim kalbimden. Benim dönemimde puştluk yapmadılar ki. Bana karşı yapmadılar ki. Oralarda bir şeyler yapmışlar.

Zaten Zeki ve Boz, Harbiye'de miydi, neredeydi, 1951 tevkifatından sonra duyduk içerde, çıkarılmışlar Merkez Komite'den. Ama dışarı çıkınca kendini tam anlatamadı, bir şeyler de yapamadı. İsmail Bilen onu ekarte etti. O Hikmet Kıvılcımlı'ya yaptıkları tasvip edilecek bir şey mi? Yaptılar ama. Hata. Eski bir komünist Kıvılcımlı, hata yapmamış, taviz vermemiş. Çok cesur, çok mert bir adamdı Kıvılcımlı.

Mihri öteden beri tenkit ederdi İsmail'i. Zeki'yi de tenkit ederdi. Ve ben de zaten onların tarafına geçmiştim. Hareket vardı onlarda. Ama ben kimsenin aleyhinde bir şey söylemedim. Çünkü benim bildiğim bir şey yoktu.

Zeki'ye orada mesuliyet vermişler. Neden diyeceksin?

Kökenden geliyor. MK'dan atmışlar ama, bu orada geçerli olmamış. Anahtar Zeki'de. Sonra da İsmail'e geçti.

O sırada Türkiye İşçi Partisi kurulmuştu. Bizim eskiler gözlerini buraya dikti. Partiyi ele geçirmeye. Ben bunları tasvip etmedim.

Ve ben bunu burada bir kongrede anlattım, rezil ettim bunları: Bu memlekette, ne yazık, bir grup hapisten çıkınca TİP'ne çelme attı, onu yıktı, dedim. Onun programına uymadık. Daima onu kötüledik. Mahkemelere düştük. Rezil rüsva olduk. Senelerce sürdü bu çekişme. Dikkat edin, şimdi de aynı şeye düşüyorsunuz, dedim.

Mehmet Ali Aybar, sabıkalı komünistleri partiye almak istemedi. Ama doğal. Olabilir. Taktik icabı. Biz onlara bırakacaktık, kendimiz dışardan çalışacaktık. Biz başka şekilde hareket edip işçileri oraya sevk edecektik. M. Belli öne çıkmak istedi. Bütün mesele bu. Topladı birkaç tane eski yoldaşlardan da. Ben tasvip etmedim. Şu unutulmasın ki, ben daima M. E. Ruşen'lerin, Topal Hasan'ların yolunda, bunların güzellikleri ile yürüdüm. Bunlar bana aydınlığı gösterdi. Bunların gösterdiği doğruluktan asla ayrılmadım.

Bu yıllarda Şevki ve Vecdi'nin etrafındayım. Fadıl var. Etrafta gençlik. Eski gençlik değil, 68'in gençliği. Ben de onlarla beraber Türk Solu'ndayım. Orada başımdan geçen bir hadise var.

Demirel'in bir beyanatı oldu o sıralarda. Solcuları ezeceğiz, dedi. Burjuva talebeleri tahrik için. Ve gerçekten bu talebeler nümayişe geçtiler.

Geldiler Türk Solu'na. Türk Solu nerde o zaman, biliyor musunuz? Cağaloğlu'nda köşede binamız. Vecdi ile biz büroda değil de hemen yanındaki depodayız. Kırtasiye, kağıt var orda. Orda bir kavga. Muhasarada kaldık.

Bağırıyor talebeler. Sizi şöyle yapacağız, böyle yapacağız. Vecdi sapsarı oldu, ne yapacağız diye. İşte o zaman Çapa'daki öğrenciler falan var. İbrahim Kaypakkaya falan var. Nişanlıları ile beraber. Ve onlar da orda kalmışlar. Ve ben hemen geçiriyorum orda elime bir kağıt, kalın. O bozuk yazımla ağzıma ne gelirse. Sen, diyorum, Demirel, iki gün evvel böyle böyle söyledin. Talebeleri tahrik ettin. Onlar şimdi bu eylemi yapıyor. Onları bizim üzerimize kışkırttın. Ama bir düşün, yarın o solcular, özgürlük isteyen kitle, seni öyle bir sıkıştıracak ki, bavulunu toplamakta zorlanacaksın, efendine kaçamayacaksın. O manada bir yazı. O olaydan sonra Mihri beni yakalıyor. Aferin İdris. Doğru bildiğini daima yaz. İyi bir teşvik oldu bu örnek. Bu lafı önemsedim. Ondan sonra hep hadiseleri aldım. Bana bir vazife vermişlerdi. Başkalarına teslim etmediler. Aldım yanıma bir taşıyıcı, postahanelerden her yere mecmua gönderdim. Dışarıya falan.

Bir süre sonra da 6. filo hareketleri... O olaydan sonra gençlerin sevgilisiydim ben. Fadılların falan. Ben o gençlik kitlesinin içindeyim. Hep talebe. Ben onlardan daha canlı oluyorum onların arasında. Bir çoğuyla dost oluyorum. Dolmabahçe'de caminin dibinde, herifler zor atıyorlar kendilerini sandala, denize. Arkalarında bağırma, çağırma. Bir alemdi. Ordan hadi İzmir'e. Öğreniyoruz oraya gelecekmiş filo. Fadıl, Vecdi, Kumru, Yıldız, öyle bir grup, diğerleri talebe, ben işçi, İzmir'e. Onlar benim önemimi bilmiyor, tanımıyor, ama olsun. Bilen biliyor.

Varıyoruz İzmir'e. Talebelere karışıyoruz. Onların yurtlarında yatıyoruz. 2-3 gün. Nümayişler. Karaya çıkamadı 6. filo. Ordan da defolup gittiler.

Ordan ben anneme uğradım. Sözleşmiştik. Ben geliyorum İzmir'e, sana da uğrayacağım. O eylemlerin uzama-

sı, talihsizlik, annemin ölmesine sebep oldu. Yetişebilseydim annem ölmeyecekti. Anneme puştluk yaptılar. Evi, barkı var ya. Hatice ana yıkayalım seni. Başına sıcak suyu döküyorlar. Yükseliyor tansiyonu. Ve kadının damarı çatlıyor orda. Anında ölüyor. Gelin ve onun kız kardeşleri yapıyor. Doktor geldiğinde o söylüyor, damar çatlamış. Gömüyorlar. Gittim, annem gömülmüş. Az daha vuracaktım Yüksel'i. Tabancam var. Acıdım, vuramadım. Başladı yalvarmaya. Annemi, sen öldürttün, dedim. Toprağı, evleri için. Ve senelerce gitmedim. Talan ettiler o toprağı, anamın varlığını.

Eski arkadaşlarım vardı, onlarla münasebetim sürüyordu, onlara gittim. O evde kalmadım. Sonra döndüm geriye, İstanbul'a.

Ben bir iki yıl sonra Bursa'ya gittim, köye yerleştim. Orada kaldım. 7-8 yıl. Bahçe ve köy işleri ile uğraştım.

Bursa'daki eski yapımızı devam ettirdik. Dr. Neşati var. İki de bir polis geliyor köye. Fakat uğramıyor. Çünkü Münir var çevremizde. O köye gelip gidiyor. Yalnız gelmiyor gelirken. Karısı var, hazine avukatı. Gelince yatıyorlar bizde. Hatice çamaşırlarını yıkıyor. Köylü bunları görüyor. Demek önemli adam bu, diyorlar. Ne demek avukatlar, doktorlar, Bursa'nın bir köyüne. Oralarda tabii, köyde, Ecevit'e çalıştık. Bütün köyde Ecevit'e çıktı oylar.

O yıllarda M. Belli TEP'ni kurdu. Ben gitmiyorum, girmiyorum. Kosova giriyor. Çelik gidiyor. Ben gitmiyorum. Neden? Dr. Şefik Hüsnü'den zamanında bir yön almışım. "İdris, daima inisiyatifini kullan. Kendi tecrübelerinle hareket et." Mihri'yi ben şahsen hapishanede tanıdım. Gençleri de... Onlar beni oradaki açlık grevinden biliyor. Türk Solu'ndan biliyor. Yalnız bana, İzmir'de, 6. filo eyleminde, kızdılar. Heykelin dibindeyiz. Bir baktım

çantalardan böyle sopalar çıkarıyorlar. Bana da uzattılar. Gerekirse... Ben yere vurdum sopayı. Biz bu sopalarla saldırırsak bu burjuva çocukları, gidip silahları ile gelecekler. Tarayacaklar halkı, burada 20-30 kişi şehit vereceğiz.

Olur mu? Provokasyona gelmiş olmaz mıyız? Biz buraya ihtilal yapmaya mı geldik? Öyle atıştım biraz orada.

Yine bir ara Kocaeli'ne gittim. Benden önce Şevki uğramış. Oradakilere demiş ki, silahını göstererek, bundan sonra bunlar konuşacak. Ben orada da, hayır, dedim; bu, provokasyona gelmek olur, dedim. İhtilal zamanı olsa tamam, dedim. Daha biz neredeyiz? Nitekim sonra onlar da hata yaptıklarını kabul ettiler.

Ben, yumruk, diyordum. Gireceğiz. Döveceğiz, dövüleceğiz. Böyle o kitleleri eğiteceğiz. Oysa ben de silah taşıyorum o zamanlar. Ama bunu nerede, ne zaman kullanacağımı çok iyi biliyorum. Çok dikkatliydim. Bu yüzden, bu acemilikler yüzünden Emek Partisi'ne girmedim.

1978'de İstanbul'a geldik. Maltepe'de oturdum bir süre. Bu sırada Aydın Aydemir'lerle beraberdim. Gidip hep beraber Barış Derneği'ne girdik. A. Aydemir, Samiye Abla, Hasan Anar, ki lise müdürü idi, dört kişi beraber aza olduk. Bu dernekte şoförlük de yaptım. Dışardan gelen heyetleri taşırdım. İdarecilerle beraberdim.

Sonra Türkiye İşçi Partisi'ne girdim. Bir gün yalnız başıma doğrudan Beyoğlu teşkilatına gttim. "Beni aza yazın" dedim.

– Sen kimsin amca? dediler.

– Siz önce yazın sonra da telefon açıp, başkanınıza, sekreterinize, Şoför İdris azamız oldu deyin, dedim.

Sonra Aksaray meydanında büyük bir miting oldu. Bu

Rasih geldi, yalvarıyor bana. Ben azayım ya artık, ondan. Dedim, sizi TİP'ten kovdular. Ama adamda her şey var. Bakın, oğlu evleniyordu Rasih'in. Bütün aydınları, komünistleri, Yaşar Kemal'i falan da davet ediyor. O kadar insan arasında beni nikah şahidi yapıyor. Beni tavlayacak ya. Hayret ettim doğrusu.

Bir Bulgaristanlı tarihçi var, Rasih gösterdi bana, kitabında Adana teşkilatını Rasih'in kurduğunu yazıyor, vay anasına. O adamı bile tavlamış. O kitaba koydurmuş. Yine bakıyorum Sosyalist Kültür ansiklopedisinde aynı şeyler. İşte böyle yapılıyor bu işler.

Orada Rasih geliyor, yalvarıyor, ne olur beni de aza yaptır. Yaptırdım. Biraz da neden, oğlu Paris'te yaşıyor. İrtibat kurarız. Nitekim kurduk sonra. Bütün yayınlar ulaştı bize, 5. Kongre falan. Birleştiklerini, ölenlerini, şunu, bunu... Sonra ben bu Rasih'i rezil de ettim. Gittiniz 1. TİP'i mahvettiniz, dedim. Geldi yine benim koluma girdi, 2-3 defterimi iç etti. Ne adamdır o, siz bilmezsiniz.

Bursa'dan buraya gelince, Boz Mehmet'i arıyorum. Diyorum, bunun elindeki adamlara el atayım. Gidiyorum Beşiktaş'a, onun provokatör Kadri'sini buluyorum. Diyorum Boz'u bu kahveye getirebilir misin? Beşiktaş'ta Gençlerin Kahvesi, getiririm, diyor. Tamam bir sonraki pazar yine burada olacağım.

Gidiyorum haftaya, bakıyorum bakıyorum yok ortalıkta kimse. Çıkıyorum Balıkpazarı'na. Bir ara, dönüp bir geri baktım, bir adam hemen bir arabanın arkasına... Genç, uzun boylu. Ulan, bu bana mı, dedim. Yürüdüm, birden yine bir sert dönüş. Aynı adam, yine kenara. Döndüm, adamın üstüne koşmaya başladım.

Kaçıyor. Kalabalığa girdi. Bir yandan da yağmur yağı-

yor. Kaybettim adamı. Caminin dibinde kahve vardır, oralarda bir yerde kaybettim adamı. Böyle bir şeyler de oldu.

Yine de eski dostlarla, arkadaşlarla beraber olmaya çalıştım. Aradan geçti bir 20 gün. 2-3 kişi kapıya gelip dayandı Bağlarbaşı'nda. 80 olmadı daha. Bir akşamüstü.

"Kimsinizsiz?"

"Polis".

"Ne arıyorsunuz burada?"

"İçeriyi arayacağız."

"Gidin be buradan. Ne arayacaksınız?" Şaşırdı adamlar. Çattık gibi. Ne cesur adam. Subay falan mı?

"Karşı mı geliyorsun?"

"Neye sayarsanız."

Yüksek sesle. Duyulsun. O zaman apartman kalabalıktı. Herkes kapılarına çıktı.

"Gidin şefinize, 13151 İdris Erdinç, deyin. Bizi evine sokmadı, deyin."

Şaşkın adamlar. Gidemiyorlar da. Ne yapacaklarını da bilemiyorlar.

"Hadi girin, ortalığı dağıtmayın."

Hemen öyle ayakkabıları ile girecekler.

"Ne oluyorsunuz, Dingonun ahırı mı burası?"

Duraladılar. Yine şaşkın. Bir şey yapsalar vuracağım. O zamanlar da iyi sayılırım.

"Hatice terlik getir ordan."

Hatice terlik getirdi. Çıkarıp ayakkabılarını giydiler. 2 ya da 3 dakika. Bir baktılar şöyle. Defolup gittiler sonra. Yani hiç boyun eğmek yok öyle. Adamın kafasına çıkar bunlar.

Kısa süre sonra da 12 Eylül oldu zaten...

SONSÖZ

Ölümünden beş ay önceydi. Bir gün telefon etti İdris amca: "Hemen atla gel, seninle muhakkak konuşmam lazım." Heyecanlı, telaşlı, aceleci bir ses tonu vardı. Kısa sayılacak yolu merak duygusu içinde geçirdim. Kapıdan girdiğimde telaşlı hali gözler önündeydi. Hatice teyzenin endişeli bakışları, olup biteni az çok yansıtıyordu. Odanın ortasındaki çantaya bir şeyler tıkıştırırken bir yandan da kesik kesik konuşuyordu: "İyice yıprandım artık. Ölümüm bekleniyor sanki. Ben bu şekilde ölecek insan değilim. Öyle yataklara düşecek insan değilim. Ben sokakta öleceğim..."

1980 sonrası yaşadığı 15 yıl ümit ile ümitsizlik sarmalında dolanarak akıp geçmişti. İhaneti gördü. Sovyetler Birliği yıkılınca o "hiçbir şeyimizi kaybetmedik" derken, bayrağı yere düşürüp teslim olanları gördü. Yıkılmadı. 1994 1 Mayıs'ında "gestapo"nun saldırısını göğüslemeye çalışırken başına aldığı cop darbesiyle bile yıkılmadı...

Sokakta ölmek isteyen bu seksenlik militan, amansız bir hastalığın pençesinde bile, son sözü kendi söylemek istiyordu.

Kısa süre sonra çıktık evden. Arabada giderken bir açlık grevi eylemine katılmaya karar verdiği anlaşılmıştı. Evdeki gerginlik de, bu konuda Hatice teyze ile atışmalarından kaynaklıydı. Oysa İdris amcayı anlıyordum ben. Hastalık onu her geçen gün biraz daha zayıf düşürüyor ve hareketsiz kılıyordu. O buna isyan ediyordu. Çünkü gerçekten sokakta ölecek insandı.

Yol boyunca kararının ne kadar doğru olduğunu anlattı. Ve hiç yapmadığı bir şeyi yapıp bana nasihat bile verdi. Varacağı yere yaklaştığımızda bana bir poşet uzatarak "içinde işine yarayacak bir şeyler vardır; kitabı bunlarla tamamla artık" dedi. Sanki ölüm orucuna gidiyordu. Onu istediği yerde bıraktım. Savaş alanına giren kızıl bir atlı gibi bir an bile geriye dönüp bakmadı...

Açlık grevi eylemi birkaç gün sonra bitirilince eve geri döndü. Oysa, giysilerini bile mahallenin yoksullarına dağıtarak ayrılmıştı evinden. Sonraki günler onun için hep daha kötüye gitti. Her geçen gün kuvvetten düştü. Biz hastalığını ondan gizlemeye çalışırken, o her şeyin farkındaydı.

Ve beklenen haber, uyunmamış bir gecenin sabahında 17 Ocak 1996 günü geldi...

Cenaze töreninde solun geniş bir yelpazesi vardı. Bir 1938 kışında Emine'yi tek başına Karacaahmet'e götüren Şoför İdris'i bu son yolculuğunda yüzlerce seveni uğurladı. Karanfillerle... Enternasyonal ve Bize Ölüm Yok marşlarıyla... Şoför İdris, 18 Ocak 1996 günü Emine yoldaşının yanına defnedildi. Kavgaları onları mezarlarında buluşturdu yıllar sonra ve de ebediyen...

2 Şubat 2002

NOTLAR

1- Kitap boyunca geçen yer adları ve isimler Şoför İdris'in söylediği gibi yazılmış, ayrıca bir doğruluk ve orijinalini bulma çabası gösterilmemiştir.

2-Şoför İdris, istihsali, üretim anlamının yanısıra, bir de sınıf bilincinin edinildiği ve bunun geliştirildiği yer anlamında kullanırdı.

3-Şoför İdris'in Mehmet Emin Ruşen olarak söz ettiği kişi daha çok Emin Sekun ya da Tornacı Emin olarak bilinir. 1928'de TKP gençlik sorumlusuydu. Partinin üst düzey yöneticilerindendi.

4-İdris Erdinç, İl tabiri ile hep Vilayet Komitesini tarif ederdi.

5-Orak-Çekiç gazetesi Sedenko'nun beyaz Rus olduğunu yazmıştır. Bkz. Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, 2. c. , BDS yay. , İst. , 1992, sf. 438.

6-Çitra Roy 1936 yılında yayınlandı.

7-Şoför İdris'in duyduğu bu olayı İsmail Bilen için yaratılmış bir efsane olarak anlamakta yarar var.

8-Bu şiirin İsmail Bilen için yazıldığı doğrudur. Ama bu şiir Diyarbakır cezaevinden gelen yanlış bir ölüm telgrafı üzerine yazılmıştır.

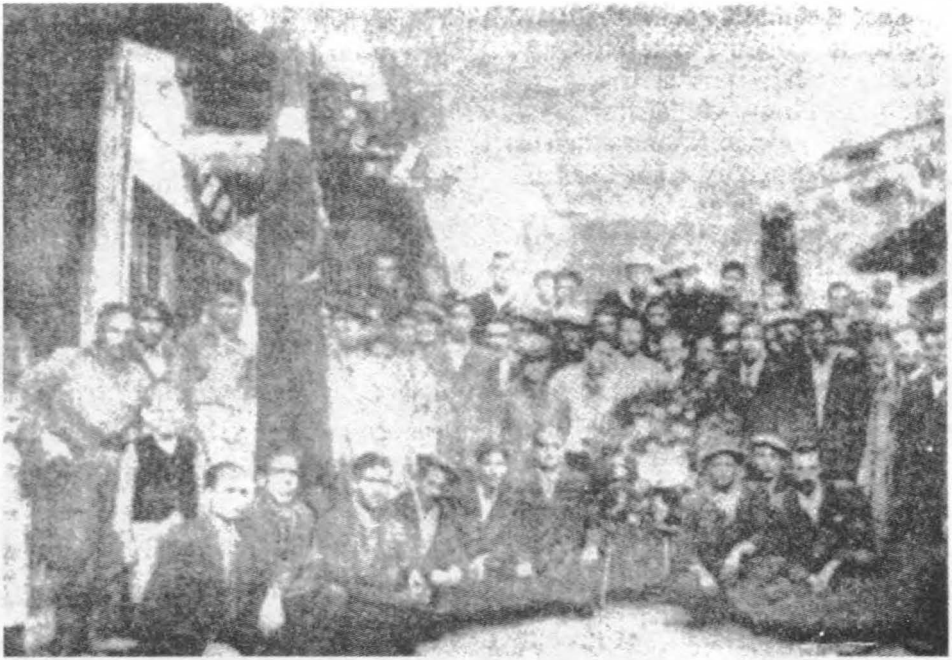
9-Esbab-ı Mucibeli Hüküm'e göre İdris Erdinç 9 Mayıs 1952'de, tevkif ediliyor.

Soldan Sağa: Emine Erdinç, Şaziye ve Gülsüm Kardeşler

Eşi Hatice ve İdris Erdinç

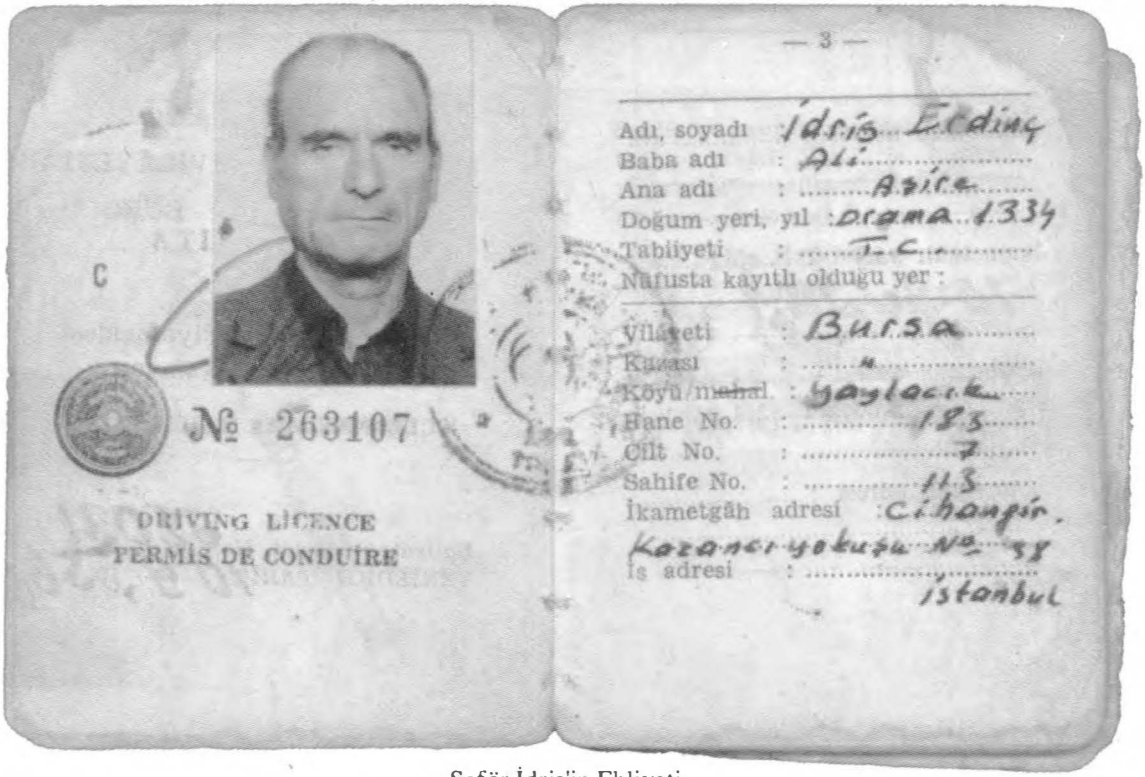
Şoför İdris'in örgütlediği Kocaeli İşçi Sendikalar Birliği 1946 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda

1951 Tevkifatı'nın TKP'lileri arasında İdris Erdinç

1951 TEVKİFATI YILDIZ ASKERİ CEZAEVİ
Arka, ayaktakiler (soldan sağa): Fadıl Sarıkan, Faik Şekeroğlu, Kemal Ergin, Kadri Buldu, Recep Yelkenkaya, Congo Mustafa (Toprak), Mehmet Üstüner, Sabahattin Dikmen, Halil Çalışır, Emin Atılal, Kamil Akar, Seyit Atılal, Mihri Belli, Cazım Aktimur, İdris Erdinç
Orta sıradakiler: Hayati Tüzün, Reşat Baraner, İbrahim Atılal, Abdülkadir Demirhisar (Vedat Türkali), Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Halil Yalçınkaya, Arif Nanak.
Oturanlar: Vecdi Özgüner, Turgut Akalın, Sarı Ahmet

C

№ 263107

DRİVİNG LİCENCE
PERMİS DE CONDUİRE

— 3 —

Adı, soyadı : İdris Erdinç
Baba adı : Ali
Ana adı : Azize
Doğum yeri, yıl : Drama 1334
Tabiiyeti : T.C.
Nüfusta kayıtlı olduğu yer :

Vilâyeti : Bursa
Kazası : "
Köyü / mahal. : Yaylacık
Hane No. : 183
Cilt No. : 7
Sahife No. : 113
İkametgâh adresi : Cihangir
Kazancı yokuşu No. 38
İş adresi : İstanbul

Şoför İdris'in Ehliyeti

İdris Erdinç

İdris Erdinç, Sadun Aren, Rasih Nuri İleri ve Mehmet Bozışık ile birlikte

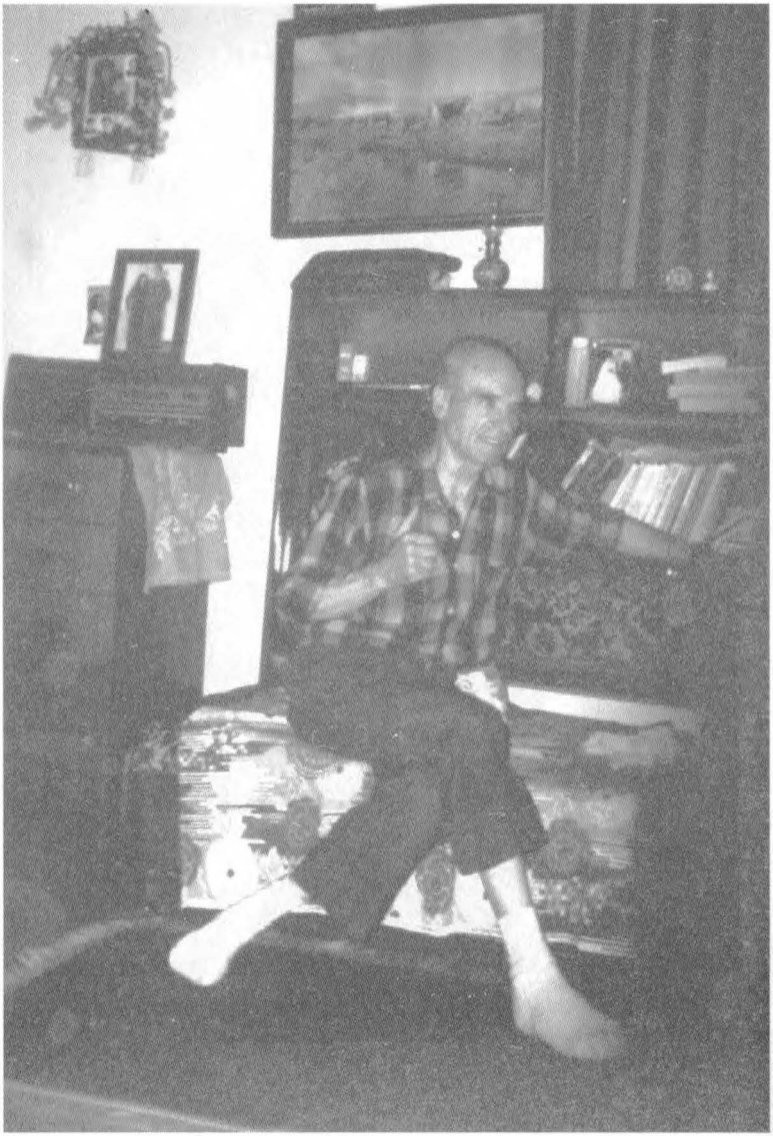
Rasih Nuri İleri ve Mehmet Bozışık ile birlikte

İdris Erdinç, açlık grevinde

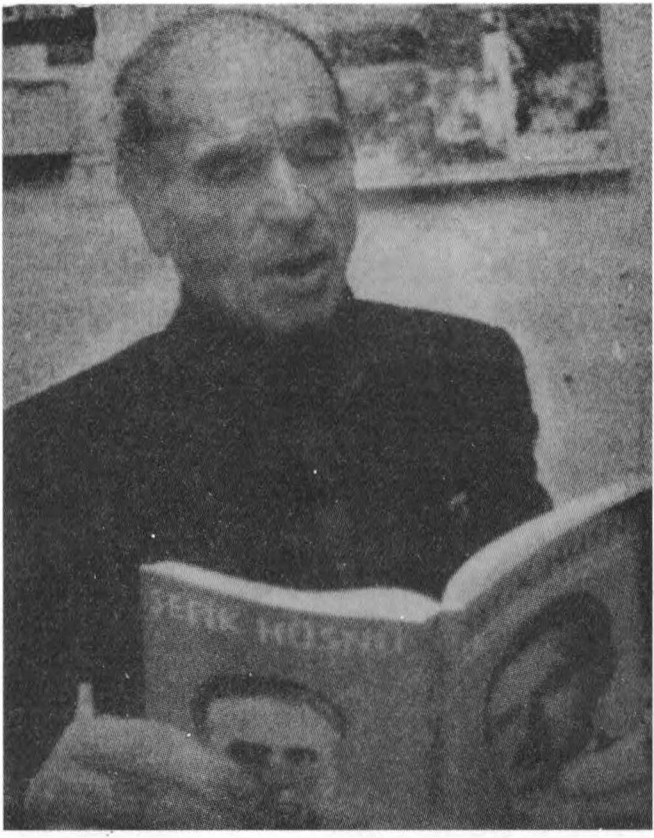
İdris Erdinç, evinde Hikmet Akgül ile konuşurken

İdris Erdinç, evinde Hikmet Akgül ile konuşurken

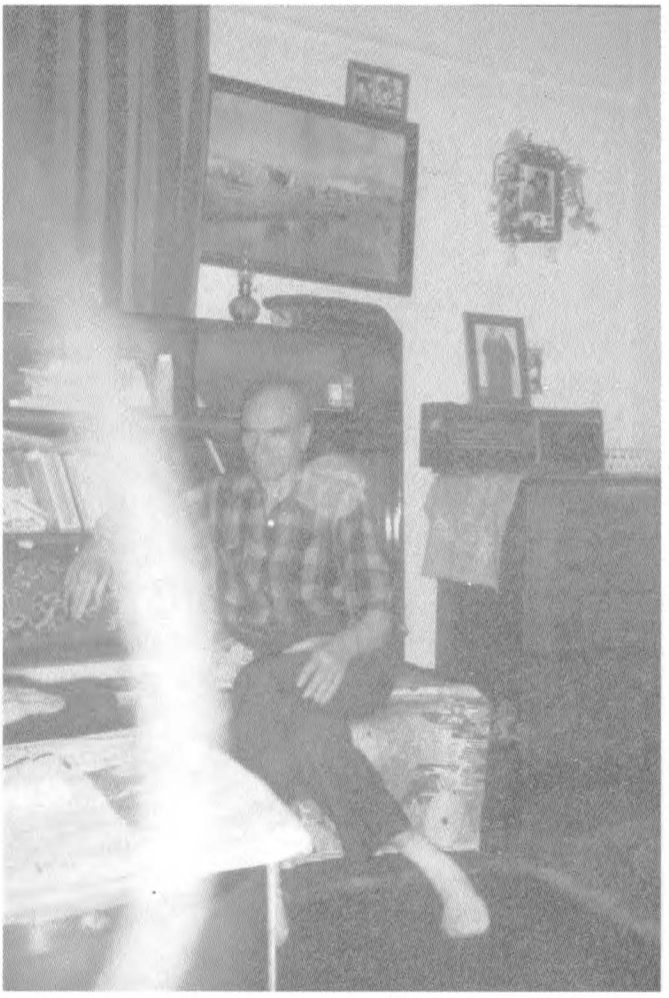
İdris Erdinç, polisin darbesi sonucu kanlı gömleği ile

İdris Erdinç, Şefik Hüsnü kitabını okurken

İdris Erdinç, röportaj sırasında

İdris Erdinç, röportaj sırasında

yar yayınları

YAR YAYINLARI BİLİMSEL DİZİ

- ŞOFÖR İDRİS -*Hikmet Akgül*
- Türkiye Solunun HAPİSHANE TARİHİ-*Şaban Öztürk*
- ORTADOĞU–Vadedilmiş Topraklar–*Suat Parlar*
- ORTADOĞU'DA YENİ DÜNYA DÜZENİ–*Suat Parlar*
- ÖLÜMÜN UFKUNDAKİ ZAFER–*Yasemin Okuyucu*
- BİR DİRENİŞ ODAĞI METRİS (Metris Tarihi) – *Sinan Kukul*
- TÜRKİYE PROLETARYASI–*A. Şnurov*
- LEİPZİG DURUŞMASI–*E. Ficher*
- DEVRİM İÇİN SAVAŞMAYANA KOMÜNİST DENMEZ – *Fidel Castro*
- KOLOMBİYA HALK GERİLLASI–*Jacobo Arenas*
- PARTİZAN SAVAŞI–*Marx-Engels/Lenin-Stalin*
- BÖLÜNME ÜZERİNE–*V. İ. Lenin*
- PROLETARYA KÜLTÜRÜ–*V. İ. Lenin*
- PARTİLEŞME SÜRECİ–*V. İ. Lenin*
- MARKSİZM-LENİNİZMİN İLKELERİ - Kuusinen
  1. *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm*
  2. *Kapitalizmin Ekonomi Politiği*
  3. *Uluslararası Komünist Hareketin Teori ve Taktiği*
  4. *Sosyalizm ve Komünizmin Teorisi*
- FELSEFENİN İLKELERİ–*V. Afanasiev*
- TÜRKİYE HALK KURTULUŞ PARTİ-CEPHESİ

1936 yılında, Sansaryan Han'da gördükleri işkenceler sonucu hayatını kaybedenlerin arasına, 1938 sonlarında, Emine Erinç de katılır. Şoför İdris'in öğretmeni, yoldaşı ve eşidir Emine...

Haydarpaşa'dan Karacaahmet'e doğru Emine'nin cenazesini taşıyan at arabasının arkasında bir tek İdris vardır. Yapayalnız toprağa verilir Emine, o gün.

Yaklaşık elli yıl sonra Şoför İdris de aramızdan ayrıldı. Vasiyeti Emine'nin yanına gömülmekti. Yüzlerce severi, Şoför İdris'i, elleri üstünde Karacaahmet'e taşıdı. Eski yoldaşları, ellerinde karanfiller bekleşirken, gençler, yumrukları havada "Bize Ölüm Yok" marşı eşliğinde onu Emine'nin yanına uğurladılar.

Hep Emine ile içtiği "and"a uygun yaşadı. İşkence gördü, hapis yattı, yoksulluklar yaşadı. Yılmadı. Örgütlenmekten vazgeçmedi. 6. Filo'yu denize döken üniversiteli gençlerin arasındaydı. Hapishaneler için açlık grevi yapanlarla birlikteydi. Seksenli yaşlarında, coplanan kitlenin içinde başı yarılanların arasındaydı. Eylem adamıydı. Yoldaşları da, adını bu yüzden "Eylem" koymuştu.

Onunla yüzyüze yapılan görüşmelerin kayıtlarından ve geride bıraktığı notlardan yararlanılarak hazırlanan bu kitapta, bir eylem adamının anılarını okuyacaksınız.

ISBN 975-7530-67-0
9 789757 530671